

ПЕРЛИНА ОДЕСИ

Книжка – альбом

Державний архів Одеської області

Громадська організація «Спілка митців «Берег Овідія»

Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин

Архівна Одіссея

ПЕРЛИНА ОДЕСИ

Книжка – альбом

Одеса

2025

УДК 94(477/74-21):(792.5;792.8):008(084)

П 26

Серія заснована у 2017 р.

Випуск 5

Редакційна колегія серії:

В. В. Левчук (голова), *Л. Г. Білоусова*, канд. іст. наук (заступник голови),

М. І. Пархоменко, засл. художник України (заступник голови), *І. В. Сапожников*, д-р іст. наук,

М. Ф. Титов, засл. діяч мистецтв України, *В. А. Савченко*, проф., д-р іст. наук, *О. Ю. Штепко*, канд. іст. наук.

Автори-укладачі: *В. Левчук, М. Пархоменко*

Перлина Одеси. Одеський національний академічний театр опери та балету. Книжка-альбом / Авт. уклад.: *В. В. Левчук, М. І. Пархоменко.* (серія «Архівна Одіссея») – Одеса : Бондаренко М. О., 2025, 108 с. : 98 іл.

ISBN 978-617-8511-53-1

П'ятий випуск книжки-альбому видавничої серії «Архівна Одіссея» присвячено історії Одеського національного театру опери та балету. Картини художників – учасників творчого симпозіума «Мелодії степу і моря», статті, архівні матеріали і фотографії різних років розкривають актуальну тему становлення та розвитку театрального мистецтва в Одесі. Видання призначене історикам, викладачам навчальних закладів, художніх шкіл, студентам, учням та всім, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477/74-21):(792.5;792.8):008(084)

На обкладинці: картина Альбіна Гавдзінського «Перед Оперним театром», полотно, олія, 102x80 см, 1978 рік.

ISBN 978-617-8511-53-1

© В. В. Левчук, М. І. Пархоменко, 2025

Передмова

П'ятий випуск серії історико-художніх видань «Архівна Одіссея» присвячений справжній Перлині нашого міста. Одеський національний академічний театр опери та балету є гордістю України, емблемою та візитною картою Одеси. Він входить до п'ятірки найкращих театральних будівель світу. Вважається найстарішим оперним театром України, найкращим за акустикою, першим, що опалювався паром та освітлювався електрикою. У театрі молода творча труппа та сучасний оновлений репертуар, де понад 80 оперних, балетних, дитячих вистав та концертних програм. Одеський оперний – один з небагатьох театрів, де відбуваються концерти органної музики.

Саме з театру починалась культурна історія міста. «В одеському житті два головних життєвих питання – це «карбованці» та опера...» – так писав у першій половині XIX століття історик К. П. Зеленецький. Більш ніж двухсотлітня історія театру наповнена подіями, цікавими постановками, творчими особистостями, духом великого мистецтва.

Творчий симпозіум 2024-2025 років «Мелодії степу і моря» залучив до створення кар-

тин по Одеській опері сімнадцять художників з чотирьох міст України. Роботи майстрів дозволяють помилуватись не тільки архітектурним шедевром, а і заглянути за лаштунки театру. Традиційно представляємо художників, які протягом років приймають участь у симпозіумах – у цьому випуску творчі біографії Марії Тертичної, Дмитра Станіславчука та Валентина Співака.

Відкриває розділ наукових статей робота Віктора Савченка, доктора історичних наук, професора кафедри історії України Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, яка висвітлює становлення першого театру – «Одеський театр, перші кроки».

Наталія Остроухова – кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри загального та спеціалізованого фортепіано Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, присвятила свою статтю «Одеський оперний театр як історичний феномен та осередок національної культури» історії Одеського оперного театру від його заснування до сьогодення. Автор зробила акцент на українській складовій розвитку театру.

Цікаву статтю представили Петро Лук'янчук, директор Державного архіву Одеської області, кандидат наук державного управління, Людмила Лісунець, головний спеціаліст відділу формування Національного архівного фонду та діловодства Державного архіву Одеської області, кандидат історичних наук, Галина Успенська, начальник відділу формування Національного архівного фонду та діловодства Державного архіву Одеської області: «Одеський оперний театр: пам'ятка архітектури крізь призму часу та архівних документів». В статті представлені унікальні архівні документи. Матеріали про фотолітописця Одеси Леоніда Сидорського та його фотографії Одеського оперного театру дають можливість побачити театр в різні пори року і часу.

Підготували до друку п'ятий випуск книжки – альбому Володимир Левчук, голова ГО «Спілка митців «Берег Овідія» та Михайло

Пархоменко, заслужений художник України. Працювали над цим виданням Лілія Білоусова і Тамара Левчук, переклад англійською творів художників Ольги Церковної, фотозйомка – Андрія Ясносекірського та Володимира Джежері.

Слова вдячності за надану допомогу в організації симпозіумів художників висловлюємо Сергію Крутюку, голові Дальницької територіальної громади Одеського району, Дмитру Дрозду, підприємцю, Михайлу Білому, директору агрофірми «Евріка» ТОВ, Михайлу Соколюку, директору бази відпочинку «Маринвіль»; у виданні книжки-альбому – ТОВ «Аккаржа плюс».

Загальний девіз чергового видання випуску серії «Архівна Одіссея», вислів з відомих поеми Овідія «Метаморфози»: «Ars adeo latet arte sua» (Так мистецтво само відкриває себе).

*Володимир Левчук,
голова громадської організації
«Спілка митців «Берег Овідія»*

Творчі симпозіуми 2024-2025 років «Мелодії степу і моря»

УКРАЇНСЬКІ ХУДОЖНИКИ – УЧАСНИКИ СИМПОЗІУМІВ:

Одеса: Ксенія Антипенко, Валентин Співак, Тетяна Тоарка,
Людмила Богайчук, Ігор Летинський, Геннадій Верещагін,
Оксана Дмитрієва, Єкатерина Султанова, Стелла Мунтян,
Михайло Пархоменко, Ганна Васкевич, Тетяна Іванова,
Дмитро Станіславчук, Надія Фомічова

Київ: Марія Тертична

Калаглія: Олена Антипенко

Чернівці: Ігор Хілько

Hennadiy Vereshchagin

Odesa

«Evening in Odesa»

color etching, avatinta 13×24

in 2025

Генадій Верещагін

Одеса

«Вечір в Одесі»

кольоровий офорт, аватинта 13×24

2025 р.

Mykhailo Parkhomenko
 Odesa
 «Odesa Opera»
 canvas, oil 60×80
 in 2024

Михайло Пархоменко
 Одеса
 «Одеська Опера»
 полотно, акрил 60×80
 2024 р.

Dmytro Stanislavchuk
Odesa
«Opera House. 2022»
canvas, oil 60×70
in 2025

Дмитро Станіславчук
Одеса
«Оперний театр. 2022 рік»
полотно, олія 60×70
2025 р.

Ihor Letynskiy
Odesa
«Music of victory»
canvas, oil 50×70
in 2024

Ігор Летинський
Одеса
«Музика перемоги»
полотно, олія 50×70
2024 р.

Mykhailo Parkhomenko

Odesa

«Fire in the Odesa Opera House, 1873, January 2»

canvas, acrylic 60×60

in 2025

Михайло Пархоменко

Одеса

«Пожежа в одеському оперному театрі 1873 р. 2 січня»

полотно, акрил 60×60

2025 р.

Lyudmyla Bogaychuk
 Odesa
«Opera Theater Costume Workshop»
 canvas, oil 50×74
 in 2025

Людмила Богайчук
 Одеса
«Майстерня костюму оперного театру»
 полотно, олія 50×74
 2025 р.

Ihor Khilko
Chernivtsi
«Theater amulets»
canvas, oil 50×70
in 2025

Igor Хілько
Чернівці
«Обереги театру»
полотно, олія 50×70
2025 р.

Ihor Khilko
Chernivtsi
«Ballet class»
canvas, oil 50×70
in 2025

Ігор Хілько
Чернівці
«Балетний клас»
полотно, олія 50×70
2025 р.

Nadiya Fomichova

Одеса

«Kateryna»

canvas, oil 65×90

in 2025

Надія Фомічова

Одеса

«Катерина»

полотно, олія 65×90

2025 р.

Dmytro Stanislavchuk
Odesa
«At the front entrance»
canvas, oil 70×50
in 2025

Дмитро Станіславчук
Одеса
«Біля парадного
під'їзду»
полотно, олія 70×50
2025 р.

Tatyana Ivanova
 Odesa
**«Phantom
 of the Opera»**
 embossing on velvet
 90×69
 in 2025

Тетяна Іванова
 Одеса
«Примара Опери»
 тиснення по оксамиту
 90×69
 2025 р.

Yekateryna Sultanova
Odesa
**«Angel of the
Opera House»**
canvas, oil 70×50
in 2025

Єкатерина Султанова
Одеса
**«Янгол
Оперного театру»**
полотно, олія 70×50
2025 р.

Ksenia Antypenko

Odesa

«Emerald City», scenery installation

canvas, acrylic, oil 50×60
in 2025

Ксенія Антипенко

Одеса

«Смарагдове місто», монтаж декорації

полотно, акрил, олія 50×60
2025 р.

Olena Antypenko
 Calaglia
 «Classical ballet»
 canvas, oil 60×60
 in 2025

Олена Антипенко
 Калаглія
 «Класичний балет»
 полотно, акрил, олія 60×60
 2025 р.

Valentyn Spivak
 Odesa
 «Just blue»
 canvas, acrylic 60×60
 in 2025

Валентин Співак
 Одеса
 «Блакитне»
 полотно, акрил 60×60
 2025 р.

Valentyn Spivak
Odesa
«View of Richelieu Street»
canvas, acrylic, oil 50×70
in 2025

Валентин Співак
Одеса
«Вид на вул. Рішельєвську»
полотно, акрил, олія 50×70
2025 р.

Stella Muntyan

Odesa

«Chandelier»

canvas, oil 75×55

in 2025

Стелла Мунтян

Одеса

«Люстра»

полотно, олія 75×55

2025 р.

Oksana Dmytrieva
Odesa
«Odessa Opera Theater»
canvas, oil 90×60
in 2025

Оксана Дмитрієва
Одеса
«Одеський оперний театр»
полотно, олія 90×60
2025 р.

Mykhailo Parkhomenko

Odesa

«Music»

canvas, oil 58×40

in 2024

Михайло Пархоменко

Одеса

«Музика»

літографія 58×40

2024 р.

Hanna Vaskevych

Odesa

«Fragment of a curtain»

glass, fusing, art painting 50×50

in 2025

Ганна Васкевич

Одеса

«Фрагмент завіси»

скло, фюзінг, художній розпис 50×50

2025 р.

Mariya Tertychna
Kyiv
«In the Theater Museum»
canvas, oil 60×80
in 2025

Марія Тертична
Київ
«В музеї театру»
полотно, олія 60×80
2025 р.

Mariya Tertychna
Kyiv
«Production of scenery»
canvas, oil 60×80
in 2025

Марія Тертична
Київ
«Виробництво декорацій»
полотно, олія 60×80
2025 р.

Марія Тертична

живописець, членкиня Національної спілки художників України

Творчий портрет художниці Марії Тертичної

Тертична Марія, членкиня Національної спілки художників України (2003 рік) – живописець. Бажання малювати було природнім з дитинства, бо народилася у родині художників. Кожна поїздка у Карпати була освячена творчою роботою і це все починаючи з 13 років.

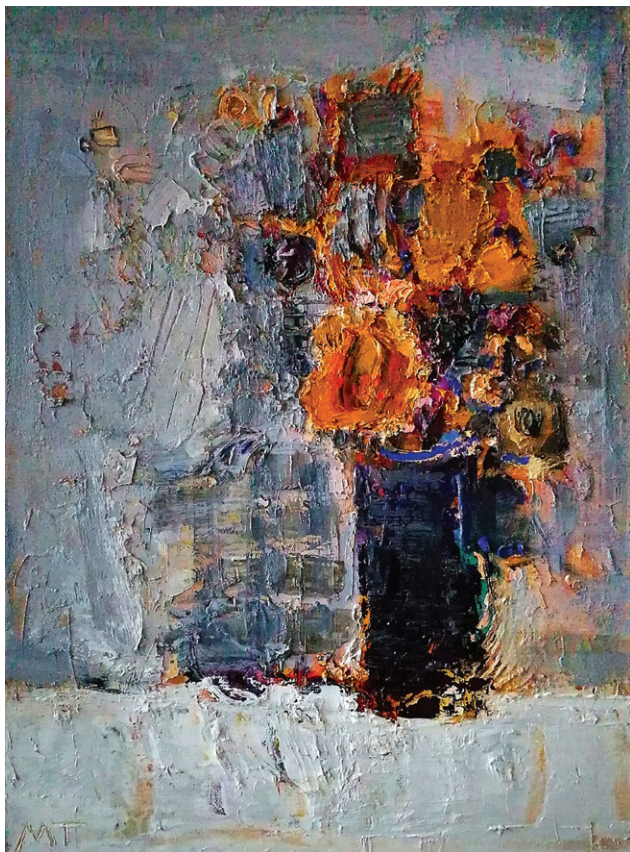
Своїм вчителем вважає свого батька Анатолія Тертичного. Потім були Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука і Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, де Марія вчилася в майстерні Василя Гуріна, народного художника України. Займається не лише станковим живописом, а й розписом шовку (техніка батік) та ще й ткацтвом. Ще студенткою отримала премію імені В. Зарецького (2002 р.). З 1998 року почалась виставкова діяльність.

2005 року Марія познайомилась з Михайлом Іванович Пархоменком, з того часу приймала участь у багатьох пленерах, що він організовував: це Гурзуф у Криму, Вилкове, Санжійка та Фрумушика Нова, острів Зміїний в Одеській області, пленери у турецькому Стамбулі та Грузії. Також Марія малювала у Греції, Чорногорії, Чехії, Італії, Литві та на Сицилії.

Завжди головним завданням для себе визначала зробити максимально живописний,

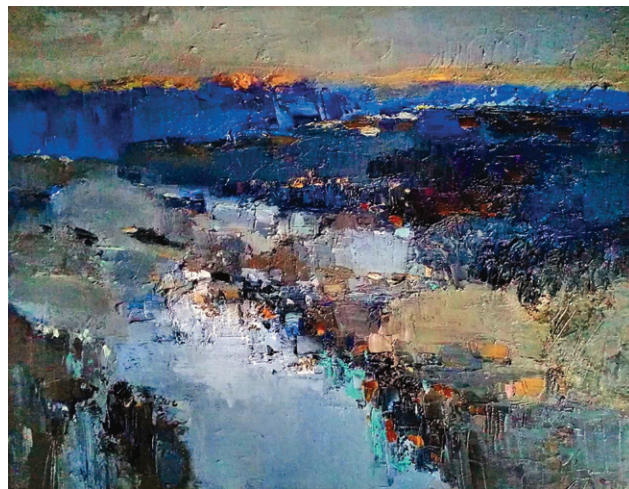
гармонійний та образний твір. У живописі Марії пульсує таємниця, манить ніжне тремтяче дихання світу імпресіонізму, кружить голову і чаклує думки. Пейзажам і натюрмортам Марії притаманне тонке колористичне рішення – велика рідкість у наш час. Кожна картина художниці довершена і повна внутрішньої гармонії і ностальгії за втраченим раєм. В цей рай і вас запрошуємо.

Праці художниці знаходяться у приватних колекціях України, Італії, США, Чорногорії, Литви та інших країн світу. А також у Запорізькому

«Букет».

Полотно, олія, 60х50 см., 2021 р.

«Сонечко сідає».

Полотно, олія. 70х90 см., 2021 р.

художньому музеї та історико-етнографічному музеї у містечку Городок.

«Бувають моменти у житті, які неможливо забути! У 2018 році мені пощастило побувати на острові Зміїному. Поїздка відбулась завдяки громадській організації «Спілка митців «Берег Овідія» та прикордонній службі України.

Зміїний – це таємниче місце, сповнене надії, та сили духу! В той час не всі знали про його існування, а тим більше навіть не могли мріяти туди потрапити!

Перше, що вразило, це його недоступність, був невеликий шторм, човен сильно хитало, хвилі намагались віднести судно у море. Але завдяки зусиллям військових нас все ж таки висадили на берег. Чорне каміння, синє море, вигоріла трава на схилах острова, вітер, та низькі велетенські хмари – ось яким мені представився о. Зміїний! Я люблю такий стан у природі, відразу хочеться творити живопис!

На острові був гарний маяк, на який я піднімалась, незабутнє враження! З нього

«Острів Зміїний». Полотно, олія, 25х80 см., 2025 р.

відкривається великий простір неба, моря та острова, видно все, як на долоні. Ніякий корабель або човен не пройде не помічений! Також на острові були аскетичні будівлі та невеликий історичний музей із старовинними амфорами, буйками та уламками стародавньої цивілізації. Цікаво те, що погода на острові змінювалась кожні 20 хвилин. Тільки що було яскраве сонце, а тут раптом побігли хмари і пішов дощ, або спустився туман. Бувало так, що вітер збивав

з ніг, але це все не завадило плідно попрацювати, та насолодитись красою дикої природи в майже первозданному стані.

Щиро вдячна всім, хто організував цю поїздку для художників, створив всі умови для незабутніх вражень на все життя!»

Персональні виставки:

2005 р. «Плин часу», галерея «Ірена», м. Київ, Україна.

Центр культури та мистецтва (OKiS) 2006 р.
м. Вроцлав, Польща.

2008 р. «Звучання кольору» галерея «Парсуна», м. Київ, Україна.

Учасник багатьох міських всеукраїнських виставок з 1998 р. «Мальовнича Україна», ЦБХ НСХУ.

1999-2003 рр. Осінній вернісаж, ЦБХ НСХУ, м. Київ, Україна.

2000 р. – 2000-ліття Різдва Христового, ЦБХ НСХУ, м. Київ, Україна.

2004, 2007 р. Різдвяна виставка. ЦБХ НСХУ, м. Київ, Україна.

2016, 2018 р. Мальовнича Україна, ЦБХ НСХУ, м. Київ, Україна.

Під час персональної виставки у виставковому просторі готелю Алфавіто (м. Київ), внаслідок ракетного удару по столиці 31 грудня 2022 року, більше десяти полотен з експозиції було безповоротно знищено. Ця втрата стала болісним нагадуванням про крихкість мистецтва у часи війни.

Інна Іщук

членкиня Національної спілки журналістів України

Дмитро Станіславчук: Живопис – мій шлях

Дмитро Станіславчук — вдумливий, розважливий професійний художник зі своєю стилістикою та реалістичною манерою виконання. Малювати Дмитро почав із дитинства. Він не тільки робив замальовки тварин та птахів, яких розглядав у книгах та бачив мультфільмах, а й вигадував фантастичних персонажів та їх історії. Складав віртуальні подорожі та малював.

Загальну освіту здобув в одеській школі № 86 із поглибленим вивченням англійської мови. За покликанням вступив до Одеського художнього коледжу ім. Грекова. Серед усіх спеціалізацій вибрав живопис. Особливо вдячний викладачеві Віталію Алікберову, який допоміг підняти його професійний рівень. А виїзди на пленери з Михайлом Пархоменком стали ще одним етапом художньої освіти в освоєнні живопису з коліс. Дмитро з командою художників був на пленерах до Санжійки, на острів Зміїний, до Карпат, створював етюди цих чарівних українських місць. Такі виїзди давали заряд та енергію для творчості та створення нових творів.

Дмитро протягом багатьох років бере участь у всеукраїнських, обласних та міських виставках. У 2006 році, у виставці робіт студентів Одеського художнього коледжу ім. Грекова. У 2008 році взяв участь у виставці у центрі Болгарської культури, у 2011 році у центрі Української культури в Одесі. У 2011 році виставляв роботи у спільній експозиції, присвяченій Куїнджі. У 2013 році брав участь у виставці «Молоде мистецтво молоді України». Його картини мальовничі, він ретельно та тонко прописує деталі, експериментує з кольором та знаходить оптимальну гармонію для відображення дійсності та сприйняття глядача. У його мальовничих полотнах

«Прикордонник з собакою», полотно, олія 60х80 см. 2020 р.

є чарівність природи, гармонійно пов'язана з людиною. У них є і статика, і рух, і перспектива.

У 2021 році Дмитро відвідав острів Зміїний після чого написав серію картин, присвячених нашим прикордонникам: «Катер морської охорони», «Острів Зміїний» (За підтримки громадської організації «Спілки митців «Берег Овідія» та Державної прикордонної служби України). Кожна подорож – стимул для нової роботи художника. Крім того, Дмитро із задоволенням бере участь у творчих проектах.

Дмитро брав участь у творчих симпозіумах Фрумушика-Нова «Вино і виноробство» та «Фрумушика очима відомих художників» 2017 р. Творчий симпозіум «Буковина, рідний краю» місто Чернівці за підтримки Західного Регіонального Управління Державної прикордонної служби та Чернівецького прикордонного загону 2018 р. За підтримки громадської організації «Спілка митців «Берег Овідія» – міжнародний симпозіум «Овідій та міфи Причорномор'я» Одеса, Санжійка, о. Зміїний, Вилкове 2018 р. та

«Важкий ранок»
полотно, олія 50х35 см.
2017 р.

«Натюрморт з колесом», полотно, олія 60х80 см. 2020 р.

творчий симпозіум «Остання Січ» Санжійка, Калаглія 2019 р. Його роботи увійшли до художніх альбомів серії «Архівна Одіссея»: «Морський фасад Одеси» 2019 р., «Одеса швейцарська» 2021 р., «Одеса морська» 2023 р.

З 2023 року проходить службу у ЗСУ.

Одеса для Дмитра Станіславчука – не тільки рідне місто, це поезія та реальність.

Його погляд – проникливого художника, який зображує побачене на полотні чесно, відкрито та достовірно. І глядач із задоволенням приймає полотна одеського художника, який продовжує художній літопис міста та країни. До цього альбому також увійшли роботи Дмитра Станіславчука, присвячені Одеському Оперному.

Інна Іщук

членкиня Національної спілки журналістів України

Творчі пошуки та відображення сьогодення Валентина Співака

« — Мама мені завжди говорила одягати шапку, щоб не змерз. Викладачі в університеті наполягали на щоденних начерках, друзі — більше часу приділяти собі... Але, як виявилось, доросле життя відповідальної та творчої людини набагато складніше та багатогранне».

Дивовижний світ творчості відкрився художнику у стінах «Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського» на художньо-графічному факультеті. Альма-матер багатьох талановитих художників заклала у молодому юнакові фундаментальні знання з художньої освіти та створила базу для подальшого творчого зростання.

В 2011 році, захистивши магістерську роботу з графіки, отримані знання та майстерність Валентин передає дітям, юним художникам, у «Мистецькій школі № 8 м. Одеси», де викладаються такі предмети, як живопис, графіка, композиція, скульптура, історія мистецтв та пленер. Поєднуючи викладацьку та творчу діяльність, Валентин Співак бере активну участь у виставках та різноманітних культурних заходах міста. У 2014 і 2016 роках став учасником Міжрегіонального АРТ-конкурсу молодих художників «Рожевий бульдозер».

Новим витком творчої подорожі митця, стало знайомство з Пархоменком Михайлом Івановичем — заслуженим художником України, членом Національної спілки художників України. Були реалізовані нові творчі проекти, пленери, симпозіуми, відбулось багато подорожей до самих мальовничих куточків України.

З 2017 року Валентин Співак, входить в склад громадської організації «Спілка митців «Берег

«Острів Зміїний». полотно, акрил, 80х105см. 2023 р.

Овідія», яка має свою, чітку, творчу програму та щорічно влаштовує різноманітні виставки, серед яких: виставка «Південні рубежі вітчизни» присвячена Дню Незалежності України, 2018-2019 рр, участь у творчому симпозіумі м. Чернівці «Буковина, рідний краю», 2018 р., всеукраїнська художня виставка «Морський фасад міста Одеси» з нагоди святкування «Дня міста», 2018 р., виставка творчості українських та зарубіжних художників

до Дня Незалежності України «Остання Січ», Всеукраїнський творчий симпозіум «Пароплавство Північного Причорномор'я» с. Санжійка Одеського району, 2021 р. та багато іншого.

У червні 2021 р. відбулася творча поїздка групи художників на о. Зміїний, яка пізніше відіграє важливу роль та відобразиться найрізноманітнішими сюжетами на полотнах художника. На Зміїному було зібрано колосальну кількість

«Опівдні», полотно, олія 85х105см. 2024 р.

унікального фото та відео-матеріалу для подальшої роботи з ним вже у майстернях художників.

Після повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України життя людей різко змінилось та наповнилось м'яко кажучи, жахливими фарбами. Сюжетна лінія картин художника набуває іншого змісту, який відрізняється від просто ліричного пейзажу, створюються такі змістовні композиції, як наприклад: «Місце історії. Бахмут» 2023 р., «Там, де Чорні Запорожці» 2023 р., «Квітковий рай» 2024 р., «Похмурий

день. Мі-24» 2024 р., «Морські привиди» 2025 р. та ін. Ці твори мають за мету показати глядачеві сталеву стійкість, духовну силу та незламність українського народу. Події, які відображаються на полотні художника, стають символом національної самосвідомості та волі, несуть в собі жагу до перемоги та єдності. От як, наприклад, полотно на якому зображені околиці Бахмута, де запечений горизонт, клуби темно-сірого диму, розбита техніка загарбників, витоптана та обпльована орками земля – ось реалії, які передає картина. Ну куди

«Місце історії. Бахмут». полотно, акрил, 90х110см. 2023 р.

ж без бійки, заряджених гусей, комарів, пінгвінів і собак. Але український народ начебто не помічає цієї пропаганди і вперто йде до своєї перемоги, боронячи свою землю.

Перебуваючи під великим враженням після подорожі на о. Зміїний, художник створює композицію для щорічної Всеукраїнської художньої виставки у м. Львів «Осінній Салон 2023 р.» Маючи прекрасний матеріал, неможливо не відтворити на полотні цей маленький шматочок землі – форпост, який неодмінно виділиться на цій війні.

На передньому плані зображений буксир, що долає бурхливі хвилі, він символізує нашу стійкість та рішучість. Тому що не кожне судно такого класу здатне подолати таку велику відстань. На задньому плані зображений острів, і звісно ж, на ньому майорить жовто-блакитний стяг, встановлений влітку 2022 року військовослужбовцями ГУР. Картина має нагадувати, що кожен клатик української землі, навіть невеликий – дуже важливий.

Якщо брати взагалі історію мистецтва, то художники, які працювали під час війни, намагались

«Похмурий день. Мі-24», полотно, акрил, 60х80см. 2024 р.

донести до людства всі жахіття військових подій, але робили це через певні образи та художню форму. Наприклад, картина іспанського і французького художника Пабло Пікассо «Герніка», написана в травні 1937 р., яка засуджує тиранію та нацизм.

Культурна спадщина України відіграє значну роль у формуванні стійкості народу. Війна змінює – і це також стосується мистецтва. У кожного із нас є своя зона комфорту, як і у митця є свій напрямок

у мистецтві, в якому йому зручно працювати, але під час війни всі повинні мобілізуватись, хтось у фізичному сенсі, а митці – у художньому.

Вночі українці переживають ракетні обстріли, а зранку їдуть на роботу, збирають дітей до школи й підтримують близьких. Українська незалежність – не лише слова, а й життєва філософія. Здатність залишатися сміливими та зростати під час випробувань – це те, що вражає та надихає світ.

Наукові статті та архівні матеріали

Віктор Савченко

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України Південноукраїнського
національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Одеський театр, перші кроки

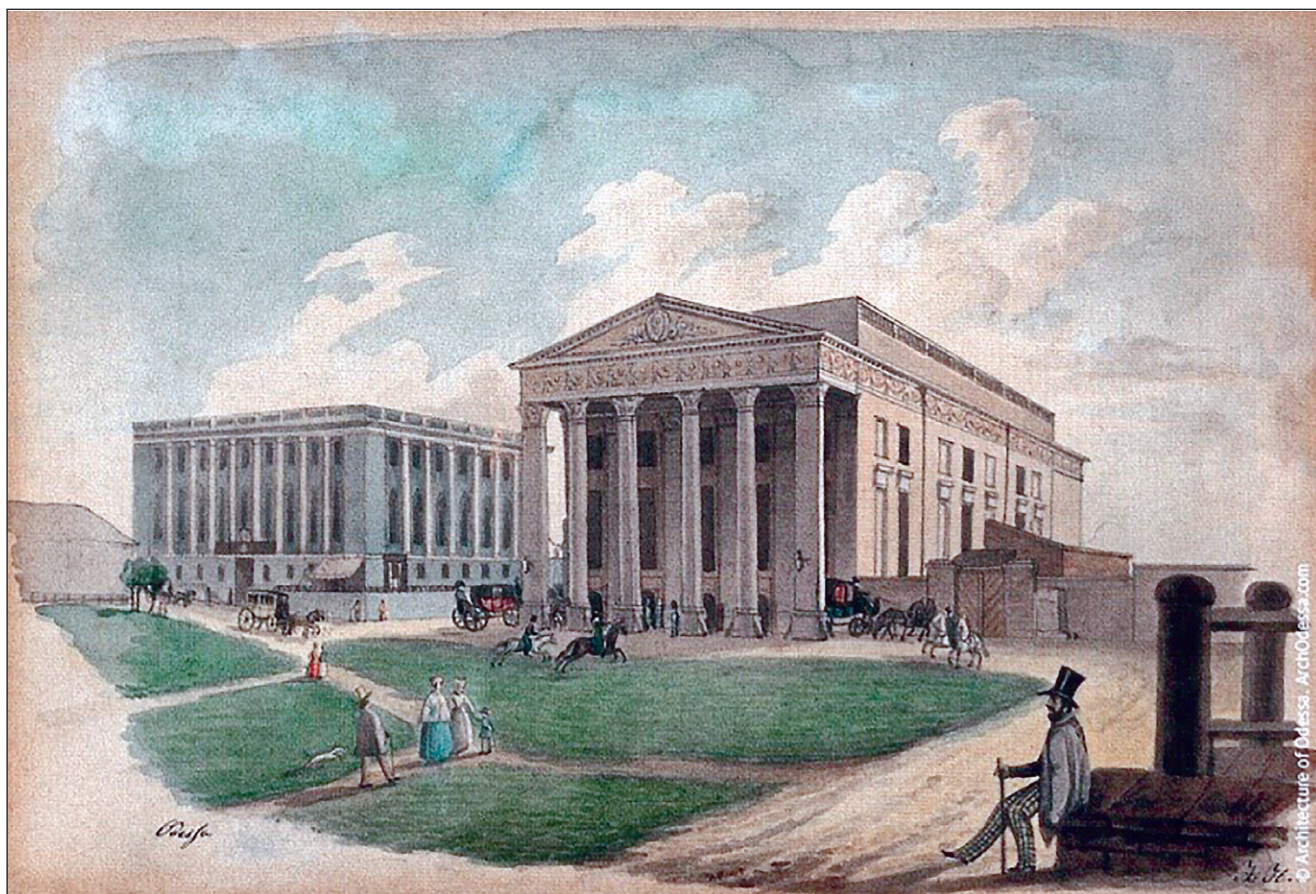
У 1803 році, вже в перший рік свого керування Одесою, Дюк де Рішельє (градоначальник Одеси і генерал-губернатор південного краю) послав до Петербурга подання з проханням виділити державні кошти для будівництва в Одесі великого театру, церкви та митниці — на все про все 20 000 рублів. Де Рішельє писав: «Приймаючи до уваги збільшення населення у місті та велике скупчення прибулих торгових людей, корисно було б мати театр» (1, с.188). Але згодом один театр «потягнув» на 40 тисяч, так що не до церков було (так, на церкву Св. Катерини, що повинна була постати біля театру, грошей не знайшлося).

Будівництво найбільш величної споруди міста — театру, у вигляді античного храму,

очалося у 1804 р., коли були отримані заявлені гроші та всі дозволи. На початку XIX ст. в імперії театри були лише у Петербурзі та Москві і саме намагання збудувати великий театр в Одесі можливо розглядати, як заявку на створення «нової столиці». У 1803 р. де Рішельє запросив свого співвітчизника, найкращого архітектора у тодішній імперії, Жан-Франсуа Тома де Томона побудувати в Одесі «Храм Мельпомени»¹. Перший проєкт театру передбачав шестиколонний іонічний портик на головному фасаді чотири «античні» скульптури... Але, згодом проєкт був змінений...

У лютому 1810 р. відбулось: урочисте відкриття театру та перша вистава. Регулярні спектаклі почалися з 1811 р., після

¹ Тома де Томон у 1805 р. у Петербурзі отримав титул придворного архітектора. З 1800 р. викладав в Імператорській Академії мистецтв, у 1805-1810 рр. будував у Петербурзі палац Біржі, за зразком античного храму з ростральними колонами, провів реконструкцію Великого Кам'яного театру, що вважався «одним з кращих театрів в світі». В Одесі, крім театру Тома де Томон побудував госпіталь. В. Пилявський писав: «Тома де Томон не був знайомий зі специфікою будівництва в Одесі і, тому, не дивлячись на добре знайдений силует, в проєктах не було враховано багато місцевих тонкощів. При виконанні їх в натурі особлива роль належала архітекторам, що здійснювали будівництво». В Одесі реалізацією проєкту Тома де Томона керували неополетанський архітектор Франческо Фраполлі та пьемонтський Вітторіо-Амадео Поджіо, останній мав підряд на будівництво театру, за успішне будівництво він отримав звання почесного громадянина Одеси.

підписання контракту з оперно-драматичною трупю князя Шаховського. Одеський театр був збудований на високому косогорі, як окрема будівля, що домінувала над центром міста, створюючи неповторний силует міста з моря. Театр, на зразок античного храму, був звернений фасадом до моря та порту. Стара будівля розташовувалась трохи вище за сучасний Оперний театр, ближче до скверу Пале-Рояль.

Великий зал театру мав 750 місць (на той момент в місті проживали тільки бл. 14 тис. осіб). На трьох ярусах було бл. 50 крісел затиш-

них лож, близько 700 глядачів спостеригали за спектаклем стоячи, як в тодішніх італійських театрах. «Зала старого театру була триярусною, з сімнадцятьма ложами, а галерея — під самою стелею, але такою низькою, що публіка майже торкалася її своїми головами... Зал освітлювався кенкетами, тобто п'ятисвічковими канделябрами, прикріпленими до зовнішніх стін лож. Свічки були сальні та воскові. Сцена освітлювалася великими лампадами з олією. На галереї освітлення не було зовсім, внаслідок чого світло залу та сцени здавалося нам, що сидить на галереї, просто сліпучим.

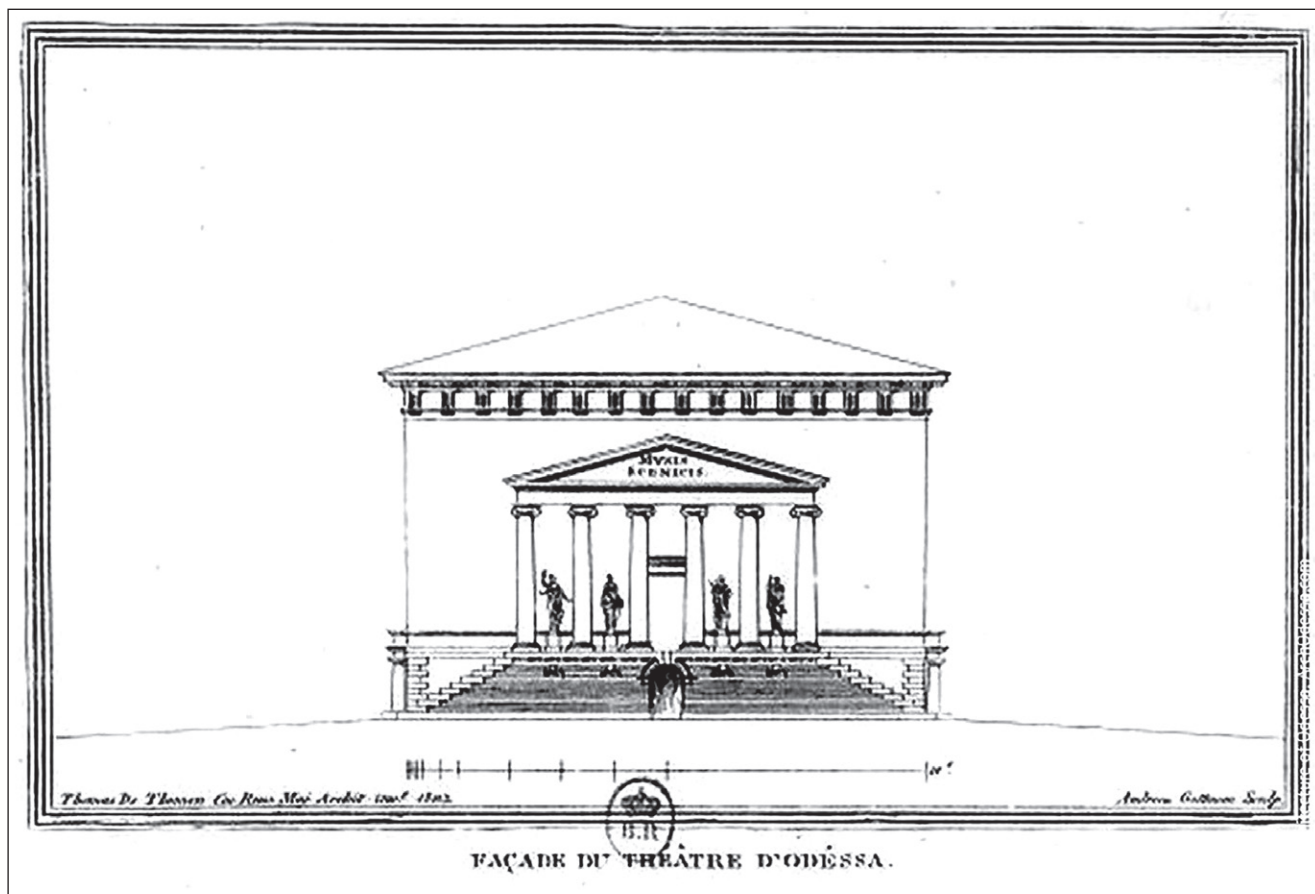
Театр мав свій особливий, специфічний запах від нагару свічок та жіночих парфумів». А. Скальковський згадував: «...з всіх тодішніх будівель юного міста прикрасою був театр, вид якого з моря різко відрізнявся класичною своєю архітектурою від інших дрібних будинків, біля нього розсіяних, і нагадував глядачеві з моря древній грецький храм на піднесенні біля берегів Архіпелагу». Він додавав, що в Одесі «усі з жадібністю відвідують театр», а до відкриття великого міського театру у місті діяли «театральний майданчик» в будинку Рено та «тимчасова зала» в будинку княгині Ржевуської (7).

Граф Рошешуар згадував, що: «Зал театру, великого будинку з елегантною архітектурою, мав три ряди лож, амфітеатр, як в Паризькій опері, и партер. Перші вистави були дані польськими акторами; невдовзі прибули італійські, і нарешті, балетна трупа. Головний розпорядник імператорського двору, оновлюючи гардероб Великого театру в Петербурзі, надіслав нам комплект костюмів, що вже були у вжитку, але мали вигляд досить презентабельний. Для того щоб користуватися ними, були складені дві аматорські трупи — одна французька, а інша італійська; я брав участь в обох, і не без успіху. Я співав та грав італійською мовою так, що ніхто не міг запідозрити в мені іноземця» (2). У 1822 р. сардинський архітектор Франц Боффо перебудував сцену, створив партер з великою кількістю крісел, збільшив фойє, прибудував вестибюль «повісив люстру з кенкетами замість свічок».

У 1810-1840 рр. в одеському театрі домінувала італійська опера, російські трупи не виступали (антрепренери: Д. Монтовані,

Й. Замбоні, Г. Буанаволіо; утримувачі театру: князь Шаховської, Монтовані, Ризніч) просували оперний репертуар (Джоаккіно Россіні, Джузеппе Верді, Вінченцо Белліні, Доменіко Чімарози, Гаетано Доницетті) та знаменитих оперних співаків з імператорських та королівських театрів (Катерину Аматті, Аррігі і Анджеліку Каталані, Джузеппе Маріні, Катерину Патті-Барілі, Жозефіну та Терезине Бромбілла, Понті дель Армі, Альде Бьянкі). Одеситам припало до душі опера «Севільський цирульник», що ставилася багато років. Але драма та комедія теж були «частими гостями» одеської сцени. У «вік Просвящення» Одеський Театр об'єднував багатонаціональне населення міста, в ньому співали на італійській мові, а грали — французькою. Після закордонних походів до Європи 1813-1815 рр., після «відкриття Європи» військовими, в суспільній думці імперії відбулися різкі зміни. Затхле, архаїчне повітря кріпосницької імперії вже не сприймалося як природне середовище... тоді «всі говорили сміливо, навіть нескромно, всякий, що хотів: час найзручніший для поширення вільнодумства». Після відкриття театру в Одесу почався вплив аристократичних «туристів». Поет Костянтин Батюшков тоді писав: «...я приїхав в кращий з міст наших — Одесу!» (4).

Г. Гресков, що завітав до Одеси у 1820 р., кілька разів нотував про своє «театральне життя» у щоденнику: «Був у театрі в ложі Військового Генерал-Губернатора: грали «Урок чоловікам» та «Слуга двох панів», не гірше С. Петербурзьких лицедіїв... Театр хороший... грали італійці: «Щасливий випадок», «L'ingano felice», музика Россіні; давним давно не відчував стільки задоволення; музика прелесть!

Перший проект театру.

Примадонна, дівця Аррігі, чудово співала, до того ж 22-х років, хороша собою... Актори одягнуті були прекрасно; декорації гарні; але театр пагано освітлений, оркестр не відповідає чудовому співу Аррігі... бенефіс актриси Петровської: грали трагедію: «Граф Беневський», твір Коцебу, заборонену в столицях; але тут порто франко... Був у театрі, італійці давали Оперу «Аделіна», а росіяни «Відмінний скарб»; обидва спектакля зіграні добре» (5).

Ф. Вігель передає відчуття одеситів-театралів вже середини 1820-х рр.: «Один театр

займав тоді всю публіку і навіть розділяв її. Приїхала з Петербургу співачка Данжевіль-Вандерберг, яку я там бачив на сцені... Старожили, якщо тільки могли бути в двадцятирічному місті, бачили в цьому зазіхання на священні, виняткові права, даровані італійцям. Їм вторив старий граф Ланжерон, ймовірно, з обов'язку колишнього одеського градоначальника. Зате новий, граф Гур'єв... всією силою підтримував французів. Звичайно, в мистецтві співу Данжевіль не могла б змагатися навіть з посередніми одеськими

співачками, зате грала чудово, була хороша собою і вміла вибирати веселі п'єси, при поданні яких партер завжди бував повний. Чи не доводить це те, що італійська опера була тільки справою умовною, а справжньою потребою — французький або навіть російський театр? Але про останній ніхто не смів навіть думати, і не можна було передбачити, що через кілька років дві російські трупи в один час будуть грати на двох різних сценах і завжди залучати безліч глядачів... Ніколи ще не бачили в Одесі настільки славної італійської трупи, як в цей час, і ніколи після подібної їй не бувало. Примадонна Аматі була гарна, дуже гарна, та і годі. Двадцятирічна ж Моріконе була чудесна, чарівна і красива собою, і стрункістю тіла, і мистецтвом грати і співати, а над усе голосом контральто, який, я впевнений, насилу б знайти і в самій Італії. Мужня краса Дезіре абсолютно відповідала його голосу, густому басу, в той же час ніжному і гнучкому... Россіні був тоді у всій своїй могутності, суперників у нього не було і, здавалося, ніколи не буде: опери його, перекладені

всіма мовами, гралися на всіх театрах; в Одесі інших тоді знати не хотіли. ...назvu лише ті, котрі найбільше мене захоплювали: Семирамиду, Танкреда, Отелло. Тенора Молинелла я тільки слухав, а не дивився на нього; як можна було поєднувати настільки чарівний голос з такою гидкою особою... яке задоволення доставляв мені тоді одеський театр» (3).

Ділився враженнями і письменник Павло Свиньїн: «Вечір провів приємно в театрі, давали Россінієву оперу Italia na in Algeri — що дуже порядно для нестоличного міста, якому вартувала ця забава, як я чув, до 30.000 рублів на рік!... Він, здається, побудований за малюнком знаменитого Парфенона, хоча з великими змінами і недоліками. Ложі в три яруси, і ще райок; партер починається біля оркестру, а крісла за ним йдуть амфітеатром. Місця в цих останніх по 3 р. А ложі в першому ярусі 20 р.» (6).

Завсідниками театру стали «вершки одеського товариства»: де Рішельє, де Ланжерон, граф Гур'єв, граф Воронцов... особливо та постійно патронувала театр дружина генерал-губернатора Єлизавета Воронцова, що надавало сцені алегоричний «державний» сенс. Єлизавета Воронцова була поціновучкою музики та сама музикувала, маючі портативний орган. Разом із своєю подругою Ольгою Потоцькою-Наришкіною, Воронцова брала участь в аматорських спектаклях, які ставили в міському театрі, організовували в театрі бали.

Парадна площа навколо театру стала першою в Одесі площею з освітленням — вже на початку 1820-х рр. вона освітлювалася великими ліхтарями. А. Скальковський згадував театр 1820-х рр: «Театр починався о 8 годині вечора, але відвідувачі були раніше не тільки

Стан будови театру після пожежі. Фото 1870-х рр.

для того, щоб запастися квитками, але, і щоб staral'fresco, тобто насолодитися справжнім італійським вечором на відкритому повітрі... Підійшовши до самого театру, оточеного в ті часи з двох боків великими площами або краще сказати пустирями... побачив, що на сходах театральної будівлі, на стільцях, лавах, на каменях і навіть брилах землі, що утворилися від якихось фундаментів, сиділа найрізноманітніша і здебільшого витончено одягнена публіка: пані, особливо в літніх капелюхах та блакитних, тоді були у моді, шарфах, накинутих на плечі, нагадували мимоволі французькі гравюри зі сценами з Боккаччо. Вся ця публіка їла морозиво, приготовлене тоді старим Сіньоріні, викликаним, як кажуть, самим адміралом Дерибасом з Толедських кондитерських в Неаполі... коли красень

диригент-скрипаль Тоніні вдарив своїм смичком і нечисленний, але відмінний оркестр виконав увертюру з Семіраміди, я... був у нестямі від захоплення... подібної опери і подібних артистів, за винятком лише незабутньої Тассістро, Одеса вже ніколи не мала... »(7).

За клопотанням М. Воронцова, влада дозволила, щороку, відпускати з одеських міських доходів 60 тис. руб. «на утримання італійської опери». М. Всеволожський у своїх «Путешествиях» (1836 р.) відзначав, що пристрасть одеситів до опери «доходить до фанатизму», підкресливши особливу «музичальність» населення міста. Поет Іван Борозна написав: «Одесса — город музыкальный». Одеська італійська опера вплинула на поширення італійської мови у місті. У 1839 р. автор «Одесского альманаха» вказував на те,

що в Одесі «прості люди», публіка на вулицях і навіть візники, наспівують італійські арії, що у місті складаються своєрідні «партії» прихильників окремих співаків опери (3).

Спогади О. Чижевича доповнюють сприйняття одеського театрального життя в 1830-ті рр.: «В Одесі розквітла італійська опера... У 1836 році були показані балети «Щаслива дикунка, або Триумф кохання», «Квакери, або англійські матроси», «Залишена Артеміда». У балетах «Сильфіда» та «Пахіта» виступали відомий московський танцівник К. Ф. Богданов і його доньки...» (8).

Комерційний агент Франції в Одесі, член Одеського будівельного комітету, банкір Жан Рено, обіймав ще посаду директора одеського театру (1804-1835 рр.). Саме напроти театру він створив свій «Новий» клуб та перетягнув «людей справи» під дах величезної нової будівлі, що займала майже весь квартал між майбутніми вулицями Гімназійною, Ланжеронівською, Рішельєвською (III-й квартал Військового форштадта). Центр суспільного життя перемістився на «п'яточок» поблизу театру, напроти якого стояв будинок губернатора та двоповерховий готель Жана Рено (побудований за проектом Фр. Фраполлі). Частина будинку здавалася під резиденцію генерал-губернатора де Ланжерона. Цей будинок мав ще велику «Квадратну залу» — своєрідний клуб для обраних, в якому генерал-губернатор приймав своїх друзів та знайомих. У Біржовій залі будинку Рено граф де Растіньяк створив аматорський «Малий театр».

У 1820-х рр. Одесу стрясали постійні свята... святкували зустріч Нового Року, з маскарадом в театрі «за гроші», що був організований «колом Воронцової», графиня Ланжерон

організувала маскарад... (3). Одеський поет Василь Туманський згадував: «Бали, вечори та інші забави у нас тривають, як і раніше: ми багато пустували на маскарадї, який зробила для нас графиня, і на якому сама розумно та елегантно пустувала...» (9).

«Світське життя в Одесі було подібно святу, яке ніколи не закінчується». Ф. Вігель згадував, що: «Одеса увійшла у велику моду», ставши майже «закордоном» (3).

«Миколаївський режим» наприкінці 1840-х рр. став ретельно закручувати гайки в імперії, причому все «західне» ставало безумовно «згубним» та «непотрібним». У європейському місті Одеса активно просувалися «патріархальні забобони», «офіційна народність», «руський мир». Останнім яскравим явищем концертного життя, перед початком епохи «реакції», став виступ в Одесі у 1847 р. Ференца Ліста, який дав шість сольних концертів, брав участь у кількох благодійних вечорах в Одесі.

Література:

1. Атлас Д.. Старая Одесса, ее друзья и недруги. М, 1992.
2. Рошешуар Л.-Г. Мемуары графа де Рошешуара // сб. Кавказская война: истоки и начало. 1770-1820 годы. Воспоминания участников Кавказской войны XIX века. СПб., 2002.
3. Вигель Ф. Ф. Записки. М., 2000.
4. Сергеева-Клятис А., Батюшков. М., 2012.
5. Гераков Г. Путевые записки. 1820. СПб., 1828.
6. Свинын П. П. Взгляд на Одессу // Отечественн.записки, 1830, ч. 41, №117.
7. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы. 1793-1823. Одесса, 1837.
8. Де Рибас А. Старая Одесса. Одесса. 1913.
9. Туманский В. Стихи и письма. СПб., 1912.

Наталія Остроухова

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри загального та спеціалізованого фортепіано
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової*

Одеський оперний театр як історичний феномен та осередок національної культури

Одеський театр опери та балету є одним із символів української музичної культури, невід'ємною частиною регіональної та загальнонаціональної історії України. Його долю одесити завжди сприймають як долю близької та дорогої людини, в якій поєдналися факти та події різного масштабу і значення — від колективного до особистісного. Його творче життя завжди широко висвітлювалося та коментувалося засобами масової інформації, отримувало публіцистичні літературні оцінки.

Одеський театр, який найчастіше називають «наш оперний», у 2007 році отримав офіційний статус національного. Тому сьогодні ми прагнемо до об'єктивної наукової оцінки, що спроможна не лише відтворити справжні дійові механізми діяльності одеської опери як важливої інституціональної одиниці національної української культури, а використовувемо методичні й поняттєво-теоретичні засади наукового гуманітарного вивчення такого феномену, яким є національний оперний театр.

За перебігом фактів, подій, жанрових номінацій та особистісних імен ми прагнемо

розгледіти фактори історичної цілісності театрального життя, що дозволяють з достатньою обґрунтованістю визначати параметри діяльності оперного театру як колективної творчої персони, і висвітлити особливі критерії, зумовлені життєтворчістю тих видатних особистостей, від яких залежало функціонування театру і розвиток оперної театральної справи в Одесі.

Найстаріший в Україні Одеський оперний театр, який веде свою історію з 1804 року, завжди займав центральне місце у культурному просторі держави. Майже з самого початку Одеса була великим науковим, гуманітарним та економічним центром. Багато видатних діячів культури і мистецтва були одеситами від народження, за освітою або початком роботи. Закономірно, що саме тут успішно створювалися, ставилися та виконувалися нові музичні твори. Одеська публіка жваво реагувала та сприймала нове – нові стилі, нові жанри, нових артистів..., що сформувало життєво-необхідне середовище для творчого процесу.

Зародження та початковий період розвитку нового на той час міста Одеса, практично збігається із зародженням тут театрального життя тогочасної України. Зростало населення, активно розвивалася торгівля. Бажання культурних розваг було величезним. Наприкінці століття почалися в Одесі публічні видовища і маскаради. У 1799 році в Одесі вже існували цехи музикантів, ковалів, булочників, кравців та інших. Об'єднання народних музикантів (цехів) існували в Україні поряд з іншими цехами з XVI до середини XIX століття. Музичний цех об'єднував скрипалів, цимбалістів, виконавців на бубні, бандуристів та ін. Вони виступали в «міщанських дворах», в «шаткових будинках», на весіллях, похоронах тощо, що мало велике значення для формування музичного побуту міста¹. В листі з Одеси від 13 квітня 1803 року вже доводиться про виконання опери «Мельник, який тікає від боргів» трупою з полкових солдатів. Директором був пан поручик, декоратором – прапорщик, а концертмейстером – сержант.

Перебуваючи в центрі торгових інтересів Російської імперії, Одеса часів Дюка де Рішельє (градоначальника Одеси від 1803 по 1814 рр. та губернатора Новоросійського краю від 1805 по 1814 рр.) поступово ставала одним з великих промислових і культурних міст, найважливішою торговою гаванню на Чорному морі і головним містом Новоросійського краю. Імператор Олександр I своїм Указом від 12 лютого 1804 року задовольнив клопотання Дюка де Рішельє і асигнував 20 000 руб. на

будівництво театру в Одесі, про що було розміщено відповідне оголошення.

Там же сповіщалось про відкриття в Одесі 15 грудня 1804 року Тимчасового театру. В протоколі Одеського комітету від 9 січня 1805 року, який був виконавчим органом при міському голові, зазначалося, що на «припечатані» в публічних відомостях про відкриття в Одесі тимчасового театру вжито десять рублів дев'яносто вісім копійок. Ці два документи є дійсним свідоцтвом відкриття в Одесі Тимчасового театру. Від 1805 року в тимчасовому театрі виступала трупа польських акторів під керівництвом Фіалковського і Крупського з Житомира та Києва.

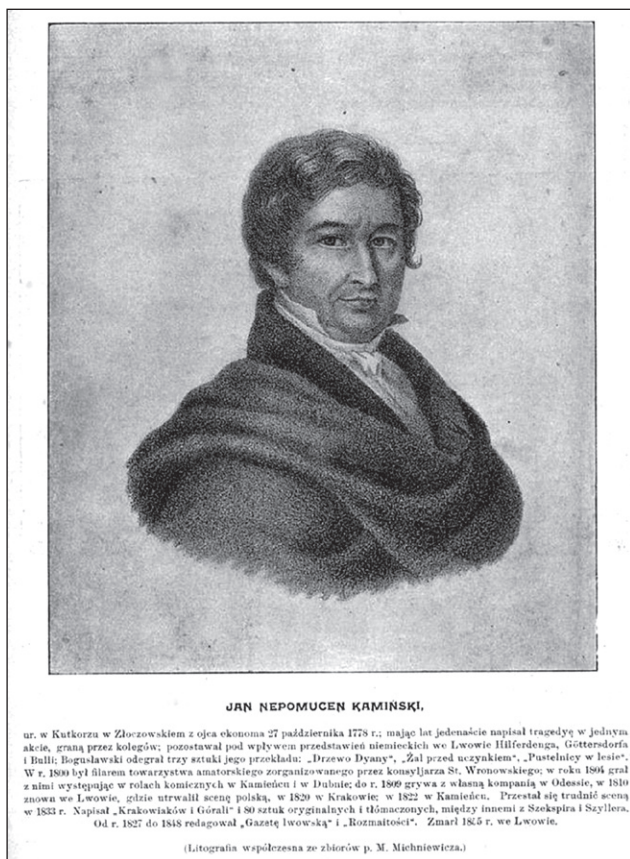
Першим одеським антрепренером, який залишив своє ім'я, був Ян Непомуцен Камінський – польський письменник, актор, режисер та директор (від 1810) Львівського театру². Від 15 липня 1807 року вистави давалися у тимчасовому театрі, який розміщувався у приміщенні старої казарми. Прізвищ оперних акторів, які виступали в Одесі до 1809 року, не збереглося.

Вивчення творчого життя театру в цей період стало можливим завдяки історикам, які присвятили себе літопису рідного краю. Першим серед них був А. О. Скальковський, який за дорученням градоначальників Одеси писав історію міста.

Головним джерелом інформації про події в місті була газета «Одесский вестник», яка виходила з 1827 року і оперативно відгукувалася на нові постановки, постійно знайомила читачів з біографіями маловідомих композиторів.

¹ Шреер-Ткаченко О. Я. Музикантські цехи на Україні. Українська радянська енциклопедія. Видання друге. Київ. : 1982. Т. 7. С. 163.

² Камінський Ян-Непомуцен. URL: https://uk.wikipedia.org/wik_Ян-Непомуцен_Камінський

Антрепренер Ян Непомуцен Камінський

З розвитком жанру опери саме в цій газеті з'являються професійні критики і музичний аналіз творів, а не тільки розбір виконання і переказ змісту, що теж було необхідним, так як ставилося багато нової музики. Від 1827 року газета «Одесский вестник» («Journal d'Odessa») виходила два рази на тиждень, російською та французькою мовами. Одеські публікації адресувалися також безпосередньо читачам Італії. Попередником газети «Одесский вестник» було кілька видань, в яких друкувалися сонетидифірамби, оди на честь солісток опери та критичні статті про одеський театр.

Власник друкарні та літографії в Одесі Карл Сейтц з 1822 року почав видавати перший одеський спеціальний музичний журнал «Le Troubadour d'Odessa», але на четвертому номері видання припинилося через нестачу передплатників.

Від 1869 року музичним критиком одеських газет був вихованець Брюссельської консерваторії І. М. Кузьмінський (друкувався під псевдонімом «Бемоль») – педагог, скрипаль, диригент, один із директорів «Одеського товариства аматорів музики». Відомий український композитор і музичний критик, один із творців та поборників української національної опери П. П. Сокальський, будучи з 1871 року редактором «Одесского вестника», пропагував постановки опер і концертних програм, життя і діяльність видатних композиторів і виконавців. «Одесский вестник» був дуже авторитетною газетою, на яку посилалися багато вітчизняних і зарубіжних видань.

За всю тисячолітню історію музичної культури не спостерігалось настільки суттєвого і багато що змінившого явища, як виникнення опери. Розвиток національної російської опери почався в останній третині XVIII століття і пішов самостійним шляхом. Становлення української національної опери в XIX столітті охоплює кілька десятиліть. Труднощі і тривалість періоду формування оперної школи в Україні обумовлені історичними обставинами її існування в рамках Російської імперії.

Постійний Перший міський театр, розрахований на 800 місць, був побудований за планом Тома де Томона – французького архітектора і художника, представника зрілого класицизму. Саме там з відкриття 10 лютого 1810 по 1873 рр. проходило становлення

різних жанрів театрального мистецтва – опери, балету і драми, які згодом визначили провідні напрямки репертуару одеських театрів.

Одеський постійний міський театр відкрився 10 лютого 1810 року трупкою антрепризи П. Фортунатова. Виконувалася одноактна опера Фрейліха «Нове сімейство» за лібрето С. Вязмітінова та водевіль Я. Княжніна «Утішена удовиця». Далі виступала кріпосна оперно-драматична трупа князя О. Шаховського також за участю кріпосного оркестру поміщика М. Куліковського та балету, який організувала дирекція одеського театру. З якихось причин князь просив звільнити його від контракту.

У 1812 році Дюк де Рішельє запросив відомих італійських антрепренерів – диригента Джузеппе Замбоні і антрепренера і неогоціанта Джованні Мантовані, і таким чином створив першу постійну одеську італійську антрепризу (1812–1821). У 1821–1823 рр. антрепренером театру був Луїджі Буонаволья – режисер і автор лібрето опери Ф. Паєра «Агнеса». Він вперше після Італії здійснив в Одесі постановку опери Дж. Россіні «Севільський цирульник».

Міжнародні зв'язки Одеси і одеситів дозволяли в найкоротші терміни ставити нові твори. Засновник Одеси Йосип Дерібас був підданим Неаполітанського короля, займався дипломатичною місією в Неаполітанському королівстві, був послом Росії в Неаполі. Його молодший брат Фелікс, який був генеральним консулом королівства обох Сицилій для всіх портів Чорного і Азовського морів, жив в Одесі до самої смерті в 1845 році. Природно, що в Одесі працювали вихованці неаполітанської школи і виконувалися твори композиторів, які так чи інакше були пов'язані з неаполітанською школою. Багато дириген-

тів і артистів оркестру одеської італійської опери також були представниками цієї школи і мали кілька спеціальностей – були скрипачами, композиторами, піаністами. Загальновідомо, що в кінці 30-х років Гаєтано Доніцетті (професор і директор консерваторії в Неаполі) був запрошений на посаду диригента в одеський театр. Але він поступився запропонованою посадою своєму колезі – композитору, виконавцю і диригенту, вихованцю Неаполітанської консерваторії Луїджі Джервазі. Джервазі, в свою чергу, у зв'язку з виїздом на гастролі, запросив до Одеського театру свого колегу Луїджі Річчі, який також закінчив цю консерваторію по класу скрипки, фортепіано та контрапункту. Багато високопрофесійних диригентів і музикантів залишалися в Одесі до кінця своїх днів, знайшовши тут свою другу батьківщину. Запрошення Рішельє таких музикантів та антрепренерів перекреслює подальшу назву «італійщини». Це були фахівці високого рівня.

Проблема пошуку нового репертуару була проблемою антрепренера, який вкладав свої кошти в постановку і чекав від цього вигоди. Щороку одеські антрепренери або диригенти їздили до Італії і ангажували виконавців, які вже знали новий репертуар. Тоді ж вони привозили і нові ноти. При цьому репертуар одеського театру постійно оновлювався і поповнювався творами композиторів французької школи – А. Буланта, Ф. Госсєка, Ф. Дарсіса, А. Адана, Ф. Буальдьє, Л. Герольда, Ф. Доплера, Ж. Галеві, Ш. Гуно та ін.; австрійської школи – В. А. Моцарта і його учня Ф. Зюсмайєра...

У 1827 році газета «Одесский вестник» почала публікувати відгуки на спектаклі

театру, в якому почесне місце займали опери Дж. Россіні. Активно обговорювалася перша постановка в Одесі 29 листопада 1827 року опери В. А. Моцарта «Дон Жуан, або Покаранний вільнодумець». Зацікавила слухачів нова для Одеси опера «Джультетта і Ромео» («Ромео і Юлія») Н. Ваккаї. Виконувалися опери Дж. Пачіні, який був одним з найпопулярніших оперних композиторів до затвердження опер Дж. Верді в репертуарі театрів. Часто виконувалися такі комічні опери, як: «Вдовини сльози» П. Дженералі, «Дядько в скруті» Г. Доніцетті, «Розіна» Дж. Пачіні, «Чеккіна» («Добра дочка») Н. Піччинні, «Сільські співачки» Валентино Фіораванті, «Примхлива жінка» К. Кочча, «Продавець оцту» І. Майра, «Шинкарка» Дж. Фарінееллі (15.08.1831), «Репетиція опери серія» Ф. Ньєкко (24.10.1831) та ін. Антрепренери дбали про те, щоб зміст іноземних опер був зрозумілим слухачам. Так, 8 січня 1830 року при вході в театр на постановку опери Г. Доніцетті «Дядько в скруті» за лібрето Якопо Ферретті роздавали програму, надруковану російською мовою.

У 1-й половині XIX століття виділилася спеціальна професія диригента як виконавця. Диригент вибирав репертуар, був обличчям оркестру і його душею. В області розвитку диригентської техніки відбулася остаточна заміна звукового способу управління зоровим – за допомогою жесту і міміки³. Першим з диригентів Одеського театру у такий спосіб диригував Джованні Буфф'є (антреприза Йосипа Жульєна). Центральне місце в його репертуарі займали опери В. Белліні (з одинадцяти опер

композитора в цей період було поставлено п'ять). На відміну від минулих сезонів ставиться лише одна опера Дж. Россіні.

Заслугою диригента А. Граффінья і антрепренера Й. Жульєна з сином було впровадження у 1845 році у творчу практику Одеського театру творів Джузеппе Верді. Першою була опера «Ломбардці», слідом «Ернані», «Набукко»... В музиці композитора приваблювали мелодійність і дуже «ефектні» лібрето.

Видатним представником Одеської італійської опери був диригент Луїджі Джервазі. Маестро активно займався публіцистичною діяльністю, рецензував постановки творів В. Белліні, Дж. Россіні, Л. Річчі, В. А. Моцарта, К. М. Вебера, Ф. Флотова, Дж. Меєрбера, Ш. Гуно, ряд публікацій присвятив оперним спектаклям Дж. Верді. Особливий інтерес представляє його фейлетон «Історичний нарис італійської опери в Одесі з 1838 року по лютий 1870 року. (Присвячується Одеському муніципалітету)». Він вважав антрепризу В. Сарато і Ж. Марінковича однією з найкращих, тому що вона сприяла якісному зростанню складу солістів, і протягом 6 років, крім значного вибору кращих опер колишнього репертуару, поставила 27 нових опер без всяких скорочень і з новими костюмами і декораціями.

Композитор і диригент Луїджі Річчі (антреприза Йосипа Жульєна з сином) вперше на одеській сцені ввів балет до загальної дії опери. Це сталося 30 вересня 1844 р. в опері Г. Доніцетті «Фаворитка».

Диригент Ахіллес Марцоратті (антреприза Джованні Фолетті) ввів до репертуару жанр

³ У 1-й половині XIX століття виділилася спеціальна професія диригента. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%>

ліричної опери. «Фауст» Ш. Гуно з Массіні (Маргарита) і Маїні (Мефістофель)⁴ став улюбленою оперою одеситів і виконувався за один сезон 27 разів! Перша лірична опера справила на одеських слухачів таке враження, що нових виконавців порівнювали тільки з Массіні і Маїні. В Одеському оперному театрі виконувалася більшість з опер жанру ліричної опери. Запобігаючи наперед, перерахуємо їх в порядку постановки на одеській сцені: «Фауст» Ш. Гуно (1866), «Міньйон» А. Тома (1873), «Кармен» (1885) і «Шукачі перлів» Ж. Бізе (1891), «Лакме» Л. Деліба (1892), «Самсон і Даліла» К. Сен-Санса (1895), «Манон» Ж. Мас-сене (1895), «Ромео і Джульєтта» Ш. Гуно (1897), «Вертер» Ж. Массене (1900), «Казки Гофмана» Ж. Оффенбаха (1901). Антрепренер Джованні Фолетті утримував протягом 9 сезонів зразкові дві трупи – італійську оперну і російську драматичну. Він значно сприяв підняттю престижу міської сцени.

Організація і діяльність Першого міського театру не обмежувалися вищезгаданими подіями. 1819 рік вважається роком народження професійного українського театру, коли було сформовано особливий театральний жанр музично-драматичної вистави – малоросійську оперу. В Одесі виконувалися всі твори цього жанру – «Наталка Полтавка» та «Москаль-чарівник» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» і «Бой-жінка» Г. Квітки-Основ'яненка, «Чорноморський побит» Якова Кухаренка. На початку 40-х рр. XIX ст. до драматургії звертається Т. Шевченко. «Малоросійська дія» «Назар Стодоля» (1843) стала

важливим кроком у розвитку української історично-побутової драми. У 1875 році П. Ніщинський створив музичну картину «Вечорниці», як вставну сцену до цієї вистави.

Значну роль у творчому житті Одеси в 1820–1830-ті рр. зіграв Йоганн (Іван Федорович) Штейн – антрепренер, режисер і балетмейстер родом з Німеччини. Його професійна трупа гастролювала в Одесі з 4 квітня 1827 року по 8 квітня 1828 року і вдруге з 13 червня по 26 серпня 1836 року. Трупа мала власний оркестр з 20 музикантів і невеликий балет з 20 артистів. З трупи І. Ф. Штейна вийшли видатні актори: М. Щепкін, П. Барсов, Любов і Людвіг Млотковські, К. Соленик, майбутній антрепренер К. Зелінський (в трупі з другої половини 1820-х років) та інші. Завдяки І. Штейну, Одеса познайомилася з російською оперою і водевілями у всіх його різновидах. В українському репертуарі трупи були п'єси І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка; з світового – твори В. Шекспіра, Ф. Шиллера, Ж.-Б. Мольєра тощо. Після кожного оперного або драматичного спектаклю виконувався балетний дивертисмент. Артисти балету були також зайняті в операх з балетом і перетвореннями як, наприклад, «Русалка». Це було можливо, тому що всі російські артисти балету першої третини XIX ст. були одночасно і танцівниками, і акторами. Протягом року у чергу з одеською італійською оперою було показано сто вистав.

У 1836 році трупа під керівництвом І. Штейна виконувала в Одесі балети «Квакери, або Англійські матроси», «Залишена Артеміда», «Щаслива дика, або Торжество любові»,

⁴ Maini, Ormondo di Vladimiro Bertazzoni. Dizionario Biografico degli Italiani. Volume 67 (2006)

URL : https://www.treccani.it/enciclopedia/ormondo-maini_%28Dizionario-Biografico%29/

опери та опери-водевілі. Виконували «Наталку Полтавку» та «Козак-стихотворець». Після кожної оперної або драматичної вистави грали балетний дивертисмент. Після припинення у 1836 році діяльності І. Ф. Штейна, його трупа перейшла до Єрохіна і виступала в Одесі у 1837 та 1838 рр.⁵

До початку 1860-х рр. українська драматургія в репертуарі російських труп в Україні завоювала значне місце, що давало підстави називати їх українсько-російськими.

Драматургія І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка й усіх згаданих вище драматургів визначила тип українського актора. З високопрофесійним виконанням одесити познайомилися, побачивши гру Михайла Щепкіна та Карпа Соленика. М. Щепкін близько співпрацював з І. Котляревським, Гр. Квіткою, дружив з Т. Шевченком. Актор часто гастролював у Одесі (1837, 1845, 1846, 1850). Він заклав основи теорії і практики сценічного реалізму, «театру переживання», перевтілення в сценічний образ. Послідовниками М. Щепкіна на українській сцені були М. Кропивницький, М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський⁶. Майстром сценічного мистецтва, що поглибив принципи школи М. С. Щепкіна в Україні, став К. Т. Соленик. Він працював у російсько-українській трупі І. Штейна, потім у російсько-українській трупі Л. Млотковського, у 1837 р. виступав у складі трупи Єрохіна у Одесі, де грав провідні ролі разом із М. Щепкіним. Вершиною

акторської майстерности, що принесла К. Соленику славу, були ролі в українських п'єсах. Він не мав суперників у ролях Стецька, Потапа, Шельменка («Сватання на Гончарівці», «Бой-жінка», «Шельменко-денщик»), Виборного, Возного і особливо чумака Чупруна («Наталка-Полтавка», «Москаль-Чарівник» І. Котляревського). К. Соленика вважали новатором в акторському мистецтві. Згодом дослідники визнали його одним із тих, хто утверджував принципи сценічного реалізму в українському театрі⁷.

Влітку 1841 року в театрі виступали нові, незнайомі в Одесі артисти: власна російсько-українська трупа Карла Михайловича Зелінського – одного з перших українських приватних антрепренерів в Україні, та власна польсько-російсько-українська трупа Павла В. Рикановського, які ставили «малоросійські опери», драми, комедії та водевілі. Трупа К. Зелінського грала «Шельменко-денщик» (продовження «Шельменко-писаря») Г. Квітки-Основ'яненка та «Наталку Полтавку» І. Котляревського. Після 15 вистав трупа К. М. Зелінського вирушила до Херсона.

Актор Павло В. Рикановський незрівняно зображував малоруські типи у польській трупі Ленкавського. Від 1836 по 1851 рік (з перервами) П. Рикановський очолював власну польсько-російсько-українську трупу у Київському театрі, яка виконувала українські п'єси, вміло організовував гастролі та широко знайомив київську публіку з оперою та

⁵ Пилипчук Р. Я. Штейна І. Ф. трупа. URL : https://leksika.com.ua/19170114/ure/shteyna_i_f_trupa

⁶ Щепкін Михайло Семенович. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Щепкін_Михайло_Семенович

⁷ Пилипчук Ростислав. Соленик Карпо Трохимович. URL : <https://archive.org/details/shevch05/page/889/mode/1up?view=theater&q=c-Соленик>

балетом. На час щорічного Київського кон-трактового ярмарку з 15 січня до 4 лютого 1847 року він ангажував італійську трупу з Одеси. Від восени 1842 до весни 1843 рр. трупа П. Рикановського виконала в Одесі 62 п'єси. Він виступав як актор у спектаклях «Чумак-чародій» А. Зміївського і «Шельменко-денщик» І. Котляревського. Вперше в Одесі була виконана опера-водевіль Д. Т. Ленського «Дезертир, або Туга за Вітчизною» (19.02.1843). Італійська опера перебувала у дружніх стосунках із акторами трупи П. Рикановського. На кожній виставі завжди кілька лож були зайняті італійцями і навпаки.

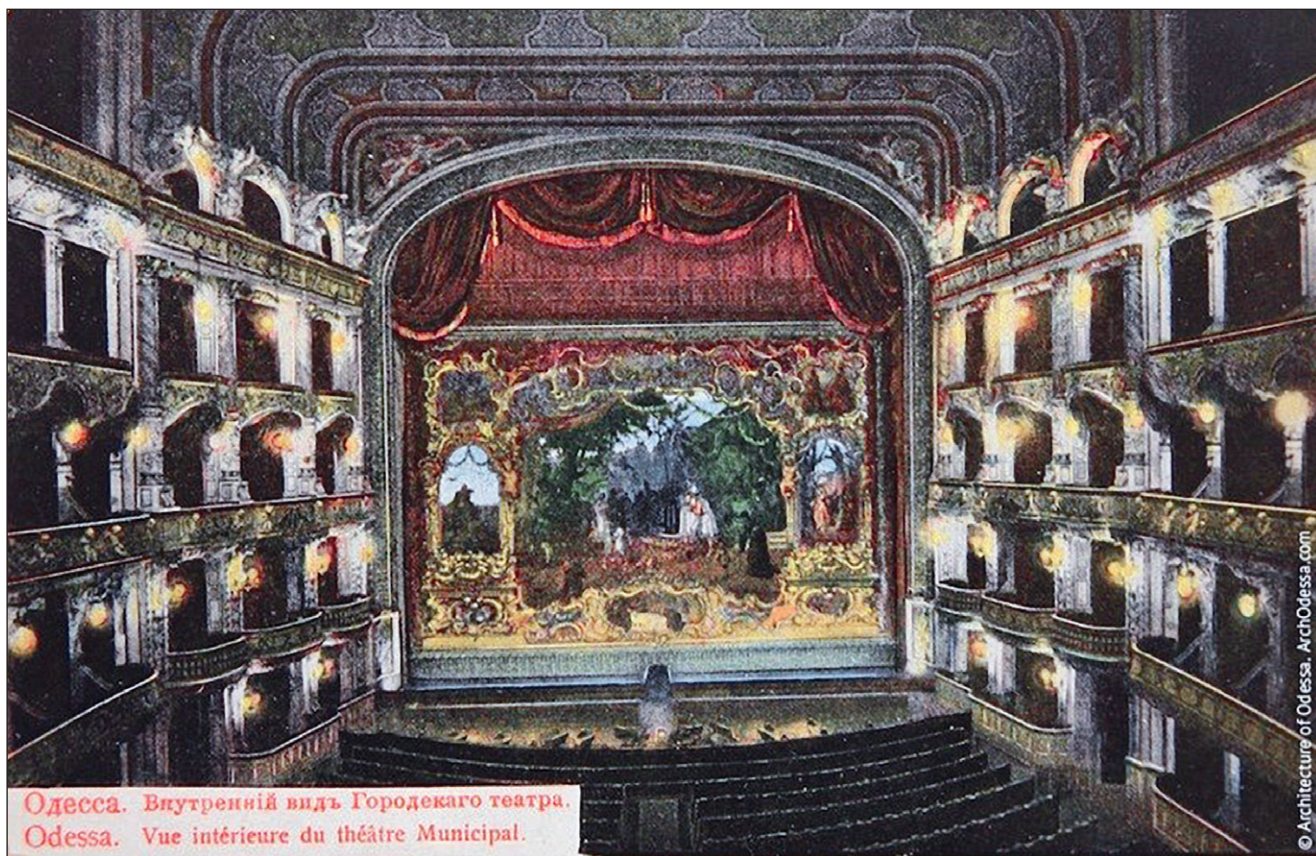
У 1830-х–1840-х роках Одеса вважалася одним із яскравих осередків театральної культури, де неодноразово гастролювали М. Щепкін, П. Мочалов, В. Живокіні, знаменитий актор М. Рибakov та ін. За свідоцтвом Р. Піліпчука «У губернських та інших великих містах Лівобережної та Південної України утверджуються російські театри, які морально, а часом і матеріально, підтримувала царська адміністрація. Для цього були створені спеціальні театральні дирекції (у Харкові – 1843 р., Одесі – 1846 р., Києві – 1851 р.)»⁸. Отже, в Одесі в кінці липня 1846 року було засновано російську трупу. На її утримання було призначено відпускати з міських доходів 8 000 р. Було створено Дирекцію Російського театру, яка змінила створену в 1826 році тимчасову театральну комісію.

Перший міський театр зіграв важливу роль в становленні мистецтва опери, яка в Одесі

розвивалася своїм шляхом. На початку XIX століття тут звучала італійська опера-буффа (opera buffa), французька комічна опера, виконувалися балети, драми і комедії вітчизняних і зарубіжних авторів. Музично-стильова спорідненість італійської та української оперних шкіл, вплив італійської оперної композиторської школи і значення національної традиції в оперній практиці театру є однією з найцікавіших сторінок його історії. Тісні зв'язки оперних традицій Італії і України визначили формування і розвиток принципів творчої діяльності одеського театру. Чимало оперних прем'єр відбулося в Одесі невдовзі після їх створення; наприклад, «Лючія ді Ламмермур», «Лінда ді Шамуні», «Дон Паскуале», «Норма», «Ломбардці», «Ріголетто», «Трубадур». Відбувалися прем'єри опер композиторів А. Граффінья, Л. Гольда, Л. Джервазі, Л. Річчі, Е. Галеа, В. Кашперова та інших, які працювали в Одесі.

Одеський театр з його італійською оперою у ті часи був центром громадського життя міста. Цю роль італійської опери можна порівняти зі значенням політичних і літературних салонів у Європі та обох російських столицях. В Одесі постійно гастролювали російсько-українські трупи, виконувалися драми і комедії, ставився балет. Місто мало місткий триярусний зал для глядачів, який за своєю архітектурою був однією з найбільш красивих будівель. Наявність в Одесі зручного театру, слідом за столицями, забезпечених прекрасними театральними будівлями, сприяло залученню нових виконавців і нових постановок,

⁸ Піліпчук Р. Історія українського театру (від витоків до кінця XIX ст.) / Ростислав Піліпчук ; Олександр Клековкін (передмова); НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України» ; Львівський нац. університет ім. Івана Франка, Кафедра театрознавства та акторської майстерності. Львів : Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 356 с. + 32 с. іл. С. 34, 136–149. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Pylypchuk-DRUK.pdf>

Одесса. Внутренний видъ Городекаго театра.
Odessa. Vue intérieure du théâtre Municipal.

Внутрішній вигляд Одеського міського театру. 1887 р.

вигідно відрізняло Одесу від інших провінційних міст і сприяло її популярності.

В ніч проти 2 січня 1873 року після вистави – опери В. Белліні «Норма», від газового різка, встановленого під годинником на фасаді, почалася пожежа. Театр згорів повністю. Відновити його було неможливо.

Було оголошено конкурс на кращий проєкт нового оперного театру. Міська дума поза конкурсом звернулася до віденських архітекторів Ф. Фельнера та Г. Гельмера. 9 лютого 1884 року проєкт нової будівлі театру, створений Ф. Фельнером і Г. Гельмером, був

підписаний царем. Театр будувався протягом трьох років (1884–1887) на місці Першого міського театру, який згорів у 1873 році. Проєкт коштував півтора мільйона золотих рублів, будівля театру була оснащена за останнім словом техніки. Це перший оперний театр, побудований в Україні.

Незважаючи на відсутність будівлі Першого міського театру, що була знищена під час пожежі в ніч з 1 на 2 січня 1873 року, театральне життя до 1887 року, коли був відкритий новий оперний театр, продовжувало розвиватися на інших сценах, хоча і набуло

іншу спрямованість. Антрепренери почали пропонувати місту свої послуги в будівництві тимчасових театрів. Вже почав відбуватися розподіл колективів різних жанрів по різних театрах, що регулярно зазначалося в газетах. Одеса звикла до різножанрових театрів. Російський театр – стаціонарний, кам'яний, зручний, престижний, був призначений, здебільшого, для драми і гастролерів, хоча в той час в ньому виконувалися і опери, і оперети. Маріїнський призначався для оперети, балетів і драми. Театр Форкатті влітку 1885 року запрошував глядачів на вистави української і російської драматичних труп, польського балету, різних оркестрів і Московського хору національних співаків.

В Одеському театрі до 1919 року, за винятком імператорських, існувало три види приватних видовищних підприємств або так званих антреприз: приватна антреприза, яку «тримав» господар-антрепренер; міська антреприза при міській управі, за яку відповідав спеціальний комітет (театральна дирекція); та артистичне товариство, засноване на паях, до якого входили всі учасники трупи на чолі з розпорядником – одним із акторів. У 70-х роках XIX ст. виникають спроби організації акторських товариств без антрепренера. У той період в Одесі виступали: Київська оперна антреприза Ф. Бергера (1873, 1874) та Одеська драматична трупа М. К. Милославського (1873–1881), оперна антреприза О. Г. Меньшикової і О. С. Раппорта (1875), італійська опера антрепризи Джордані і Москі (1875), харківська антреприза О. С. Раппорта (1879, 1880), Одеська оперна антреприза М. К. Милослав-

ського (1880, 1881), оперна трупа керуючого справами товариства С. Є. Павловського (1881–1882) та італійська опера антрепризи Дж. Чампі і Фрідебурга (1882), харківська опера під керуванням диригента Н. Еммануеля (1885), італійська опера дирекції Рафаеле Де Джорджіо і Лябруна, одеська антреприза М. А. Максимова і Дж. Кавалларо, італійська опера антрепризи Теодора де Глазера, одеська антреприза М. А. Максимова, який «держав» драму і оперету у 1882–1887 рр.

Традиції і нові віяння відбивали нове коло інтересів української інтелігенції. Особливий інтерес одеситів викликала оперна трупа з Харкова антрепризи М. Ю. Медведєва з диригентом Н. Б. Еммануелем з першим виконанням в Одесі опери М. В. Лисенка «Різдвяна ніч»⁹. Сильною стороною в антрепризі Медведєва був оркестр з повним комплектом дерев'яних і мідних інструментів. Досвідчений диригент Н. Еммануель твердою рукою тримав ансамбль усього виконання. Через рік вже в якості не тільки диригента, а й антрепренера, Н. Еммануель привіз трупу і виступав в Одесі. Еммануель прекрасно вів оркестр, відмінно акомпанував і підтримував артистів і сприяв величезному успіху опери. Згодом він був запрошений в якості капельмейстера Одеської опери в нову будівлю театру.

На відміну від більш ранніх рецензій в цей час підкреслюється роль режисера в трупі, важливість його роботи з хором, який стає основною дійовою особою в певній виставі та ін. Велику увагу критики приділяють і якості роботи постановочної частини в опері «Різдвяна

⁹ Скорульська Р. Микола Лисенко. Дні і роки / Р. Скорульська, М. Чуєва. Київ : Муз. Україна, 2015. 744 с. С. 617–618.

ніч», де їх не завжди влаштовують костюми і декорації. В той же час в Одесі виступали і італійські антрепризи, які досить часто виконували давно знайомий репертуар. Критики відзначали, що приватна антреприза не любить втрачати часу, вона переслідує свої цілі, але тільки не музичні, хоча спеціальність трупі – саме культивування драматичної музики.

Важливу роль в період 1873–1887 рр. грали творчі взаємини Одеси з європейською культурою, яка була широко представлена різними жанрами і виступами артистів, багато з яких надалі зайняли почесні місця в історії світового театру. З оперним, балетним і драматичним репертуаром виступали російські, італійські, французькі, німецькі, польські, грецькі, єврейські та інші колективи, які працювали в приміщеннях тимчасових театрів. Велике місце у їхній творчості займали оперети, які приносили хороший дохід і були улюблені антрепренерами і глядачами.

Французький музичний театр в Одесі, починаючи з жовтня 1871 року, репрезентувала трупа м-м Емілії Келлер. Завдяки щорічним виступам цієї трупі у Маріїнському театрі одесити познайомилися з рядом комічних опер, оперет, водевілів та комедій. Постійним капельмейстером французького театру був Джованні Пагані. І можна додати, що саме він керував його репертуарною політикою, основу якої складали оперні твори А. Адана, Ф. Буальдьє, Л. Вассера, А. Грізара, Г. Доніцетті, Д. Обера, А. Тома... Заслугою диригента є і те, що він активно пропагував новий на той час жанр, його кращі зразки – оперети Ж. Оффенбаха, Ф. Ерве, Ш. Лекока, Ф. фон Зуппе...

В Одесі гастролювали такі трупи, як: Польський балетний театр; Італійський драматичний театр видатної актриси Аделаїди Рісторі; Німецький драматичний театр та Німецький оперний театр; Грецький театр та Єврейський театр з Румунії. Різноманіття національностей та економічний розвиток міста вимагали нових жанрів і форм мистецтва. Українська і російська опера викликала у одеситів великий інтерес та чудово поєднувалася і з італійською оперою, і з французької трупю, яка виконувала опери, оперети і ставила драматичні вистави.

Історично склалося так, що, не дивлячись на спеціальний Указ (діяв з 1876 по 1881 рр.), у 80-і роки XIX століття Одеса стала центром української театральної культури. «...Одеса – некоронована столиця корифеїв українського театру останньої третини XIX – початку XX століття»¹⁰, – вважав Р. Я. Пилипчук. Про це розповідають листи, статті і публікації в одеській пресі, яка в більшості випадків позитивно ставилася до українського театру і відзначала провідну роль М. Старицького та М. Кропивницького в його становленні. «Оперні й опереткові постановки М. Старицького, М. Кропивницького, О. Суходольського, О. Суслова, М. Васильєва-Святошенка, Ю. Касиненка, К. Ванченко-Пісанецького, В. Грицяя приваблювали мальовничістю, емоційною наснагою, розмаїттям етнографічно-побутових барв».

Місто було своєрідним вікном, через яке могли виходити в світ українські видання. Заснування М. Л. Кропивницьким у 1882 році практичної школи українського професійного театру, виховання і підготовка кілька поколінь

¹⁰ Тобілевич І. К. (Карпенко-Карий) в Одесі : бібліографічний покажчик / упор. О. Г. Нуньєс, О. І. Кравченко. Одеса, 2004. С. 3.

акторів національної сцени свідчать про історичне значення внеску М. Л. Кропивницького у створення українського професійного театру – Театру корифеїв. Важливість цієї події засвідчує постанова ЮНЕСКО 1982 року про святкування історичного ювілею від часу організації М. Кропивницьким першої трупи українських корифеїв.

Літературна творчість відомих драматургів М. Старицького, М. Кропивницького, І. Тобілевича нерозривно пов'язана з їх діяльністю як акторів, режисерів, будівельників українського театру, з багаторічною працею, спрямованою на створення театральної школи, з лав якої вийшло багато відомих акторів і діячів театральної справи. Поруч з ними, талановито відтворюючи на сцені написані ними п'єси, працювали такі яскраві актори, як М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський та багато інших¹¹.

Сильною стороною українського народно-демократичного Театру корифеїв, безумовно, був міцний ансамбль. Він досягався насамперед тим, що керівники колективів самі писали п'єси, самі грали в них, тобто одночасно були драматургами, акторами і режисерами. Не маючи свого постійного театального приміщення, вони змушені були бути менеджерами і продюсерами – самі набирали трупу, самі домовлялися і платили гроші за оренду.

Основу цілісності трупи тримав в своїх руках режисер М. Кропивницький¹². Надалі Театр

корифеїв розвивався саме як режисерський театр, що було сучасно, при наявності високо-талановитих акторів, і виводило цей театр на європейський рівень.

До кола фундаторів національного музично-драматичного театру – Театру корифеїв, як унікального явища в історії української культури, входить М. В. Лисенко, беручи участь як диригент, хормейстер і автор опер «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена» тощо у виставах перших труп корифеїв української сцени. Але не тільки Театр корифеїв виконував твори Лисенка в Одесі. У 1884 році композитор приїздив сюди для постановки 3-й редакції своєї опери «Різдвяна ніч», прем'єра якої відбулася 8 листопада цього ж року на сцені одеського Російського театру силами артистів Харківської опери (постановка здійснювалася без участі Старицького та української трупи)¹³.

Аналіз театального життя Одеси 1870-х – 1880-х років дає підстави стверджувати, що її жанрово-стильовий зміст суттєво відрізнявся від досвіду інших вітчизняних театрів. Принципово важливі особливі риси одеського театру багато в чому були зумовлені особистісно-творчими аспектами: одеські музиканти та театralи, маючи музичну освіту (столичну чи закордонну, приватну або за різних товариств), активно впливали на різноманітність театральних жанрів (опера, балет, оперета, водевіль та ін.), які виконувались у місті. Судячи з відгуків преси, для одеського театру була характерна сприйнятливість до інонаціональних впливів,

¹¹ Корифеї українського театру в Одеській пресі : Бібліогр. покажч. / Упоряд. О. Г. Нуньєс; наук. ред. Р. Я. Пилипчук; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, ОННБ ім. М. Горького, 2011. – С. 3.

¹² Тобілевич С. Корифеї української сцени. Спогади про Марка Кропивницького. Збірник. С. 50 – 52.

¹³ Остроухова Н. В. Опері Миколи Лисенка на одеській сцені. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського № 2 (15) 2012 рік. С. 95-102.

своєрідна «всесвітня чуйність» одеситів, що дозволяло їм приймати, з інтересом знайомитися та вбирати різножанрову театральну культуру європейських країн, розвиваючи при цьому свою національну культуру.

Трохи пізніше, в 1886 році, «Новости» пишуть з Мілана про своє невдоволення у зв'язку з тим, що «в італійському музичному середовищі за останнім часом помічається явище, що приводить в жах співвітчизників Доницетті, Россіні і Верді. Опера, яку італійці вважали своєю монополією, відвойовується у них мало-помалу іноземцями Бізе, Тома, Массне, Галеві, Гуно, Вагнером, Мейербером, Гольдмарком та ін., які своїми операми займають три чверті репертуару в самій Італії»¹⁴. Здається, що відбувався неминучий процес взаємопроникнення і взаємозбагачення культур, який відображав розвиток традицій і породжував нові віяння в опері. У нашому випадку – це тісне співіснування італійської, російської та української опери.

Паралельно з оперою, яка в цей період виступала в Одесі лише протягом декількох місяців як гостя, французькі, німецькі, російські та італійські драматичні і опереткові трупи, польський балет та ін. працювали щороку, і ці жанри зайняли свою нішу в культурному житті міста. Різними формами був представлений балет: комічний, характерний, фантастичний, балет-дивертисмент. Виконувалися як одноактні балети, так і повнометражні, а також танці в операх.

Крім театральних груп, в Одесі виступали видатні концертні виконавці. 16 липня 1847 року на пароплаві, що прийшов з міста Галац, прибув

Ференц Ліст. З великим тріумфом відбулися шість його сольних концертів. Ференц Ліст був першим, хто проводив сольні виступи самостійно, без антуражу. Проходили також концерти відомих композиторів Польщі та Іспанії: Генрика Венявського (1869–1871 та 1879), скрипаля і композитора Пабло де Сарасате (1869 та 1882), скрипалів – бельгійця Ежена Ізаї (1885), польського піаніста і композитора І. Падеревського (1899). 28 серпня 1879 року в залі Біржі відбувся концерт М. П. Мусоргського та співачки Д. М. Леонової. У вересні 1885 року протягом шести вечорів А. Г. Рубінштейн виконував в одеському фортепіанному магазині Віцмана програму своїх «історичних концертів», які, за висловом критика Don Mengues, стали «блискучим завершенням віртуозної кар'єри А. Г. Рубінштейна».

Цей період для нас важливий ще й тому, що його вінчає будівництво і відкриття нової будівлі оперного театру 1 жовтня 1887 року. Споруда обійшлася в 1 500 000 руб. Це була перша будівля в Одесі і краї, оснащена електрикою і забезпечена паровим опаленням. Чудова внутрішня організація одеського театру зобов'язана дуже великому досвіду в театральному проектуванні віденських архітекторів Ф. Фельнера та Г. Гельмера.

Одеський театр найчастіше називають оперним театром, хоча на його сцені завжди виконувалися різножанрові вистави. Будівля Одеської опери, відкрита 1 жовтня 1887 року, (виконувався «Пролог» – історико-героїчний огляд міста, автор тексту і музики Г. Лишин) виявилася новою не тільки як досконале архітектурне створення віденських архітекторів

¹⁴ «Новости» пишут из Милана. Одесский вестник. 1886. № 144, 30 мая. С. 2.

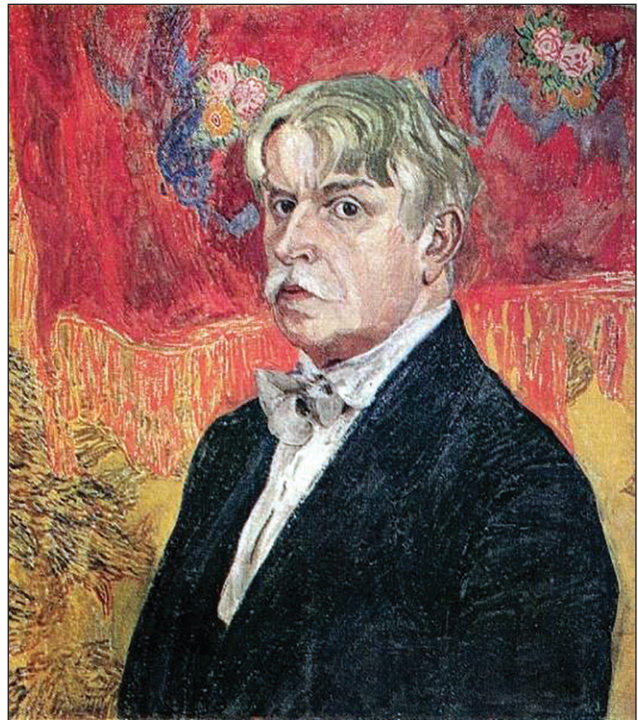
Ф. Фельнера та Г. Гельмера. Новий театр надав нове життя музичним виставам, операм, постановка яких в цей час вимагала не «концерту в костюмах», а вистави, в якій музика, режисура та сценографія були єдиним цілим. На думку художників В. Дмитрієва, Б. Альмедінгена, М. Зандіна, В. Теляковського і багатьох інших сучасників О. Головіна, саме він «є батьком сучасного театральньо-декораційного мистецтва, яким ми знаємо це мистецтво зараз»¹⁵.

Офіційно до 1917 року формою організації оперних вистав залишалася приватна антреприза, хоча в дійсності цей період розтягнувся до 1926 року. Трупі набирала антрепренер, який підпорядковувався місцевому управлінню через театральну дирекцію і отримував субсидію від міста. Перші одеські антрепренери, які отримали щасливу можливість працювати в цьому архітектурному шедеврі, були керівниками, різними за обдарованістю та спеціальностями, але всі вони добре розуміли, що грати вистави і заробляти на них неможливо без запрошення високопрофесійних музикантів, в першу чергу, диригентів, від яких залежала репертуарна політика трупи.

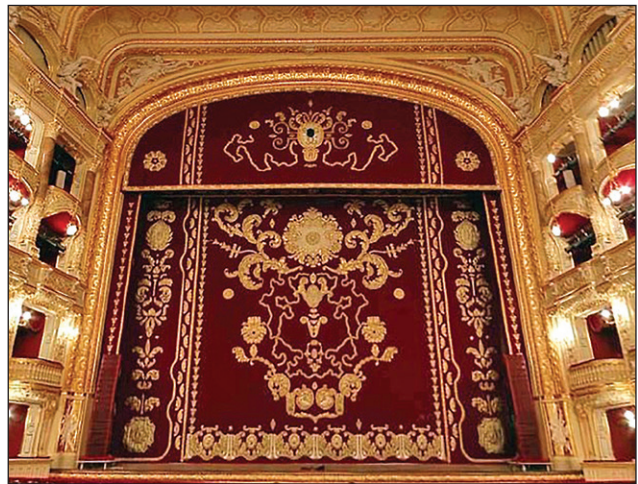
Першим антрепренером (1887–1889) нового театру був І. Черепенніков, корінний одесит і людина, яка, як здавалося, не переслідує в театральній справі особистих матеріальних вигод (хоча І. Черепенніков виявився добрим «бізнесменом»). Головним диригентом цієї антрепризи був Рікардо Бонічолі¹⁶. Можна припустити, що склад солістів з драматичними голосами для відкриття театру був підібраний

¹⁵ Дмитриев В. В. Декорации Головина. Советское искусство. 1945. № 28. URL : http://alexandrgolovin.ru/memoirs_11_1/

¹⁶ Бонічолі Варварцев М.М. Італійці в Україні (XIX) ст. Біографічний словник діячів культури : К., 1994. 195 с. С. 36–37.

О. Я. Головін. Автопортрет на фоні червоної хустки. 1900.

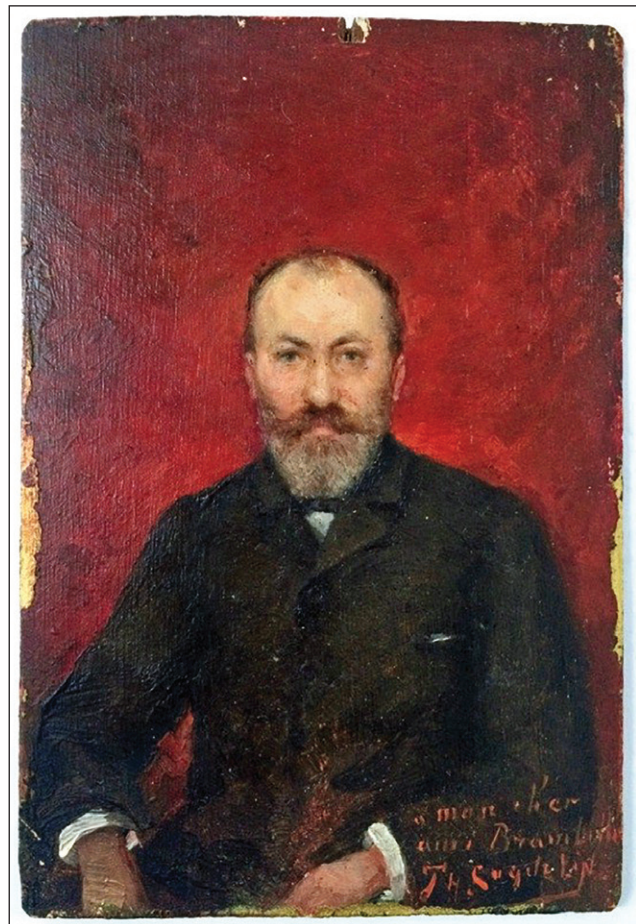

Парадна завіса Одеської опери, виконана за ескізами О. Я. Головіна. 1925 р. https://uk.wikipedia.org/wiki/Одеський_національний_академічний_театр_опери_та_балету#/media/Файл:Hall_and_scene.jpg

не випадково, а в розрахунку на постановку таких опер, як «Сила долі» Дж. Верді¹⁷, «Мефістофель» А. Бойто¹⁸, «Лоенгрін» Р. Вагнера і ін., на що звертали увагу не тільки в Одесі, але і в Італії¹⁹. Диригент Р. Бонічолі помітно підняв рівень виконавської майстерності місцевого оперного оркестру і хорів. Драматична трупа складалася з 50 осіб. Диригентом для драми був запрошений Ф. Брамбілла, головним режисером – О. Яблочкін. Хор складався з 40 осіб. В оркестрі Міського театру для драми було 34 музиканти.

Другим антрепренером театру був Й. Сетов (Сетгофер), угорець за походженням, який народився в Москві. Його антреприза з компаньйоном А. Ящуком тривала з 1889 по 1891 рр. Диригував Дж. Пагані, який у 1880–1890-х рр. був визнаний одним з провідних діячів музичної культури України. Серед оперних антрепренерів останньої третини XIX ст. Й. Сетов вважався одним з найуспішніших в Україні. У художньому відношенні одеський Міський театр при Сетові стояв на дуже великій висоті. Він сам – видатний в молодості співак, режисировав оперу і заражав всіх своїм артистичним натхненням. На постановку опер Й. Сетов не шкодував ніяких засобів. Успіх опери був прекрасний, але виручка не покривала витрат, і місто не раз приходило на допомогу антрепренеру. Зрештою, Сетов зазнав великих збитків і після двох перших сезонів відмовився від подальшої антрепризи театру.

Третім антрепренером театру став прем'єр Московського Малого театру І. Ільїн (по сцені

Диригент Одеського оперного театру Фелікс Брамбілла.
Портрет з фамільного архіву Валентина Сергійовича
Брамбілла, нащадка Ф. Брамбілла

Греков). На ці три роки (1891–1894) перепадає розквіт антрепренерської справи. Диригував міський капельмейстер Н. Еммануель. У театральному огляді за 1891 рік зазначалося, що у Одесі працювали три трупи: драматична,

¹⁷ Zankoff. Da Odessa. GdT. 1889. 10 gen. P. 7.

¹⁸ Zankoff. Mefistofele GdT. 1889. 24 gen. P. 12.

¹⁹ Odessa. Ibid. 1889. 7 feb. P. 12; Zankoff. Mefestofele Odessa. Ibid. 1889. 14 fev. P. 5.

Афіша першої антрепризи. 1887 р.

російська оперна і італійська оперна. Італійська опера презентувала 2 новинки – «Тангейзер» Р. Вагнера і «Шукачі перлів» Ж. Бізе. Опера «Шукачі перлів» була поставлена посередньо і витримала всього 2 – 3 вистави. 3-тя новинка – «Сільська честь» П. Масканьї, виконувалася вперше в антрепризі Російського театру, а потім у Грекова.

Творчими керівниками оперних колективів в Одесі в цей час були видатні діячі української

культури – капельмейстер і композитор Е. Ес-позіто і оперний режисер Д. Дума²⁰, а також режисер А. Бузен. Приваблювала одеську публіку творчість Х. Ніжинського (батька Вацлава Ніжинського), який ставив танці в операх. Одеситам запам'яталася його постановка і виконання «тропака» в опері В. Ребікова «В грозу» («Ліс шумить»), яка вперше виконувалася в Одесі 15 лютого 1894 року. Диригував Н. Еммануель.

На початку 1894 року одеське відділення ІРМТ (Імператорське російське музичне товариство) оголосило конкурс на заміщення посади міського капельмейстера для створення постійного оркестру і постійного хору для забезпечення стабільності в роботі Міського театру. Головним капельмейстером Одеського міського театру і диригентом оркестру був призначений обраний за конкурсом Й. Прібік. Міський оперний хор на запрошення театральної комісії влітку 1894 роки очолив А. (Ахільй Людвигівич) Кавалліні. Одеса стала першим і єдиним в країні містом, що мала власний міський оркестр, заснований до її 100-річчя.

З багатьох видатних одеських музикантів тих часів безумовно слід першим назвати Й. Прібіка. Вихованець Празької музичної школи (нині консерваторія) працював капельмейстером опери в Києві, Лемберзі, Тифлісі, Москві, викладав у Одеській консерваторії (від 1919 р. професор). Створив симфонічний оркестр з високопрофесійних музикантів різних національностей. Є автором понад тридцяти симфонічних і камерних творів та дев'яти одноактних комічних опер, які назвав «музично-драматичними етюдами» (за винятком комічної

²⁰ Варварцев М. М. Італійці в Україні (XIX) ст. Біографічний словник діячів культури : К., 1994. 195 с. С. 83–84, с. 81.

опери «Пропозиція»). Творчий доробок Й. В. Прибіка був високо оцінений, про що свідчать численні нагороди: почесне звання «Герой праці», заслужений та народний артист Української РСР. Для постановок спектаклів у 1926 році в 72-річному віці Й. В. Прибік оволодів українською мовою. На додаток до цих заслуг, Прибік вважається важливим організатором одеських концертних заходів та засновником так званої «Одеської диригентської школи».

Хормейстер Акилла (Ахілій Людвигович) Кавалліні народився в Італії. До переїзду в Україну був хормейстером в приватних антрепризах Москви, Петербурга і Києва. В 1889–1891 рр. працював в одеській антрепризі Й. Сетова. Від 1894 року – головний хормейстер Одеського оперного театру, хор якого складався з 55 осіб. Критики відзначали чудовий ансамбль, струнке виконання і хорошу ансамблеву культуру хору. У 1907/1908 А. Кавалліні був хормейстером Київського оперного театру. У 1914 році створив Товариство оперних артистів, з яким гастролював по Україні.

Після Товариства російських оперних артистів А. Бедлевіча, Г. Гордєєва і Й. Супруненка (1894–1895) антрепренером театру став Г. Гордєєв (1895–1897). У складі постановочної групи капельмейстер Й. Прибік, хормейстер А. Кавалліні, режисери В. Каратигин і Дельфіно Менотті, суфлер і концертмейстер О. Бернарді. У зимовому сезоні 1896/1897 рр. у 35 спектаклях італійської опери з великим успіхом виступала Соломія Крушельницька²¹.

Однією з найбільш солідних була антреприза О. І. Сибірякова (1897–1900). Вона

відрізнялася провідним репертуаром, великою увагою до декораційного оформлення сцени, використанням своїх майстерень і перукарень, вмілим застосуванням різного виду реклами. Виконувалися спектаклі для дітей. О. Сибіряков побудував на свої кошти Драматичний театр, відкриття якого відбулося 16 жовтня 1903 року. Нині це Одеський академічний український музично-драматичний театр ім. В. С. Василька.

У 1900–1902 рр. антрепренером оперного театру був власник Київської драматичної трупи М. Федоров (по сцені Соловцов). Він щорічно привозив до Одеси свою драматичну трупу, яка з 1894 по 1900 рр. виконала в Одесі 255 вистав. Антреприза ця пам'ятна всім по прекрасному складу драми, по товариському відношенню один до одного артистів і по художньому ансамблю. Окрім російського драматичного репертуару артисти балету у цій антрепризі виконали два балетних дивертисменти під керуванням Х. Ніжинського та його балет «Бахчисарайський фонтан».

15 грудня 1900 в оперній антрепризі М. Соловцова на одеській сцені вперше в Росії прозвучала нова опера Дж. Пуччіні «Тоска». Блискучий склад виконавців – В. Мендіороз (Тоска), Дж. Апостолу (Каварадоссі), Е. Джіральдоні (Скарпія) і диригент Й. Прибік забезпечили спектаклю успіх у публіки.

З 1902 по 1906 рр. антрепренером одеської опери була видатна співачка М. Лубковська. Вона «яскраво виділилася на тлі всіх колишніх антреприз своєю чистою любов'ю до театральної справи без всякої користі. Вона

²¹ Крушельницька С. Лист від 10.02.1897 до М. Павлика з Одеси / М. Головащенко. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. Т. 2. Київ : Музична Україна, 1979. 437 с. С. 281.

довго служила Одесі і принесла для насадження в ній серйозної і хорошої музики чимало особистих коштів». Ставила сучасні вистави з запрошенням таких гастролерів, як Тітта Руффо. Останній рік вона працювала з М. Багровим, а весняний сезон 1906 року провів «диригент і один з учасників антрепризи», а фактично організатор цього сезону в Одеській опері одесит О. Бернарді. Вітчизняні та італійські оперні артисти під його керівництвом виступали в Міському театрі. З ними співпрацювали диригент Й. Прібік і колишня постановочна група. Антреприза О. Бернарді у 1906 року стала прообразом майбутньої структури Одеського театру опери і балету, який отримав таку назву в середині 20-х років XX століття. Продумана репертуарна політика, повноправне чергування, нехай навіть недовге, в антрепризі О. Бернарді вітчизняних і зарубіжних опер з балетними спектаклями, дає підставу для такого висновку.

26 грудня 1890 року оперою «Кот, коза і баран, або Плутні кота Васьки» з музикою М. Брянського розпочав свою діяльність дитячий оперний театр. Вистави проходили в Міському театрі. Незмінним керівником Одеської дитячої опери протягом багатьох років був хормейстер, диригент, композитор і педагог В. Завадський. Він здійснив біля 20 постановок опер-казок вітчизняних та зарубіжних авторів²².

Постановці дитячих опер на одеській сцені передувала поява різних музичних товариств, народних шкіл та інших освітніх установ – філармонічного «Товариства аматорів музики»,

товариства при благородному зібранні з музичними класами, хором і оркестром і «Одеського товариства витончених мистецтв». Центрами розвитку музичної культури в Одесі, як і на території всієї країни, були також духовні навчальні заклади, гімназії, приватні пансіони, університети, в яких вивчалася нотна грамота і теорія музики. Багато молодих людей отримували професійну музичну підготовку в церковних хорах. Широке поширення отримує сімейне музикування і аматорське молодіжне виконання. Музика та танці входили до програми навчання в гімназіях та училищах, інституті шляхетних дівчат, кадетському корпусі і юнкерському училищі. Діти із заможних сімей навчалися вдома. Великою популярністю користувалися нотно-музичні магазини. В кінці XIX століття в Одесі їх було 13, в Києві – 7, в Миколаєві – 5, в Харкові, Катеринославі, Єлисаветграді та Житомирі – по 4²³.

Своєрідною формою залучення дітей до музичного мистецтва стали постановки дитячих опер в умовах сімейного театру. Багато заможних одеситів влаштовували у себе аматорські театральні свята, музику до яких писали професійні композитори. Збереглися деякі номери з Альбому дитячих п'єс, написані диригентом Міського театру Феліче Брамбілла для домашніх балів одеського магната М. Анатра. Далі в оперному театрі виконувалися дитячі опери В. Сокальського, В. Ребікова, О. Гречанінова, балет А. Ейхенвальда і ін.

У березні 1896, потім у грудні 1899 та 1 січня 1900 года виконувалася дитяча опера

²² Завадський Володимир Григорович. Українська музична енциклопедія. Київ, 2008. Т. 2. С. 104. URL : https://shron3.chtyvo.org.ua/Skrypnyk_Hanna/Ukrainska_muzychna_entsyklopediia_Tom_2.pdf?PHPSESSID=tm17k56hqc634a0617np861uv1

²³ Зеленська Л. М. Музично-видавнича діяльність на наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX століття. Київ, 2002.

М. Лисенка «Коза-дереза»²⁴. Через роки, на рубежі XX і XXI століть, 2 грудня 1990 року, диригент Давид Сіпітінер здійснив постановку опери «Пан Коцький» М. Лисенка на лібрето Дніпрової Чайки (Людмили Василевської) на сцені Одеського театру опери та балету.

Виникають народні театри, які пропагують культуру різних національностей. «У XIX – на початку XX ст. в Одесі діяло близько двох сотень громадських об'єднань, створених певними етнічними або етнічно-релігійними групами населення. Представники різних націй, народів, етнічних і релігійних груп розмовляли на понад півсотні мовах. Вони згуртовувалися для збереження або відродження національної самоідентичності, традицій, культури»²⁵. Традиційними в Одесі були вистави різних жанрів у виконанні аматорів, літературно-музичні вечори і загальнодоступні концерти «на користь» різних установ. Самодіяльні колективи приймали участь і у концертах. Творча активність артистів-аматорів посилюється в період з 1889 по 1906 рр. Інтерес викликає особистість і діяльність розпорядника гуртка аматорів Е. П. Іракліді (Цакні), яка вчилася співу у знаменитої Поліни Віардо.

У листопаді 1899 був відкритий Міський музей витончених мистецтв (нині – Одеський національний художній музей). Завершено спорудження будівлі нової біржі (нині – Одеська обласна філармонія імені Давида Ойстраха). Проводилися виставки картин Товариства південно-російських художників (ТПРХ). Виникають народні театри.

Багато дослідників називають 1907 рік «рубіжним». У цей час набувають поширення різні напрямки в мистецтві: декаданс (загальна назва кризових явищ в мистецтві), модернізм, що розглядається як рання щабель авангардизму, початок перегляду класичних традицій. У живопису першої картиною кубічного періоду стала картина П. Пікассо «Авіньйонські красуні», написана в 1907 році. У музиці радикальні зміни проявилися у Другому квартеті А. Шенберга, складеному в 1908 році. Цей твір фактично стоїть на самому кордоні між романтичним стилем, що розвинувся в XIX столітті, і модерністським стилем, сформованим в XX столітті, між тональною і атональною гармонією.

В оперному мистецтві зміни відбувалися не так швидко. Після двох років затишшя, викликаного громадськими заворушеннями і настилою реакцією, музичне життя країни вступило в звичайне русло. В Одесі «офіційне» мистецтво реалізму, імпресіонізм і символізм поступово поступалися місцем художньому авангарду.

Звертає на себе увагу антреприза Ф. Кастеллано²⁶, репертуар якої відрізнявся від інших антреприз. У березні-квітні 1908 року було представлено три нові опери веристського напрямку у виконанні видатних артистів. Диригенти Д. Кампаніні, Вейльс, режисер Дельфіно Менотті. Труппа мала високопрофесійних солістів, завдяки яким репертуар містив опери Дж. Верді й В. Белліні, Р. Леонкавалло й Дж. Россіні, Ш. Гуно й П. Масканьї (із трьох його опер дві – «Аміка»

²⁴ Професійний театр України. URL : http://studopedia.ru/1_4057_profesiyinyi-teatr-ukraini.html

²⁵ Білоусова Л. Г. Національні товариства в Одесі в XIX – на початку XX ст. Український історичний журнал. 2017. № 2, С. 46–63. С. 56. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/06-Bilousova>

²⁶ Варварцев М.М. Італійці в Україні (XIX) ст. Біографічний словник діячів культури : К., 1994. 195 с. С. 91–92.

й «Ірис» – виконувалися в Одесі вперше), а також чотири (!) опери Дж. Пуччіні – «Богема», «Манон Леско», «Тоска» та вперше «Мадам Баттерфляй» (14.03.1908). Головні партії виконували А. Сантареллі (Чіо-Чіо-Сан), Дж. Гауденці (Пінкертон) і Е. Джиральдоні (Шарплес). Талановитий адміністратор Ф. Кастеллано дав одеситам змогу послухати низку веристських опер, але художній успіх антреприза здобула тільки завдяки солістам. На жаль, хор, балет, ансамбль і мізансцени не відповідали їхньому рівню.

Слід зазначити важливий внесок антрепренера М. Ф. Багрова у розвиток творчої діяльності одеського Міського театру, яким він керував практично з 1905 року, спочатку разом із М. Лубковською, а потім самостійно або передаючи оренду іншим антрепренерам. У роботі театру брали участь відомі сучасні режисери, артисти та художники. Було проведено вагнерівські урочистості, здійснено постановку опер сучасних зарубіжних композиторів, організовано постійну вітчизняну оперу. Все частіше за ескізами видатних художників виготовлялися декорації до певних вистав. У роботі театру брали участь такі відомі режисери, як Коте Марджанов та М. Синельников, який ставив вистави з декораціями, виконаним за ескізами В. Васнецова. Після драми виступала італійська опера Ф. Кастеллано з постійним диригентом Й. Прібіком та диригентом-дебютантом П. Чіміні, який раніш був першою скрипкою в театрі Ла Скала, де багато чому навчився, працюючи під керівництвом А. Тосканіні. У 1910 році П. Чіміні очолив Варшавську оперу. На одеській сцені

зустрічались видатні співаки: один з кращих баритонів століття Р. Страччарі, Ф. Карпі і М. Гальвані, Е. Б'янкіні-Каппеллі, М. Кафталъ...

У сезоні 1912/1913 рр. головним режисером театру стає баритон М. Веков. Диригенти: А. Пазовський, Й. Прібік, А. Ценовський. Вражав великий склад труп. Оркестр складався із 58 осіб, хор – із 65 осіб. Велику балетну частину труп очолював балетмейстер С. Вакарець, прима-балерина М. Бауерзакс та 18 артистів балету. Художнє відродження виявилось й у виконанні творів Р. Вагнера, близьких режисеру М. Векову, який здійснив постановку опери «Валькірія» і «Лоенгрін» російською мовою. Для «Лоенгріна» та «Намиста Мадонни» антреприза виписала декорації з найкращих віденських майстерень. У 1913 році М. Багров переїхав до Києва, де очолив оперну антрепризу.

Антреприза О. І. Сибірякова (1913–1918) успішно провела ювілейні вагнерівські урочистості в Міському театрі, присвячені 100-річчю від дня народження та 30-річчю від дня смерті найбільшого реформатора опери. Було набрано дуже велику трупу, хор збільшено до 85, а оркестр – до 65 артистів. В оркестрі вперше грав потрійний склад дерев'яних інструментів. Запрошено М. Черкаську. Прозвучали опери «Валькірія», «Трістан та Ізольда» і «Тангейзер».

Подією, яка набула широкого резонансу в одеській пресі, стали гастролі Українського театру М. Садовського у 1908 та 1913 рр. Гастролі почалися «Ревізором» М. Гоголя українською мовою в перекладі М. Садовського, який грав Городничого (вперше в Одесі)²⁷.

²⁷ У понеділок 3-го березня 1908 р. Одесские новости. 1908. № 7451, 2 марта.

Позитивні рецензії отримали опери «Галька» (українською мовою у перекладі М. Садовського), «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського та «Наталка Полтавка» М. Лисенка. 18 квітня 1913 вперше в Одесі прозвучала опера М. Лисенка «Енеїда» п/к диригента О. Кошиця. Партію Дідони виконувала М. Литвиненко. Особливо цікавими були веснянки карфагенянок і гопак на Олімпі у постановці В. Верховинця. Відзначалися заслуги М. Садовського як антрепренера, творця кращої на той час української трупи.

Опера М. Лисенка «Енеїда», написана влітку 1910 р., посідає в історії українського музичного театру особливе і почесне місце як єдиний приклад опери-сатири. Р. Скорульська, засновник і директор Музею М. В. Лисенка, зазначала, що нове лібрето з великою літературною майстерністю було написане Л. Старицькою-Черняхівською і набуло гострого сатиричного звучання. Обидві арії Зевса, тексти співів Бахуса і Марса аж ніяк не могли б «проскочити» цензуру, надто суворо у часи реакції 1907 і подальших років. Тому вирішено було скористатись дозволом на постановку драматичної інсценізації, одержаної Миколою Садовським у 1891 році.

У листопаді 1911 року відбувся 25-річний ювілей Одеського відділення ІРМТ, яке вело свої звіти з 1 грудня 1886 року. Його попередниками були Товариство образотворчих мистецтв, яке мало музичну школу, засновану в 1867 році, та Одеське музичне товариство, яке мало музичні класи. Після відкриття у 1887 році нової будівлі Одеського міського театру дирекція Одеського відділення ІРМТ увійшла в угоду з антрепризою для того, щоб проводити в театрі від чотирьох до шести

С. Фазіні. Іза Кремер. Малюнок 1910-х рр.

симфонічних концертів за сезон. На ці роки припав розквіт камерного виконавства в Європі. Одеса не була винятком. Тут з 1887 проводилися камерні (квартетні) збори, на чолі яких були відомі музиканти-скрипалі. Усього відбулося 181 камерне зібрання.

Педагогічна діяльність міського відділення ІРМТ у музичних класах та музичному училищі за 25 років (з 1886 по 1911 рр.) склала 29 випусків. З вересня 1908 року директором музичного училища був В. І. Малишевський. Під його керівництвом систематично

проводилися симфонічні вечори учнівського оркестру та учнів музичного училища. Було відкрито оперний клас. Часто концерти проводились у двоповерховій будівлі Одеського відділення IPMT з великим концертним залом та чудовим пристосованим приміщенням музичного училища, яке було відкрито у 1901 році. На його базі 8 жовтня 1913 року було відкрито першу в Україні консерваторію Імператорського російського музичного товариства (IPMT). Це була історична подія для півдня Росії взагалі, а для Одеси особливо. 10 листопада 1913 року відбувся Перший симфонічний концерт Одеської консерваторії п/к В. І. Малишевського, присвячений Л. ван Бетховену. Виконувалась симфонія № 2, увертюра «Леонора» № 3. Добре виявив себе скрипаль Кисяков (клас проф. І. Пермана). Місцевий хор п/к М. Марценка нечисленний, хоча у виконанні поза докорами».

1 жовтня 1912 року широко відзначався 25-річний ювілей Одеського міського театру. Міський голова М. Мойсеєв зазначав, що у новому міському театрі змінилося дев'ять антрепренерів. Неоціненну роль зіграв наш театр у справі розвитку сценічного та музичного мистецтва як на півдні, так й у всій Росії, і навіть у Європі. Багато італійських оперних артистів поверталися до себе з уславленими іменами після визнання їх у нашому театрі нашими одеськими меломанами. Такими є О. Боронат, Дж. Ансельмі, Т. Руффо та багато інших. Російська драма в Одесі, виблискуючи великими столичними іменами, пережила цілу епоху: від скромних колишніх постановок

до новітніх режисерських нововведень, від колишнього класичного репертуару до п'єс ультра-модерністського спрямування. Театр сприяв справі поширення симфонічних концертів, організованих у нашому театрі самостійно відомими диригентами та місцевим відділенням IPMT.

Мемуарна література відтворює «строка-ту картину, справжню атмосферу театраль-ного життя Одеси кінця XIX – початку XX ст. ...Тут були представлені всі театральні жанри: українська драма, польська комедія, французька оперета, німецький фарс, італійська опера, трагічні вистави грецької трупі і музична мелодрама Гольдфадена. ...Театраль-не життя Одеси щорічно пожвавлювалося зірками столичних труп. Поряд з театрами процвітали масові розваги – балагани на Куликовому полі, звіринці, цирки Труцці, Сульє, Санценбахера, Ціназеллі»²⁸. У той же час, протягом складного другого десятиліття кореспонденти різних видань проявляли серйозну заклопотаність становищем оперного театру в Одесі. Визначалося, що минулий сезон мав матеріальний успіх, а художня сторо-на страждала. Театр, як дзеркало мистецтва, непомітно перестав існувати, і став ареною для всіляких комерційних угод.

Час з 1917 по 1921 рр. називають до-бою української національно-визвольної революції, для якої характерні жорстока і кровопролитна громадянська війна і соці-ально-класові суперечності. На відміну від хронологічних рамок національної револю-ції 1917–1921 рр., специфіку Одеси точніше

²⁸ Самойлов Ф.А. Театральная жизнь Одессы во второй половине XIX – начале XX века в воспоминаниях современников. Літератур-но-мистецька Одеса II-ї половини XIX століття: тези доп. та повідомлень другої регіональної наук.-творч.конф., присв. двохсотріччю Одеси, 1992. Одеса, 1992. С. 42–45.

відображає дата завершення цієї епохи 1920 роком, коли в місті була встановлена радянська влада²⁹. Цей період був надзвичайно складним і неоднозначним для культури України, що особливо проявилось в театральному мистецтві³⁰. Оперний театр, як і вся Одеса, зазнавав труднощів від нескінченної зміни влади.

9 листопада 1917 року було опубліковано Постанову Ради Народних Комісарів України (реорганізованого в Народний Комісаріат освіти) «Про передачу театрів у Розпорядження Відділу мистецтв державної комісії по освіті». З січня 1918 року творчим життям оперних і драматичних театрів країни керувало новостворене Театральне управління Наркомосу³¹. У складі відділу мистецтв народного секретаріату освіти діяла театральна секція на чолі з актрисою М. Старицькою. Провідними театральними центрами залишалися Київ, Харків і Одеса.

«Театральне життя Одеси визначали три місцевих провідних театри – Міський (Оперний) театр, Російський театр, театр О. Сибірякова. Крім того, в Одесі відкрилися: Новий театр, театри Благоева і Брунштейна (трупі українські, грецькі, єврейські), Єврейський театр, театр «Гранд-Готель», театр «Гармонія», театр

«Північний», Ляльковий театр, Міська аудиторія, Народний театр, театр Владикіна на Великому Фонтані (в якому виступали тільки гастролери)»³².

26 січня 1919 року було утворено Всеукраїнський театральний комітет (БУТЕКОМ). Основи театральної політики визначила постанова «Про театри і кінематограф», за якою було розпочато націоналізація театрів. 4 березня таке рішення прийняв Харківський, 15 березня – Київський губвиконком. Від 26 серпня 1919 року, коли Декретом Ради Народних Комісарів «Про об'єднання театральної справи» були націоналізовані всі оперні театри³³, почався довготривалий процес запровадження української мови у виконання оперних творів, у тому числі, у виконання творів російських та західноєвропейських композиторів. У 1918 році на українську мову було переведено лібрето ряду опер. До цієї роботи були залучені кращі літературні сили України³⁴.

Після скасування антреприз Одеський Міський театр також став державним. Було набрано молодих оперних артистів і відкрито широкий доступ в хор «представникам робітничих, селянських і інтелігентних трудівників, хоча б без будь-якої підготовки і знань, але при наявності хорошого голосу».

²⁹ Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр.: Монографія / Вінцовський Т. С., Музичко О. Є., Хмарський В. М. [та ін.]; відп. ред. В. М. Хмарський. Одеса : ТЕС, 2011. 586 с. С. 9.

³⁰ Романько І. І. Розвиток театального мистецтва України в 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Київський інститут історії України НАН України. Київ, 1999. 19 с.

³¹ Станішевський Ю.О. Оперний театр Радянської України. Історія і сучасність. К., Муз. Україна, 1988. 348 с. С. 21.

³² Савченко В. Искусство Одессы в эпоху первой мировой войны, революции и гражданской войны. Вісн. Одес. Іст.-краєзн. музею. Вип. 8. URL : <http://www.history.odessa.ua/publication8/stat12.htm>

³³ О национализации Городского театра. Державний архів Одеської області. 1919. 1 червня. Фонд Р-150. Опис 2. Дило 7. Арк. 28.

³⁴ Коломієць Л.В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років: Луцьк: 2015. Нова Книга. 360 стор. URL : <https://books.google.com.ua/books?isbn=966382574X>

Організована хореографічна школа під керівництвом Катерини Пушкіної. Відродження балетної трупи при оперному театрі відбулося за рахунок вихованців хореографічної школи К. Пушкіної та балетної студії Р. Реміславського. У 1923 році одеський балет очолив учень Е. Чекетті Роберт Баланотті. Він здійснив постановку балетів «Лебедине озеро», «Коник-Горбоконики» та «Марна пересторога». З 1924 по 1932 рр. одеські артисти балету підвищували свою освіту на хореографічному відділенні Музично-драматичного інституту під керівництвом В. Преснякова.

Пожежа в оперному театрі. У ніч з 14 на 15 березня 1925 року в оперному театрі сталася пожежа, причини якої так і не були встановлені. До складу комісії з відновлення будівлі оперного театру увійшли академіки О. Щусев, О. Головін і І. Фомін. Роботами по реставрації керували інженер Н. Давидов і харківський режисер М. Боголюбов. У стислий термін театр було відновлено. Сцена отримала нове технічне обладнання, було встановлено залізобетонну завісу, що при необхідності відсікала сцену від залу для глядачів і службових приміщень. За ескізами О. Головіна виготовлено завісу, яка й досі прикрашає театр і є його візитною карткою.

Декораційні майстерні, що існували в Одеському театрі, в 1925 р. були реорганізовані під наглядом О. Я. Головіна, і в них почалася енергійна робота. Майже всі декоратори театрів України стояли на конструктивістських позиціях. Декораторами в оперних театрах Києва, Харкова, Одеси в 1920-х р. були

А. Петрицький, А. Хвостенко-Хвостов, Г. Павлович, В. Мюллер та ін. Вони, за висловом А. Петрицького, створювали «різнокольорову партитуру» музичного театру.

Для одеських театральних художників був характерний сучасний погляд на творчість. Будучи представниками різних художніх напрямків, вони здійснювали свої новації і в агітаційних плакатах, і в художній рекламі, і в оформленні стендів оголошень, як художник та декоратор О. В. Хвостенко-Хвостов, який був одним з основоположників української сценографії. З 1920 року він працював над театральними декораціями, в тому числі для опери та балету в Харкові та Києві, а потім і в Одесі, як правило, в конструктивістському стилі.

А. А. Хурмузі був художником-декоратором Одеського оперного театру і художником комбінованих зйомок фільмів на Одеській кіностудії. За його ескізом в 1931 році був зроблений жетон «ДОРТОБ» (Державний Одеський робітничий театр опери та балету) на честь п'ятиріччя першого сезону української опери. У нижній частині ліри – хрестоподібно розташовані дати: «1926 – 31» та аббревіатура «ДОРТОБ». Вінчає жетон червономелева п'ятикутна зірочка³⁵.

Художник театру І. С. Назаров (Назар'ян) навчався професії в театральній школі, на курсах малювання і живопису, в Одеському художньому інституті (1926–1928) у В. Мюллера...

Використовуючи аскетичні умовні конструктивні форми архітектури, художники підкреслювали монументальну значущість

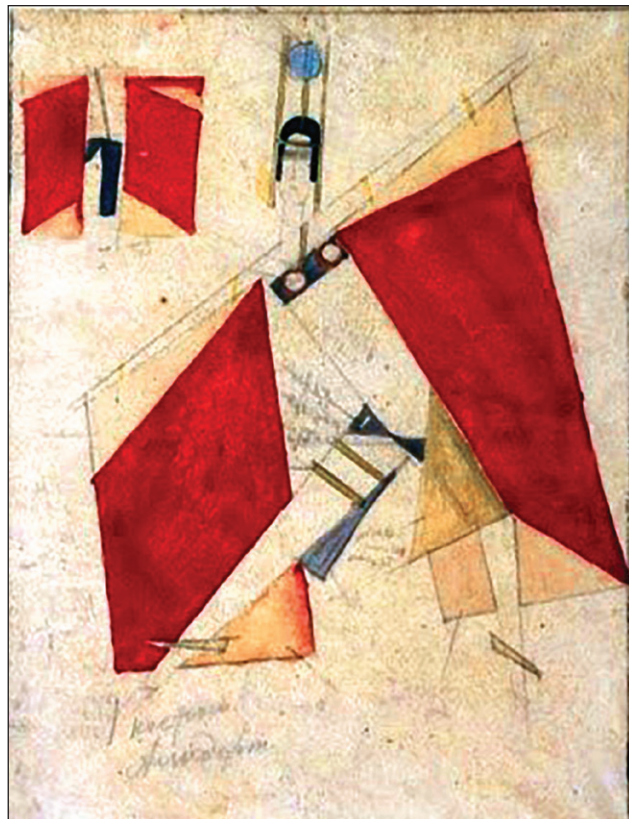
³⁵ Корченев В. Пример того, почему важно знать «родословную» своих предметов коллекционирования. *Русский Базар*. 2010. № 10, 16 марта.

вистав, зверталися до візантійсько-українського стилю і народного лубка, стриманість колориту декорацій межувала з різнобарв'ям і стилізацією костюмів, активно використовувалося освітлення тощо³⁶.

1926 року повідомили, що з наступного сезону на Україні залишається три державних театри, де опери будуть даватися українською мовою – у Харкові, Києві й Одесі у відбудованому після пожежі театрі ім. Луначарського, колишньому Міському. Протоколом № 21 від 28 вересня 1926 року на засіданні Колегії Народного Комісаріату Освіти УРСР Одеському театру було присвоєно звання «державний, академічний»³⁷. З цього часу театр отримав назву «Одеський державний академічний театр опери та балету».

Напередодні сезону 1926/1927 рр. було створено Об'єднання державних українських оперних театрів, до якого увійшли Харківський, Київський і Одеський театри. Об'єднання повинно було координувати роботу всіх трьох національних оперно-балетних колективів, одночасно переміщаючи кожні три місяці театральні колективи з одного в інше місто.

Урочисте відкриття 1-го сезону 8 жовтня 1926 року в одеському театрі було ознаменовано показом опери О. Бородіна «Князь Ігор» українською мовою. Труп солістів опери з 1 вересня 1926 року складалася з 30 артистів, хор театру – з 70, оркестр – з 60 музикантів, балет – з 60 артистів. Об'єднання українських державних оперних театрів проіснувало майже півтора року. Практика показала нежиттєздат-

Борис Ердман. Ескіз костюма до балету
С. Н. Василенка «Йосип Прекрасний». 1926.

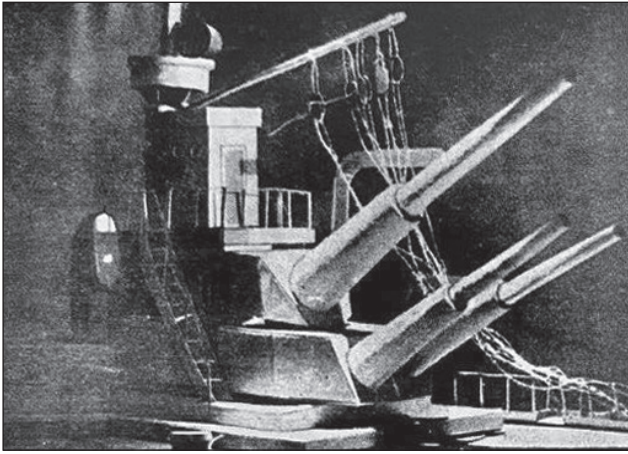
Калька на папері, акварель, олівець графіт. 35х25,3 см.
Одеський театр опери та балет

ність такого заходу. Колективи трьох театрів постійно перебували в роз'їздах. Декорації та костюми швидко втрачали сценічну форму. Навесні 1927 року Об'єднання було ліквідовано.

До театру було запрошено диригента М. Д. Покровського (працював до 1933, потім від 1944 по 1964). Він здійснив постановки

³⁶ Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-ІІ). Париж, Нью-Йорк, 1976. Т. 8. С. 3145–3159. URL : <http://litopys.org.ua/encycl/euii244.htm>

³⁷ Протокол засідання Колегії Народного Комісаріату Освіти УРСР № 21 від 28 вересня 1926 року. Центральний державний архів вищих органів держави та управління України. Док.166. Оп. 6. Д. 2. Арк. 130. Оригінал.

Макет опери В. Фемеліді «Розлом».
Художник Г. Павлович. 1929 р.

Сцена з балету В. Фемеліді «Карманьола».
Художник І. Назаров. 1929

близько 30 опер та балетів, серед яких «Дума Чорноморська» Б. Яновського, «Карманьйола» В. Фемеліді, «Кармелюк» В. Костенка, «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Червоний мак»

Р. Глієра, «Борис Годунов» М. Мусоргського, «Лоенгрін» Р. Вагнера, «Турандот» Дж. Пуччіні тощо. Його творча робота у цей період була міцно пов'язана з Й. В. Прібіком – музикантом величезної ерудиції і чудовим майстром диригентського мистецтва³⁸.

Від 1927 по 1944 рр. диригентом, потім головним диригентом Одеського театру опери та балету був С. О. Столерман, який дав сценічне життя багатьом музичним творам композиторів України, Грузії, Вірменії, Азербайджану... Під його керівництвом вперше було поставлено опери «Алмаст» А. Спендіарова українською мовою, «Розлом» В. Фемеліді, «Золотий обруч» («Захар Беркут») Б. Лятошинського, «Яблуневий полон» О. Чишка, «Трагедійна ніч» К. Данькевича.

«Новаторські театральні ідеї, – писала М. Р. Черкашина-Губаренко, – відбилися й у виставах українського оперного театру. Тут складалася своя режисерська школа і працювали талановиті митці авангардного спрямування»³⁹. Святослав Ріхтер, який 1933 року почав працювати концертмейстером балету Одеського театру, також зазначав, що опера в Одесі тоді мала таке ж значення, як сьогодні в Мюнхені. Виконували авангардистський репертуар – «Принцеса Турандот», «Триптих» Дж. Пуччіні тощо.

Ім'я П. П. Злочевського – художника театру від 1932 року, головного художника – від 1944 по 1977 роки, завжди прикрашало афішу і було свідомством високої якості вистав. Його творчість відрізнялася дивовижним

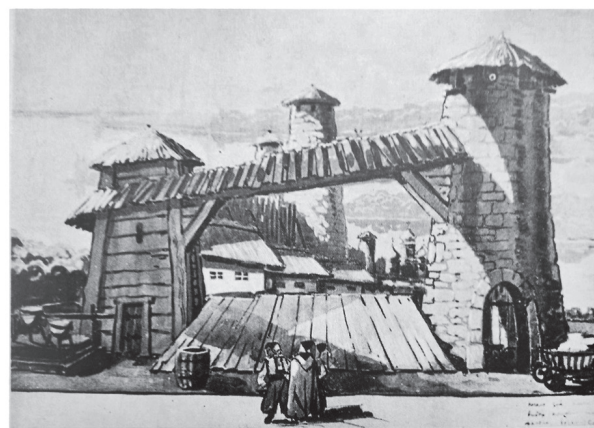
³⁸ Покровський М. Д. Автобіографія від 18.XI.1953 р.

³⁹ Черкашина-Губаренко М. Р. Мучениця нашого часу. Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 89 : Сучасний оперний театр і проблеми оперознавства: зб. наук. ст. / ред.-упоряд. М. Р. Черкашина-Губаренко. Київ, 2010. С. 163–177. С. 167.

Головний художник Одеської опери – народний художник УРСР, заслужений діяч мистецтв Грузинської РСР Петро Панасович Злочевський.

почуттям стилю, вмінням відтворити епоху на сцені у виставах різних жанрів. Він закінчив Київський художній інститут за класом засновників українського театрального декоративного мистецтва Ф. Кричевського, Ф. Красицького, одного з лідерів світового авангарду В. Татліна і К. Елєва (1931) і добре

«Тарас Бульба». «Сечь Запорожская» (варіант)

Варіант декорації до опери М. Лисенка «Тарас Бульба». «Запорізька Січ». 1971 р. Художник П. П. Злочевський.

«вписався» у певні традиції, які склалися до того в колективі.

Так, була здійснена постановка опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» (1935), через рік ставлять «Наталку Полтавку», а у 1937 році – лисенківську «Майську ніч, або Утоплону». В цих виставах виявився талант художника П. П. Злочевського. У той час митця приваблюють докладно виписані деталі, подробиці побуту, створення колоритних й мальовничих декорацій для втілення зреліщного видовища. Яскравими подіями ставали постановки нових опер та балетів таких композиторів, як Р. Глієр, К. Данькевич, О. Чишко, Б. Лятошинський... Пізніше сценограф віддає перевагу вражаючим деталям, що мають символічне звучання, як в опері Дж. Пуччіні «Чіо-Чіо-Сан», використовує світлові можливості сцени, як в балеті А. Петрова «Берег надії»⁴⁰, втілює

⁴⁰ Лисаковський І. Хай поворот – рішучий. Комсомольська іскра. 1963. 23 жовтня.

сміливі задумки постановників завдяки оновленій машинерії, як в опері В. Губаренка «Загибель ескадри», де багатопверховий сейф для зберігання м'яких декорацій було декоровано як бойовий корабель⁴¹.

У 1978 році П. П. Злочевського на посаді головного художника змінила Наталія Михайлівна Бевзенко-Зінкіна (спочатку як в. о., а від 1986 – головний художник). Після закінчення у 1956 р. Одеського художнього училища ім. М. Б. Грекова по класу М. Павлюка вона була декоратором, а згодом художником-постановником. Пройшла добру школу майстерності під керівництвом П. П. Злочевського. Наталія Михайлівна створила свій художній напрям, характерними рисами якого стала реалістична мальовнича манера та емоційне осмислення національних традицій у поєднанні із сучасним поглядом на творчість⁴².

Їй була близька провідна ідея і характерна ознака 1970-х – 1990-х років – освоєння класики й першопрочитання творів сучасних композиторів, що об'єднала талановитих постановників Одеського оперного театру на чолі з директором театру заслуженим діячем мистецтв України В. П. Семеновим (1977–1995).

У співдружності з диригентом Д. Сіпітінером, режисером Г. Диким і в усіх хорових спектаклях – з хормейстерами Л. Бутенко і І. Дідушком, вона відтворювала своє бачення української класики. Декорації в операх «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталка Полтавка» М. Лисенка і «Катерина» М. Аркаса були виконані дуже

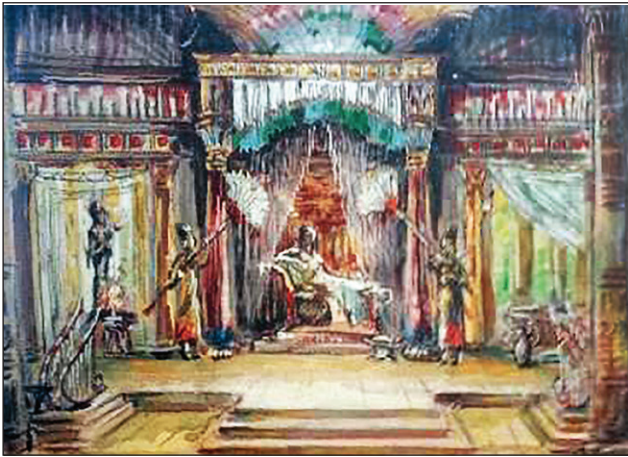
Головний художник Одеської опери – заслужений художник України Наталія Михайлівна Бевзенко-Зінкіна

цілісно, а костюми кожного персонажа – індивідуалізовані, що є складним завданням для народної вистави.

Наталія Михайлівна була сценографом цілої низки нових постановок українських композиторів. Це моноопера В. Губаренка «Листи кохання» (диригент Б. Афанасьєв, режисер С. Гаудасинський), опера Є. Юцевича «Кирило

⁴¹ Станішевський Ю. О. Оперний театр Радянської України. Історія і сучасність. Київ : Муз. Україна, 1988. 348 с. С. 178.

⁴² Остроухова Н. В. Бевзенко-Зінкіна Н. М. Енциклопедія сучасної України. Т. 4. Київ–2005. С. 361–362.

Варіант декорації до опери Дж. Верді «Аїда».
Кімната Амнеріс. Художник Н. М. Бевзенко-Зінкіна.

Сцена з опери Г. Доніцетті «Лючія ді Ламмермур».
Художник Н. М. Бевзенко-Зінкіна

Кожум'яка» (диригент І. Шаврук, режисер А. Почиковський), «Михайло Воронцов» О. Красотова (диригент І. Шаврук, режиссер Б. Зайденберг). У балеті «Лілея, або Вернісаж Т. Г. Шевченка» К. Данькевича (балетмейстер В. Трощенко) Н. Бевзенко-Зінкіна з історичною достовірністю відтворила монументальні декорації.

Паралельно з масштабними спектаклями Н. Бевзенко-Зінкіна як художник ставить цілий ряд вистав для дітей, повних радості і чарівності. Часто їх виконавцями є діти. Це «Барвінок» В. Філіпенка⁴³, «Терем-теремок» І. Польського, «Пан Коцький» М. Лисенка, вистави у постановці дитячого балету п/к С. Антипової та хореографічної школи. В оформленні головного художника йшли всі ювілейні урочистості на сцені Одеського театру і виступи за кордоном.

Її була близька італійська класика. Її перша постановка «Аїди» Дж. Верді (1980) якісно відрізнялася від попередніх, театральна ефектність не затуляла психологічне рішення, а служила контрастно-відтіняючим тлом. У 1999 році досвід і високий професіоналізм дозволили художнику у найкоротші терміни відтворити сценографію «Аїди» в Бейруті, на руїнах старого храму (диригент В. Василенко, режисер Б. Рябікін).

Н. Бевзенко-Зінкіна разом з диригентом Б. Грузиним та режисером С. Штейном здійснили постановку опери Дж. Верді «Ріголетто» (1992). Було створено концептуальний спектакль, в якому дуже професійно, як завжди, проявила себе художньо-постановочна частина. Прем'єра опери Дж. Пуччіні «Тоска» (диригент Я. Скибінський, режисер В. Лукашов, художник Н. Бевзенко-Зінкіна) викликала різні думки та широко обговорювалася. Критики підкреслювали театральність та видовищність вистав.

Творчими керівниками колективу на той час були: головний диригент Б. Афанасьєв (1976–1984), головні режисери С. Гаудасинський (1977–1979) та А. Почиковський

⁴³ Литвинова О. «Барвінок». Музика. 1995. № 5, вересень–жовтень. С. 10–11.

(1981–1993), головний хормейстер заслужений діяч мистецтв України Л. Бутенко (1974–2018), головний балетмейстер заслужений діяч мистецтв України В. Смирнов-Голованов (1976–1988), балетмейстер-постановник Н. Риженко (1977–1985), балетмейстер-репетитор І. Плахт (1976–1988).

Це був час розквіту майстерності народних артистів України А. Бойка, А. Дуди, М. Огренича, А. Капустіна, В. Тарасова, В. Васильєвої, Л. Шендрікової, Л. Ширіної, Н. Баришевої, М. Петухова, заслужених артистів України Н. Шакун, А. Макарова, П. Єрмоленка, С. Яппарова, Т. Степанової, І. Лаврової, С. Горбачова та багатьох інших. Їх мистецтво виявлялося як у сучасних, так і в класичних виставах: «Отелло» й «Травіата» Дж. Верді, «Флорія Тоска» Дж. Пуччіні, «Алеко» С. Рахманінова, «Листи кохання» В. Губаренка, «Петро Перший» А. Петрова...

Серед спектаклів тих часів безумовну перевагу критика віддала балету з хором «Маскарад» на музику А. Хачатуряна за однойменною драмою М. Лермонтова (1982)⁴⁴ та опері-балету В. Губаренка «Вій» за М. Гоголем (1984)⁴⁵. У 1985 році телефільм-балет «Маскарад» був удостоєний 1-ї премії на Міжнародному конкурсі музичних телефільмів.

У перше десятиліття Незалежності України з 1991 по 2001 рр. приблизно два мільйони глядачів подивилося 3,5 тисячі вистав. Кожен рік у репертуарі театру було 35 опер та бале-

тів. Серед них перлини української спадщини та твори сучасних українських композиторів: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталка-Полтавка» та «Пан Коцький» М. Лисенка, «Катерина» М. Аркаса, яка посіла І-ше місце на огляді вистав театрів України, присвячених 175-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, опера-балет «Вій» В. Губаренка, першопрочитання опери-балету для дітей «Барвінок» В. Філіпенка та класичні твори.

Визнанням особливих заслуг колективу було нагородження Почесними званнями. Артисти постійно приймали участь у Міжнародних конкурсах й здобували перемогу. Це солісти опери: Т. Анісімова, В. Богачов, Р. Зиневіч, В. Мітюшкін, Ш. Мукерія, О. Репчинський, В. Ревенко, Т. Спаська, С. Трифонов, Н. Шевченко, Г. Шестерньова, Н. Ютеш, артисти балету: В. Борисов, О. Демченко, О. Каменських, А. Мусорін, Ю. Трандасир, К. Хапова та інші.

Визнанням популярності Одеського оперного театру стали запрошення на гастролі до Італії, Іспанії, Кореї, Америки, Китаю, Лівану, Кіпру, Швейцарії тощо.

В 1995 році на посаду головного диригента одеської опери був запрошений народний артист України Ярема Антонович Скібінський. На жаль, роки його роботи в Одесі збіглися з часом реконструкції та реставрації театру, що відбувалася з грудня 1996 до вересня 2007 рр.

⁴⁴ Балетмейстери Н. Риженко та В. Смирнов-Голованов, диригент І. Шаврук, художник І. Глазунов, художник по костюмах Н. Виноградова-Бенуа. Виконавці: В. Гришукова (Ніна), М. Петухов (Арбенін), С. Яппаров (Звездич), Н. Баришева (Штраль), О. Кореньок (Шприх), П. Фомін (Невідомий). Соло сопрано Н. Шакун. *У присутності художників І. Глазунова та Н. Виноградової-Бенуа.*

⁴⁵ Диригент Б. Афанасьєв, режисер А. Почиковський, балетмейстер В. Смирнов-Голованов, художник Є. Лисік, хормейстери Л. Бутенко, І. Дідушок. Виконавці: В. Тарасов (Хома), Л. Нерубашенко (Паночка), В. Носирев (Тіт), А. Дуда (Тіберій), А. Капустин (Сотник), А. Ріхтер (Дорош), М. Губрій (Свирид), Г. Яковлева (Бублійниця), Р. Сергієнко (Нянька), П. Невалений (Циган), Є. Іванов (Стецько), В. Литвиненко (Голос). *У присутності авторів В. С. Губаренко та М. Р. Черкашиної.*

Від 1996 по 2000 рр. театр очолював заслужений артист України Гліб Ілліч Дранов, який на той час вже понад 30 років був солістом опери (баритон), зав. режисерським управлінням та заступником директора. Він запросив на посаду головного режисера театру Б. О. Рябікіна, який працював до жовтня 2000 року.

Народний артист України В. Василенко (директор театру у 2000–2003 рр.) заснував Міжнародний фестиваль оперного мистецтва «Золота корона». Фестиваль проходив у першу неділю вересня протягом п'яти років і завоював велику популярність. У числі гастролерів були солісти з Італії, Австрії, Росії, України, Швейцарії, Молдови, Румунії, США, Польщі, Німеччини, Хорватії тощо. Постійно проводилися благодійні спектаклі й концерти, телемарафони, створено Благодійний фонд підтримки театру. За допомогою аукціонів театр придбав комплект якісних музичних інструментів для симфонічного оркестру. Досягненням керівництва стало збереження трупі в складних умовах реставрації. Після закінчення реконструкції Одеський оперний театр став сучасною високотехнологічною театральною спорудою.

До урочистого відкриття театру після тривалої реставрації було підготовлено нову програму (директор театру В. Палієнко (2005–2007), режисер В. Вовкун): фрагмент з опери Дж. Россіні «Подорож у Реймс» за участю 16 солістів опери, балету і оркестру; балет на музику інтермецо з опери П. Масканьї «Сільська честь»; концерт для хору Д. Бортнянського у супроводі оркестру театру.

2007 рік започаткував період новітньої історії Одеського національного академічного театру опери та балету, коли був підписаний

Сцена з опери Дж. Пуччіні «Джанні Скіккі».

указ про надання статусу національного.

5 листопада 2010 року, після цілого ряду змін керівництва, директоркою було призначено заслужену працівницю культури України Надію Матвіївну Бабіч. Від 2021 року вона генеральна директорка-художня керівниця театру.

Після закінчення реставрації у театрі працювали диригенти різних поколінь: Д. Сіпітнер, І. Шаврук, Я. Скібінський, І. Чернецький, А. Юркевич, О. Линів, В. Регрут та ін. Керівником хору був Леонід Бутенко. У 2018 році керівником хору став Валерій Регрут.

Головний диригент Олександр Самоїле (2009–2019) здійснив постановки таких опер, як «Травіата», «Трубадур», «Тоска», «Лючія ді Ламмермур», «Турандот», «Сільська честь», «Іоланта», «Дон Жуан», «Аїда», «Бал-маскарад», «Всесвіт Вагнера», «Пікова дама», «Жар-птиця», «Весна священна», «Вій», «Кармен», «Тангейзер», «Набукко», «Спляча красуня» та концертів. Головний диригент В. Чернухо-Воліч (2019–2023) разом з балетмейстером Г. Ковтуном здійснив постановки одноактних балетів:

Афіша опери Олександра Родіна «Катерина»

Сцена з опери О. Родіна «Катерина».

Художник Ігор Анісенко

«Болеро» М. Равеля, «Жар-птиця» І. Стравинського та «Шехеразада» М. Римського-Корсакова за мотивами східної казки на лібрето М. Фокіна у новій хореографічній редакції Яніни Кисельової. Режисери О. Тараненко, П. Кошка. Головний художник І. Анісенко (2017–2023) приймав участь у постановці балетів «Маскарад» та «Народження балерини», опери «Les Pêcheurs de Perles» та низки концертних програм. Керівниками одеського балету були Ю. Васюченко (2009–2016), народна артистка України О. Каменських (Барановська) (2017–2019).

Сьогодні головним диригентом театру є заслужений артист України Василь Коваль, головним хормейстером – заслужений діяч мистецтв України Валерій Регрут, головним художником – заслужений працівник культури України Андрій Злобін (від серпня 2024 року), керівником оперної трупи – заслужена артистка України Наталія Ютеш, керівником балетної трупи – заслужений артист України Гаррі Севоян (від 2019). Сучасний репертуар театру – це понад 80 вистав світових шедеврів оперного та балетного мистецтва, творів вітчизняних авторів, ексклюзивних концертних програм, опер Р. Вагнера та сучасних композиторів тощо⁴⁶. Популяризація та розвиток українського та зарубіжного класичного мистецтва та інтегрування українського оперного та балетного мистецтва у європейській культурний простір є важливішими напрямками роботи колективу. Будучи національним репертуарним театром, Одеська опера активно використовує форму проведення фестивалів мистецтв.

⁴⁶ Одеський національний академічний театр опери та балету.
URL : <https://concert.ua/uk/venue/opera-house-odesa>

Щорічний «Оksamитовий сезон в Одеській опері» за сім років поєднав в українському мистецькому просторі 12 країн світу. В рамках фестивалю було здійснено постановку балету Ю. Гомельської «Долі» 20 лютого 2017 року та постановку опери О. Родіна «Катерина» 17 вересня 2022 року. Автором ідеї виступила Н. Бабіч.

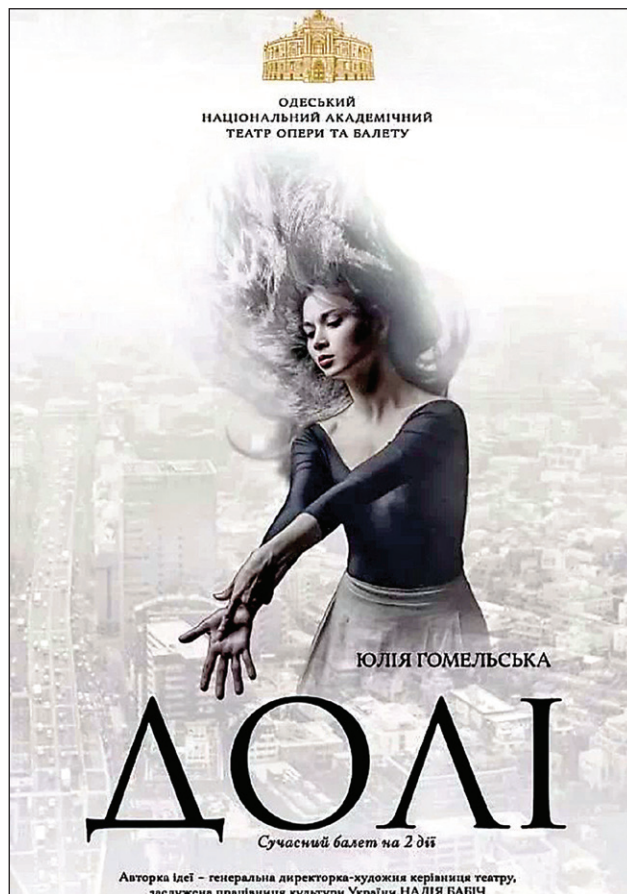
Перше виконання балету «Долі» одеської композиторки Юлії Гомельської перетворилося на особливу подію⁴⁷. Авторський проєкт Одеської опери став прикладом унікального досвіду створення спектаклю, який сміливо можна назвати документальним чи публіцистичним балетом – новим жанром в сфері сучасного балетного мистецтва, і суто національним твором, який «відкриває нові горизонти балетного мистецтва, дає життя великій музиці, створеній нашою співвітчизницею»⁴⁸.

Роботу над музикою і лібрето опери «Катерина» за мотивами творів Т. Шевченка Олександр Родін розпочав ще у 2020 році. Він розширив сюжет однойменної поеми, додав до нього уривки різних творів поета й включив до партитури тему обрядових свят⁴⁹. «Катерину» називають хоровою оперою, адже

⁴⁷ Автор лібрето та хореограф-постановник С. Кон, диригент-постановник В. Ковальчук, художник-сценограф Т. Іванова, художник з костюмів С. Васильєв, хормейстер-постановник І. Газінський.

⁴⁸ Golynska Olga. Одеська національна опера – територія творчої свободи. 10 Жовтня 2018. URL : Музика. Український інтернет журнал. <http://mus.art.co.ua/odeska-natsionalna-operaterytoriya-tvorchoji-svobody/>

⁴⁹ Диригент-постановник В. Чернухо-Воліч, режисерка-постановниця О. Тараненко, хормейстер-постановник В. Регрут, художник-постановник І. Анісенко, хореограф-постановник О. Складенко, автор відеоконцепції Д. Ципердюк, автор і художник візуальної концепції декорацій М. Дєдов.

Афіша балету Юлії Гомельської «Долі»

Сцена з балету Юлії Гомельської «Долі».

Художник Тетяна Іванова

С. Людкевич. Кантата-симфонія «Кавказ».

провідне значення у партитурі має хор⁵⁰. За рік після першого виконання виставу відвідало майже десять тисяч глядачів.

Робота театру в умовах сучасної війни. Спектаклі відновилися 17-го червня 2022 року. По 1 серпня 2023 року театр представив понад двісті вистав і концертних програм, які відвідало 67 тисяч 345 глядачів. Під час воєнного стану театр здійснив постановку опери О. Родіна «Катерина», балетні вистави «Білосніжка» на музику Б. Павловського та «Дюймовонька» на музику Ю. Шевченка; балет-гала «Сюїта a la danse» та оновлену редакцію «Дон Кіхоту» Л. Мінкуса; низку концертних вистав – «День народження Перлини», «Містерія Різдва», «Одеська опера – українська душа Європи», «Ми є!», «Опера крізь сторіччя» тощо.

В репертуарній афіші театру з'явилися нові проекти – інтерактивний мистецький цикл «Нова музика України», метою якого є підтримка актуальних творчих надбань у сфері вітчизняного мистецтва та серія ексклюзивних освітньо-мистецьких проєктів «Подорож маленького музиканта». Колектив взяв участь у проєкті «We play for Ukraine», мета якого – мистецьке об'єднання заради миру в Україні, та не порушили традиції проведення фестивалю мистецтв «Оksamитовий сезон в Одеській опері».

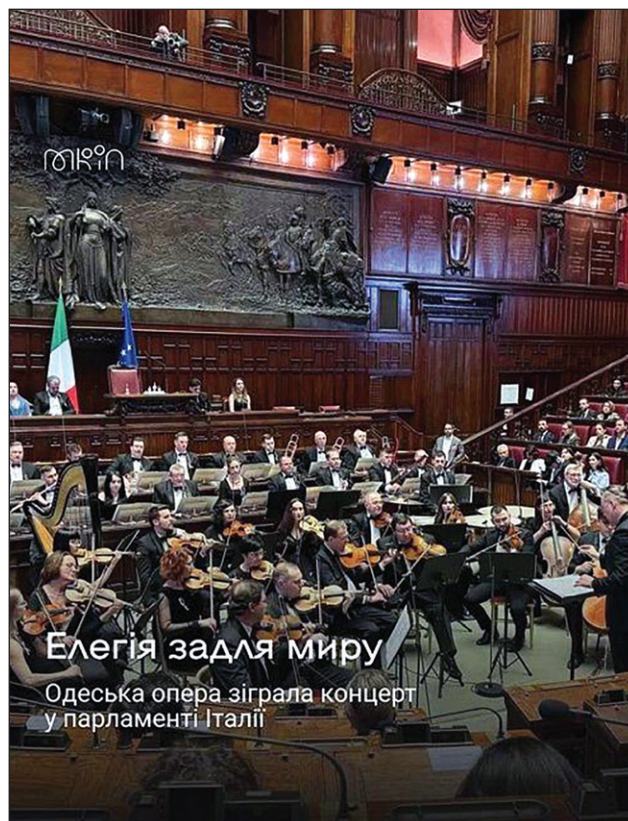
Створено перформативний простір «Сховище», де вистава може тривати навіть під час повітряної тривоги. До проєкту увійшли монодрама Арнольда Шенберга «Очікування» (1909) у виконанні заслужених артистів

⁵⁰ Самченко Валентина. Олександр Родін, композитор і автор лібретто опери «Катерина». 12.09.2022 14:13 URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3569672-oleksandr-rodin-kompozitor-i-avtor-libreto-operi-katerina.html>

України Юлії Терещук та піаніста Ігоря Паради та струнний секстет «Просвітлена ніч» (1899), який виконують молоді, талановиті музиканти Одеської опери⁵¹.

Репертуар 2024 року став ще одним підтвердженням тези про те, що одним із найбільш плідних для творчої практики Одеського національного академічного театру опери та балету є розвиток двох основних жанрово-стильових напрямів одеської оперної практики – італійської романтичної опери й української романтичної та неоромантичної опери, яка отримала визнання як національна оперна класика. Так, важливими подіями 2024 року стали постановки «Реквієму» Дж. Верді (диригент В. Коваль, хормейстер В. Регрут), кантати-симфонії «Кавказ» Станіслава Людкевича на вірші Тараса Шевченка (диригент В. Коваль, хормейстер В. Регрут, художник А. Злобін, режисерка Т. Форсюк), прем'єри опер Дж. Пуччіні «Сестра Анжеліка» (режисер-постановник К. А. де Лючія, Італія) та «Джанні Скіккі» (режисер-постановник Л. Зайкаускас (Литва), художник-координатор А. Злобін, хореограф Г. Севоян). Диригент обох вистав І. Чернецький, художниця-сценографія обох вистав К. Демеліо (Італія)⁵².

Одеський оперний театр позиціонує себе як історичний феномен та осередок української національної культури. Європейським визнанням роботи театру стало здобуття

Елегія задля миру. 23.02.2024 15:23.

URL: <https://mcsc.gov.ua/gallery/elegiya-zadlya-myru-odeska-opera-zigrala-konzert-v-parlamenti-italiyi/>

престижної міжнародної нагороди «International Opera Awards» – «Оперного Оскара» у номінації «Найкращий оперний театр»⁵³. Журі особливо відзначило мужність і стійкість колективу, який продовжує працювати попри виклики воєнного часу.

⁵¹ Авторка лібрето Марія Паппенгейм. Переклад українською – Юлія Терещук, Ігор Парада, Микола Решетньов. Перформативний простір «сховище». URL : <https://odesa.kontramarka.ua/uk/performativnij-prostir-shovise-v-ocikuvanni-arnold-schonberg-98783.html>

⁵² Гудима, Марія. Гріховний спадок та можливість прощення. Вечір. Одеса : [інтернет-версія]. 2024. 26 груд. (№ 103–104). URL : <http://vo.od.ua/rubrics/kultura/50807.php>.

⁵³ Одеська опера здобула нагороду на International Opera Awards. Publication Date: 30.11.2022. URL : <https://operahouse.od.ua/en/odeska-opera-zdobula-nagorodu-na-international-opera-awards/>

Петро Лук'янчук

директор Державного архіву Одеської області, к.н.держ.упр.

Людмила Лісунець

головний спеціаліст відділу формування Національного архівного фонду та діловодства Державного архіву Одеської області, к.і.н.

Галина Успенська

начальник відділу формування Національного архівного фонду та діловодства Державного архіву Одеської області

Одеський оперний театр

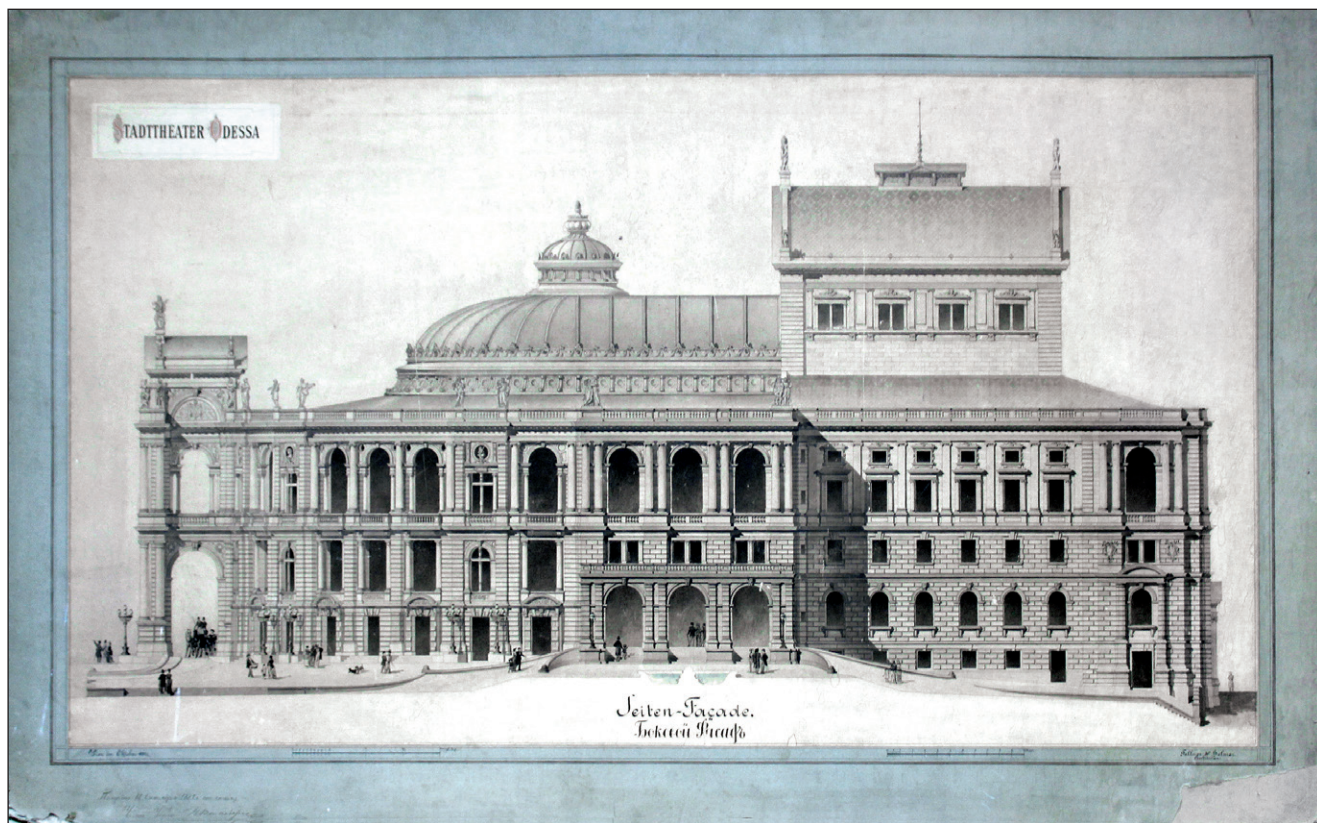
пам'ятка архітектури крізь призму часу та архівних документів

В Одесі ще не було водопроводу та будинків вище двох поверхів [48], але вже в 1809 р. був театр. Будівлю театру спроектував французький архітектор Ж. Ф. Томаде-Томон. Будівля зводилась в стилі класицизму, характерні риси якого – гармонійність, урочистість та імпозантність лише підкреслили соціальну і культурну значущість будівлі театру. Глядацька зала театру розраховувала 700 стоячих та 100 сидячих місць. З метою завершення внутрішнього оздоблення театру в 1818 р. з міської казни були виділені кошти на придбання і встановлення годинника [1], в 1833 р. проводилися штукатурні і ліпні роботи [2], а щоб театр створив гармонійний архітектурний ансамбль з

навколишнім простором, тротуар перед мостовою театру і між колонами будівлі був вимощений мальтійським каменем.

Не дивлячись на архітектурну ошатність будівлі міського театру, за згадками сучасників, будівля не вирізнялася продуманістю – стелі були низькі, освітлення тьмяним, а взимку додаткові незручності для відвідувачів і артистів створювала відсутність опалення. В такому вигляді будівля театру простояла до 1873 р. В 1873 р. сталася пожежа, яка повністю знищила приміщення.

Одеса, яка залишилася без театру, вирішила, що новий буде обов'язково кращим, більшим і безпечнішим [48]. Для будівництва театру міська влада запросила найкращих на

той час фахівців – австрійських архітекторів Ф. Фельнера та Г. Гельмера, профілем яких було проектування театрів. Солідна контора запросила за свої послуги чималу суму 990 тис. крб., а в процесі будівництва сума зросла до 1,3 млн. крб. В цілому процес зведення будівлі театру задокументований фрагментарно. Однак, в фондах Державного архіву Одеської області збереглися креслення бічного фасаду Одеського міського театру, вигляд з боку по вул. Ланжеронівській [3, арк.1]; поперечного [4, арк. 1] та повздовжнього розрізів театру [5, арк.1], які є першими зображеннями будівлі Одеської опери.

Архітектори і інженери втілили в будівлі театру найпрогресивніші тогочасні рішення. Ризик виникнення повторної пожежі і можливих людських втрат було зменшено за рахунок побудови радіальної системи виходів, кругових фойє та відділення сцени від глядацької зали металевую завісою з кам'яними стінами, що не мають, за винятком однієї залізної двері, жодного з'єднання з приміщеннями, призначеними для публіки.

Театр тішив око жителів і гостей міста та відвідувачів чудовими театральними виставами до 1925 р. 15 березня 1925 р. в театрі знову сталася пожежа. Після цієї славнозвісної події сформувався та поширився ще один

міф про Одесу. Можливо, з метою привернення уваги до театру, а, можливо, з суто забобонного марновірства, але з тих далеких часів побутує міф проте, що пожежа в театрі сталася через зловісне число «13», адже для Г. Гельмера і Ф. Фельнера проєкт Одеської опери був 13-м.

Відбудувати театр швидко і якісно стало справою принципу. Головний інженер з відновлення будівлі С. Давидов писав: «Відносно необхідності проводити роботу з особливою ретельністю і обережно-художнім підходом говорити не доводиться, тому, що театр наш настільки велична художня пам'ятка, що його не можна зробити абияк і абиякими силами» [8, арк. 2].

Обсяги робіт були чималими. Необхідно було відновити: дах, сцену; реставрувати фасад, фойє і сходи, ложі; не забути про водогін і каналізацію, а перед початком робіт все це необхідно було відчистити від кіптю. Додамо до цього – час на доставку матеріалів, в тому числі з-за кордону, розробку і затвердження науково-технічної документації, пошук і залучення найкращих фахівців, і стає зрозуміло, що перед виконавцями робіт стояла не проста задача. Знову ж таки С. Давидов підраховував, що, якщо 320 осіб працюватимуть над відновленням театру з 15 травня по 8 листопада, то щоб завершити роботи в строк їм необхідно працювати 170 днів майже по 15 год. щоденно [11, арк. 6 зв.].

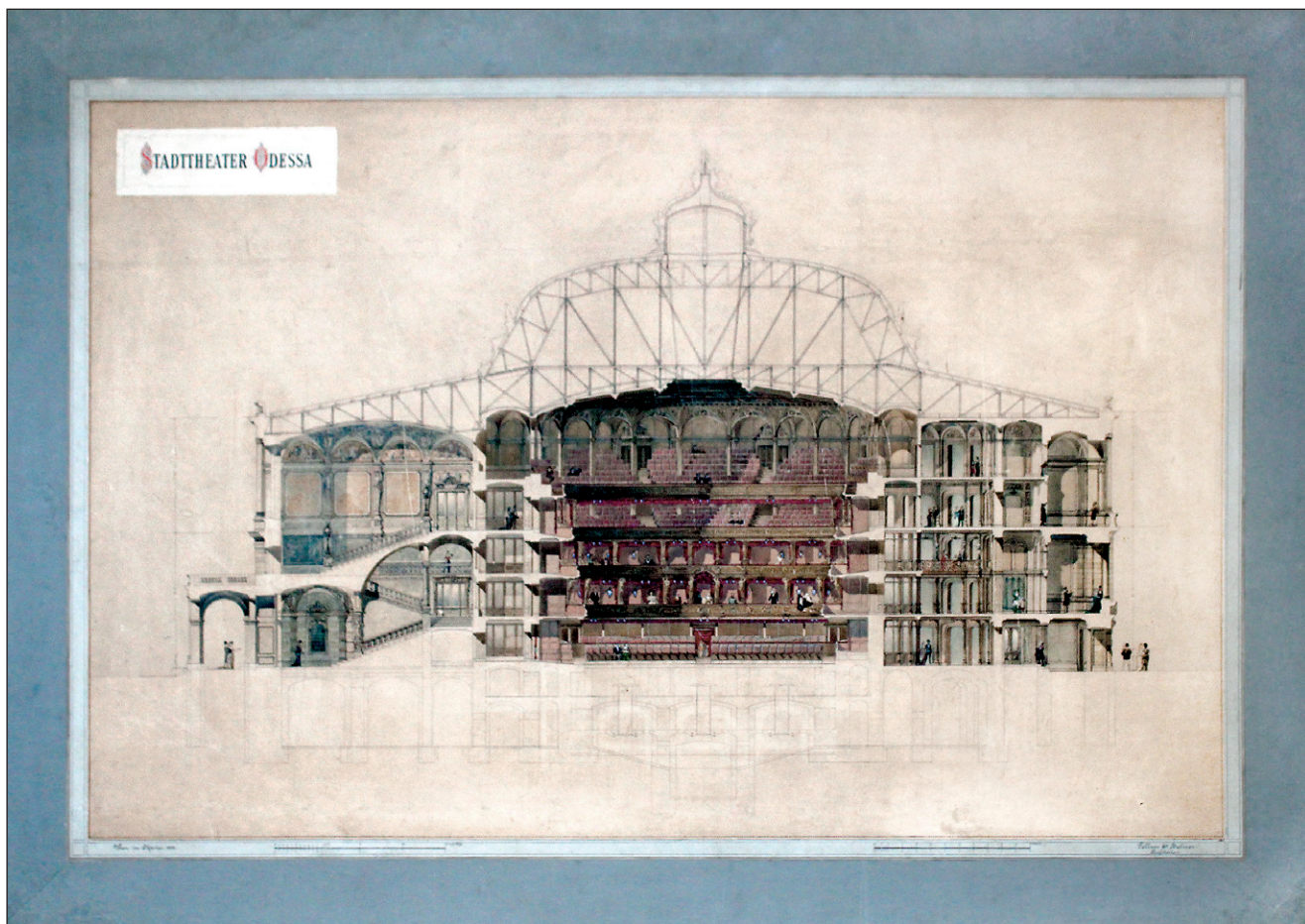
Пошуками інженерних і архітектурних рішень для відновлення театру, підбором матеріалів і устаткування займався вже згадуваний С. Ф. Давидов. Саме за його пропозицією були встановлені протипожежні залізні завіси, нова система підйому сцени, зокрема

встановлено на ній електрооснащення, пожежнаавтоматична сигналізація [11, арк. 5 зв.]. Детально обсяги і процес протікання робіт та вартість матеріалів ілюструють проєкти, кошториси, акти, листування про електроустаткування сцени [6]; кошториси, акти і листування про електротехнічні роботи [7]; акти і листування з питань встановлення нової системи вентиляції і опалення [9, 12, 14]; документи (доповідні записки, акти, кошториси, листування) з питань оснащення театру електричним, протипожежним обладнанням і зв'язку [10] та інші. Загалом всі види робіт обійшлися в 1 млн. 483 тис. крб. 113 коп. [11, арк. 3 зв.].

Щоб максимально захистити споруду від можливих пожеж при проведенні капітального ремонту театру були використані вогнетривкі матеріали: інфузорна земля, фарба, що не горить, планувалося також використати хвилясту фанеру, але її на той час в СРСР не виготовляли.

Блиск відновленого театру був би не повним без проведення робіт з позолоти. В процесі робіт було вкрито позолотою елементи декору довжиною в 1020,27 сажні², 20 канделябрів, 1 карниз, 3 стріли на скульптурній групі фасаду, 313 ліхтарів, бра, люстр та 67 вінчиків для скляних ковпаків [13, арк. 98-98 зв.].

Буремними для країни стали події Другої світової війни, але незважаючи на всі ризики Одеський оперний театр зберіг в воєнний час свою красу та пишність, і більш того продовжив тішити публіку виставами. Оскільки під час військових дій були пошкоджені дах і вікна, впродовж 1942-1944 рр. були проведені роботи з ремонту даху [18], перекриття

сцени [15], реставраційні роботи у вестибюлі [16], скління вікон [17], реконструкція котельні [18, 19].

Попри періодичне здійснення капітального ремонту, реставрацій і переоснащення театру, час і невблаганна матінка природа справили свій руйнівний вплив на будівлю Одеського оперного театру. Осідання ґрунту, а від того фундаменту, призвели до того, що фахівці Одеської обласної проектно-вишукувальної контори в 1953 р. були змушені під час обстеження будівлі констатувати:

«у стін будівлі театру в багатьох місцях... наскрізні тріщини... які значною мірою порушили зв'язок стін між собою і тим самим порушили ціліність всієї будови. Тому... будівля театру з конструктивної точки зору не являє собою єдиної цілісної будівлі, яка працює всім своїм просторовим скелетом, а розбита на низку більш чи менш дрібних ділянок... майже незалежних один від одного [23, арк. 3]. Як для вишуканої прикраси архітектурного образу міста дана констатація фактів для Одеського оперного театру

практично означала наближення катастрофи. Необхідно було вжити рішучих заходів щодо збереження споруди театру.

Щоб зупинити осідання будівлі й подальше утворення тріщин в її опорних конструкціях, в 50-х рр. XX ст. виконали роботи зі зміцнення фундаменту шляхом його силікатизації рідким склом. 6 млн. літрів розплавленого скла були залиті в фундамент, що коштувало близько 390 тис. крб. [20, арк. 2]. Детально про непрості завдання, які стояли перед розробниками проєкту капітального ремонту театру, та технічні рішення, які були прийняті з метою збереження історично достовірного будівлі, ілюструють архівні документи: «Висновки відділу експертизи проєктів і кошторисів Міністерства культури СРСР до технічного проєкту з укріплення ґрунтів основи фундаментів будівлі Одеського театру опери і балету способом однорозчинної силікатизації» [24], «Технічний проєкт (план) організації робіт з проведення заходів зміцнення стропильних конструкцій ферм будівлі Одеського театру опери і балету» [25], «Технічний проєкт розробки конструктивних заходів з посилення несучих конструкцій будівлі театру опери і балету» [22, 23], «Розрахунково-пояснювальна записка до технічного проєкту реконструкції завіси головного порталу ар'єрцени Одеського театру опери і балету імені Луначарського» [21].

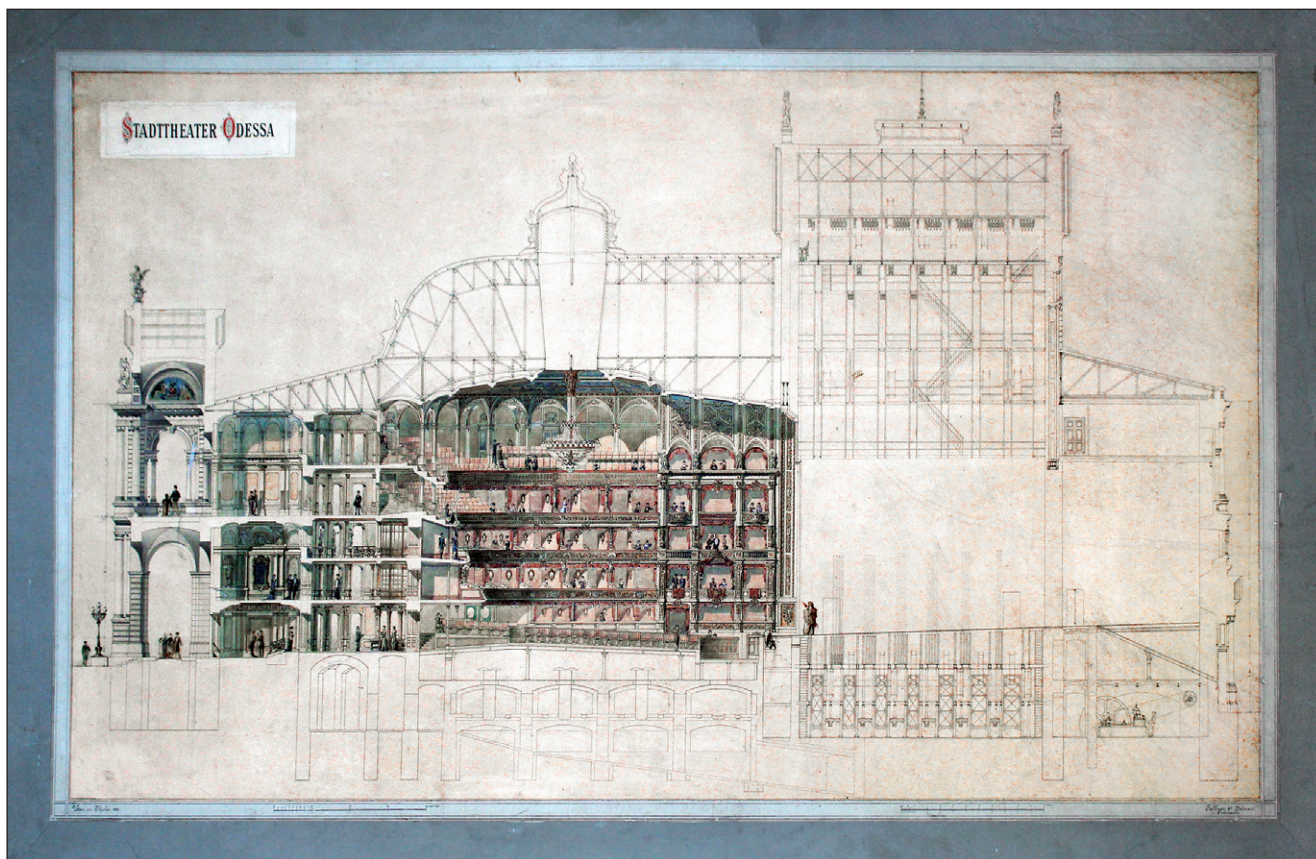
В 1960-х рр. в Одеському оперному театрі була проведена реставрація і часткова реконструкція приміщень і фасаду будівлі. Значний обсяг коштів був спрямований в черговій реконструкції на внутрішнє убранство Одеської опери. Наприклад, на відновлення завіси художника Головіна було витрачено 24 тис.

218 крб. [35]; на реставрацію меблів витратили – 126 тис. 41 крб. [36, арк. 1]. Оновленню також піддалося технічне оснащення театру. В фондах Державного архіву збереглися креслення і проєктні завдання механообладнання, електрообладнання, електроприводів сценічних механізмів, [26-34].

Реставрація і реконструкція Одеського оперного театру проводилася в кілька етапів, роботи мали різний характер завдання, але незмінною константою в процесі ремонтних робіт було збереження початкового історичного вигляду будівлі театру. В 1988 р. для виконавців робіт з реставрації фасаду і скульптур Одеського оперного театру були розроблені «Рекомендації з технології реставраційних робіт на фасадах будівлі Оперного театру в м. Одесі». Щоб повернути фасаду будівлі початковий колір науковці запропонували обробку фасаду на основі декоративних будівельних розчинів та вапняку в поєднанні з тонуванням окремих елементів [41, арк. 2].

В той час як відвідувачі Одеського оперного театру насолоджувалися виставами і оновленим внутрішнім оздобленням, проєктувалося освітлення фасадів [37], жваво і емоційно обговорювався інтер'єр музею театру [38-39], реставрувалися скульптури [40], невпинний час підточував споруду і зрештою необхідною стала її реставрація.

За даними «Звіту з науково-дослідної роботи з теми: «Розробка пропозицій з геотехнічних і конструктивних заходів захисту для «комплексної програми протипаварійних інженерних заходів і реставрації фасадів пам'ятника архітектури – театру опери і балету в м. Одесі» після силікатизації ґрунту найбільша швидкість осідання будівлі

спостерігалася протягом 1959-1964 рр. і досягала 2-3 мм в рік, а впродовж 1984-1989 рр. темпи осідання досягли показника 10 мм в рік [42, арк.17].

За висновками науково-дослідного інституту будівельних конструкцій до такого провалу, здавалося б найкращого способу вирішення проблеми і перевіреної технології, призвели в першу чергу: проведення силікатизації виконавцями, які не мали досвіду і фахівців для здійснення робіт, здійснення робіт з відхиленнями від проекту, помилки оцінки фізико-механічних властивостей червоно-бурих лісових суглинків [42, арк.37].

Осідання ґрунту і поява все більшої кількості тріщин в решті-решт призвели до того, що будівля театру умовно розділилася в місці з'єднання глядацької частини зали з сценічною на чотири блоки [46, арк. 2]. Ситуація склалася патова. Щоб зберегти Одеський оперний театр як пам'ятку архітектури інженери, здійснивши всі необхідні дослідження дійшли висновку, що ситуацію може врятувати встановлення фундаменту жорсткої конструкції. В приміщеннях підвалу передбачалося встановлення залізобетонної ребристої плити, а стіни підвального приміщення по периметру пропонувалося

забетонувати [44, арк. 3]. Також, щоб захистити будівлю було запропоновано встановити систему залізобетонних перехресних балок [43, арк. 3]. Врешті-решт після дискусій і висновків експертів було вирішено зміцнити фундамент, пробуривши свердловини та залити в них бетон. Знаний в Одесі і далеко за її межами поет і журналіст А. С. Глушак, як небайдужий до культурної спадщини громадянин, а за «сумісництвом» – відповідальна особа в редакції «Вечерняя Одесса» за висвітлення реставрації Одеського театру опери і балету, в одній зі своїх заміток процес роботи над укріпленням фундаменту описав так: «в 2-3 зміни три сотні робітників різних спеціальностей працюють в «лоні» театру... головні зусилля з минулого року направлені на посилення фундаменту. Вздовж нього і головних несучих стін бурять свердловини, куди під тиском заливається рідкий бетон» [47].

Не дивлячись на затвердження Програми з реконструкції та реставрації будівлі Одеського державного академічного театру опери і балету, укази Президента України і розпорядження Кабінету Міністрів України з питань проведення реставрації будівлі театру, процес фінансування, а отже і самих відновлювальних робіт проходив вкрай повільно, що констатувала Рахункова палата України. В «Довідці про результати аналізу фінансового забезпечення Програми комплексної реконструкції та реставрації будівлі Одеського державного академічного театру опери і балету, напрямів і ефективності використання коштів Державного бюджету України в Одеській обласній державній адміністрації» відносно затягування робіт зазначено, що вже на

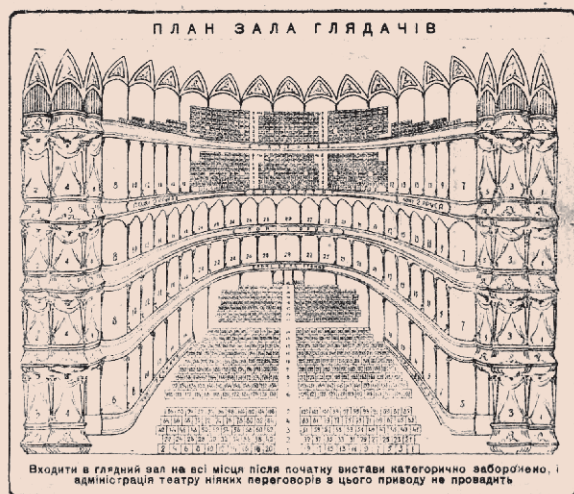
початку реалізації згаданої вище програми виникли проблеми з її виконанням, через низький рівень фінансування, нерівномірність і непередбачуваність перерахування коштів, а разом з тим і загроза повної руйнації театру [46, арк. 3]. На допомогу, як завжди, прийшли небайдужі жителі міста, меценати і спонсори. В червні 1999 р. зібраних на реставрацію коштів вистачило на виготовлення 60 паль (всього в фундамент було закладено понад 1800 паль).

Окрім глобальної проблеми осідання фундаменту з усіма його наслідками, які впливають на міцність конструкції будівлі оперного театру, перед робочою групою, як і в свій час перед їх попередниками, повстало питання ремонту даху. З одного боку матеріал для перекриття мав бути міцним і стійким до зовнішніх факторів, а з іншого органічно вписуватися в лоно будівлі XIX ст. Як свідчать архівні документи, архітектори зупинили свій вибір на комплексній покрівельній системі ЕРДМ. Перевагою покриття стали: стійкість до температурних перепадів, еластичність, надійні механізми кріплення. Варто зауважити, що така система перекриття в свій час була використана для даху Палацу культури «Україна» [45, арк. 3].

Реконструкція Одеського оперного театру завершилася в 2007 р. Ця подія сколихнула не лише Одесу, але й всю Україну. Гідну оцінку цій події та Одеській опері як пам'ятки архітектури і культурного осередку надав тодішній Президент України В. Ющенко: «Відновлена Опера... це саме той пам'ятник, який прагнула побачити Одеса. Її сцена чекає на повернення своєї історії. Цій події радіє ціла Україна» [49].

Додаток

Програми і репертуар Одеського оперного театру з фонду Смирнова В. А. (Р-8241)

Одеск. 6645-Г. 25-ХІІ 36 р. Друк. Ін. Ленін. № 1917—10099.

УКРАЇНСЬКЕ УПРАВЛІННЯ В СПРАВАХ МИСТЕЦТВ
ПРИ РНК УРСР

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР
ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ

РЕПЕРТУАР
з 1 по 31 січня 1937 р.

Дата	НАЗВА ВИСТАВИ	Дата	НАЗВА ВИСТАВИ
1	Запорожець за Дунаєм	16	Євгеній Онегін
2	Вистави нема	17	Мазепа
3	Травіата	18	Травіата
4	Дон-Кіхот	19	Русалка
5	Мазепа	20	Лебедине озеро
6	Наталка-Полтавка	21	Вистави нема
7	Князь Ігор	22	Запорожець за Дунаєм
8	Травіата	23	Князь Ігор
9	Лебедине озеро	24	Євгеній Онегін
10	Мазепа	25	Русалка
11	Євгеній Онегін	26	Дон-Кіхот
12	Запорожець за Дунаєм	27	Мазепа
13	Травіата	28	Травіата
14	Дон-Кіхот	29	Наталка-Полтавка
15	Наталка-Полтавка	30	Євгеній Онегін
		31	Лебедине озеро

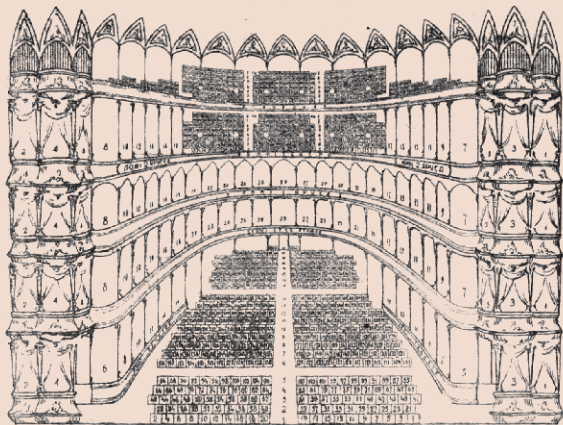
Лише в разі захворювання провідних акторів театр замінює виставу.

РОЗЦІНКА МІСЦЬ

Найменування місць	Ціна квитка крб.	коп.	Найменування місць	Ціна квитка крб.	коп.
Ложі			15—17 ряди	7	—
Бенуар та Бель-етан			18—20 "	5	—
перші місця	9	50	21—22 "	3	—
другі місця	7	50	Амфітеатр		
I ярус—перші місця	8	50	1—2 ряди	7	—
другі місця	6	50	3—4 "	5	—
II ярус—перші місця	7	—	5—6 "	3	—
другі місця	5	—	7—8 "	2	—
Партер			Галерія		
1—5 ряди	14	—	1—2 ряди	4	50
6—8 "	12	—	3—4 "	3	—
9—11 "	12	—	5—7 "	2	—
12—14 "	9	50	Бокові	1	50

Початок вистав о 7 г. 30 хв. веч.
Квитки продають щодня в касі театру з 11 до 2 г. дня та з 5 до 8 г. веч.,
по всіх районних касах та візні касири на підприємствах.
Приймаються замовлення на квитки по телефону 9-05 з 11 до 1 г.
дня та з 6 до 8 г. веч. з доставкою додому.

ПЛАН ЗАЛА ГЛЯДАЧІВ

Входити в глядний зал на всі місця після початку вистави категорично заборонено, і адміністрація театру ніяких переговорів з цього приводу не проводить

Одесбланк 499 - О 32-1 37 р. Друк. ім. Леніна 125-10,000

УКРАЇНСЬКЕ УПРАВЛІННЯ В СПРАВАХ МИСТЕЦТВ
ПРИ РНК УРСР

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ

РЕПЕРТУАР

з 1 по 28 лютого 1937 р.

Дата	НАЗВА ВИСТАВИ	Дата	НАЗВА ВИСТАВИ
1	Мазепа	14	Евгеній Онегін
2	М-м Бетерфляй	15	Мазепа
3	Запорожець за Дунаєм	16	Урочистий ювілейний концерт
4	Дон-Кіхот	17	Русалка
5	Русалка	18	Евгеній Онегін
6	Евгеній Онегін	19	Мазепа
7	Травіата	20	Бахчисарайський фонтан
8	Наталка-Полтавка		
9	Бахчисарайський фонтан (прем'єра)	21	40-річний ювілей науково-громадської діяльності заслуж. арт. Республіки С. О. Столермана
10	Мазепа		
	ДЕКАДА ПРИСВЯЧЕНА СТОРІЧЧЮ ЗІ ДНЯ СМЕРТІ Олександра Сергійовича ПУШКІНА	22	Травіата
11	Урочистий ювілейний концерт	23	Евгеній Онегін
12	Русалка	24	Запорожець за Дунаєм
13	Бахчисарайський фонтан	25	Мазепа
		26	Лебедино озеро
		27	М-м Бетерфляй
		28	Царева наречена

Лише в разі захворювання провідних акторів театр замінює виставу.

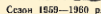
РОЗЦІНКА МІСЦЬ

Найменування місць	Ціна квитка		Найменування місць	Ціна квитка	
	крб.	коп.		крб.	коп.
Ложі			15-17 ряди	7	—
Бенуар та Бель-етан			18-20 "	5	—
перші місця	9	50	21-22 "	3	—
другі місця	7	50	Амфітеатр		
I ярус—перші місця	8	50	1-2 ряди	7	—
другі місця	6	50	3-4 "	5	—
II ярус—перші місця	7	—	5-6 "	3	—
другі місця	6	—	7-8 "	2	—
Партер			Галерія		
1-6 ряди	14	—	1-2 ряди	4	50
6-8 "	13	—	3-4 "	3	—
9-11 "	12	—	5-7 "	2	—
12-14 "	9	50	Бокові	1	50

Початок вистав о 7 г. 30 хв. веч.

Квитки продають щодня в касі театру з 11 до 2 г. дня та з 5 до 8 г. веч., по всіх районних касах та вітани на підприємствах. Приймаються замовлення на квитки по телефону 9-05 з 11 до 1 г. дня та з 6 до 8 г. веч. з доставкою додому.

93

ОПЕРИ та БАЛЕТУ

ЛІБЕРТО А. КОТЛЯРА

Балет на 2 дії, 5 картин

Балет на 2 дії, 5 картин

Постановляю — М. Треубников

засл. арт. УРСР
Підприємство: КУ, Дніпро

Художник — П. Злочевський

ЗАСЛ. ДІЯЧ. МІСЦЕШТВ. УРСР
Група РСР

Балетмейстер — К. Васина

Діючі особи та виконавці

Квітні квітобільні фотосні —	Його дружина — С. Андрієва
А. Бузун, П. Павло	завує фестиваль музичних ге- стар, І. Михайлівсько, заса. арт. УРСР
Гарднер-навістни — Е. Корюков, А. Серета	Дітчина-лікар — З. Баєва, П. Ко- дова
Пого дова — С. Валтер, Е. Кара- ваєва, І. Чичкова	Льоток, П. паравий — Е. Корю- ков, А. Данченко
Молодий квітобіль — В. Кавєран, В. Керілов	Лекційний двохосць — А. Дан- ченко Водний — І. Балаєв

Одеське відділення Українського театрального товариства

Ціна 50 коп.

Тип. «Машинка». Одесса. Лепана. 20. 2107—13.5-60—2000

Перша діє

Картинка 1

Наприклад, Одеського то-
поя багато людей, що
їх відважних дитини
материнку. Молоді то
Розставання так як пр
іриєш у тринадці роки
дано дитини уколи
ду, яка працює лікар
її, не йти в дитини, н
на беругу. Але дитина
оджувати і між закош

З'являється хвилюючий
дружбою. В ідеї
нашої, невеличкій
громаді близької розлуки
і сього високого
Щоб розв'язати смутки
морських, на ліній
і в кріпості, наші
і течею, який

Николай розказав їй історію свого життя з її сестрою, до якої він приїхав після війни. Він розповів їй про свою роботу в армії, про свою дружбу з її сестрою, про свою любов до неї. Він розповів їй про свою роботу в армії, про свою дружбу з її сестрою, про свою любов до неї.

Знаючи корабельні галаси, швидко відповів: «Кіт!» і від імені моряків вимовив семантично «забув» про наявних порибак. Заради, на той час, хитрості. Кітотоді одностайно вирішили, що вони слухалися, і почали відганяти сарганів. Знову миття туди. Кіт знову з'явився в евакуації гарчучих-миставак, похитуючи головою, ніби переконаний, що робота з'являється, робить знає, як виконати ділення і уникати нахальства.

К а р т л а 2. II

На падубі хатобазі над х
ментам боюмана завязано т
сердця. Різота криве в їх д
серетних руках. Тільки молодий
тільки сумує, згадає свою д
Бачачи це, боюман зажаєтьс
випадає, залуєти те д
Врешті решт моркам в
вродити.

Рантом на чалубу, вдаючы з хворого, выбірае легкаважкіх песь, протэ д'яна-лікар вяртаючыся. Морякі глуміліся з «аркушаў» граючых, як усё

[illegible]3574
15892.

Картина II

Вовчі. Фастівля вже багато
примчує на південь. На півдні
важко холодно китобій. Він за-
стрижну і, разом з його уяв-
ними кравців Одеси, в ас-
Нічній донос Петрулі, ставля-
ли дівчата, що продовжали кити-
ва пречали. Серед них він з-
дав і свою кохану.

Усе це зникає, коли здіймається спалений вітер і залуном, ведуть хвилі. Морями відважно рвуться лі штурмом. Але ось і

дній китайця не зберігся і хвалі умі-
сти його в океан. Незабаром за ка-
ким китайцем феодалні діячі роз-
кидалися для врятування потерпілого.
Серед розбурханого океану то з'яв-
ляється, то знову зникає постає
молодий китаєць. Нарешті киби-
лі судна знаходять плем'я і ряту-
ють його. Динамі лікар надає жло-
по, титан, титанію.

Океан вливає, підіймається зоря
В її різнобарвних краплях проливає
Як гібсберг. Пожовлієтьє палючий
Як на квіт. З'являється квіт, як квіт,
Жовтієтьє китобійське судно. Біля гар-
пушкої гармати гарпунок-кастет
ник. Луїс постріл, і квіт загарпу-
ноє.

Книжка IV

На хитобочі розширені зони густо-
риської кори, що нагадують хитобочі
класики. Листопадний хитобочі бі-
тис гри в хитобочі, і з цього починає-
ся таяка розширення. Але ось в сі-
рі з'являється вибитий гри. Товари-
ші доручають зробити перші надрин-
жодову кетову. На йоті утворю-
ється розширення кетова дещо
з цієї ж кетову виходить мешканці
таких океанів. Все це кетову з
фантастичною таці. Знову утворю-
ється кетову, знову з кетову, з кетову

Картман В

Постризи поступили переходять у річці на честь радикських дитобів. Фодулія з Черемогою повертається до річки Березів. Навко вітають підложних хораків в Одеському тор-

Молодого китабча зустріли дру-
зьяки. Він розказав їм про свої пра-
годи, дякує дітям лікарів за до-
помогу. Радо привітає дитинка свою
пачеку. Він говорить їй, що в на-
ступній році вони підуть разом

Гарпунер-наставник відводить до своєї дочки катинського астронавтичного хлопця, переконаного в невдачі. Тепер він сиразійське моряк.

Каушан фанатичі уривисто відшарпує казкову скриньку і передає дітям «голубу стрічку», здобуту на промісках в Антарктиді. Своєю ділянкою казкової дотримався з честю. Її вилучення підлі приспівували емоційно вальс «Голуба стрічка», що його танцюють *каубойи* і всі, хто прийшов їх привітати на причал.

[illegible]

Мисленик 1707, 1933 г. Држ. ФЗУ УДТ № 2395—10800

СЕЗОН 1933-34 ПОКУ

RIGOLETTO

Опера на 3 дії, 4 одміни, муз. Д. Верді

ДІЕВІ ОСОБИ:

Рептор Матвеевский	Чарышев, Константин М.
Ригельто, Яго Блажен	Савченко, Михаил
Джымла, дочка Ригельто	Вен, Саша
Спарфучин, Бидит	Качаков, Соли, Головин
Магиса, сестра Спарфучин	Патичоа, Саша/Саша
Добинин, сестрица Джымла	Ратичоа, Ломиса
Морганте, дитя	Беломон, Арсен
Борса, привидение	Константинов, Черни- шова, Лерин
Мардуо, вельможа	Луговский, Арсенко
Граф Чепрано	Дорон, Головин
Гравина Чепрано	Ломиса, Губер
Д-Герт	Шаммерин, Лайска
Д-Пен	Нерн-д-д, Шаммерин Д.
Правдин, дама, ажурка и т.д.	Заринский, Селемне
Час д-д XVI столетия	Миса д-д Матвеев Я. окладный
Дюнона Н. А. Гальман	Пост. гол. режиссёр Я. О. Грендер
	Режиссёр-постановщик Я. О. Грендер

ПРО ВИСТАВУ.

Цей матеріал глибоко розкриває соціальні протиріччя, характерні для осіб, які взаємовідносини та надалі динаміку драматичної лінії. З цієї метою в опусі умонтовані драматичні діалоги без жодної шкоди для музичного твору Верді.

Виступи Pigolletto, Гюго гостро й але висміює пануючу аристократію і навіть розкладає феодальну добу, гальбить їх продажність та розврату.

За виразом В. М. Фрине Ріголетто є «обвинник і жертва авторитарного, суспільно-станового ладу».

[illegible]

DISPETO

Дія І. Єдина верша. Зала в палаці герцога. Вад. Герцог в розмові з Борсю розповідає йому, що зустрів у церкві гарного дівчину, яка йому подобалась. Сер-да-дам герцог поїхав графиню Чепаро, яка йому так само подобалась. Він взагалі ставився до жінок легковажно. Постійності він не визнає. Герцог підходить до графині Р., не заважаючи їй. П чоловіки задинаються до неї. Рішотко—герцоги блязні, гаузе зграбо.

Хлопчик Марудко й, найкраще розуміє, що в Ріголетто є коханка, яку він хотів від усіх. До залі збирається старий граф Монтероне. Він прокинувся Ріголетто за глузування з його батька та герцога від безчестя дочки. Монтероне з наказу герцога вата зарештовує.

Одним из друзей Буяницы. Будинок Ріголетто. Падворуч палади графа Чеприно. Ніс. Ріголетто просту до дому. Його женохиті прохання графа Монторо. Він турбується за дочку. До нього підходить бешкет Шарфачіні і пропонує свої послуги, які ще йому треба воно випити. Ріголетто жене его геть. Іде додому, в який Ріголетто висловив своє ставлення до падаючої аристократії і самого герцога. Палада знаменить на пачоті в нім до них та до свого ремесла бразця. Вдома зустрі-

[illegible]

Одеський Державний
Академічний театр
ОПЕРИ та БАЛЕТУ

Сезон 1950 р.

Д. ВЕРДІ

Переклад М. РИЛЬСКОГО

ОТЕЛЛО

(опера на 4 дії)

Диригент В. ГЕРШМАН

Режисер Д. ДОНАТОВ

Художник Л. ЧЕРЛЕНОВСЬКИЙ

Хормейстер І. СПИВАКОВА

Балетмейстер Д. АЛІДОРТ

Режисер-асистент Г. ДИКИЙ

Пом. режисера Е. ЛІНСЬКИЙ

Провідний режисер М. ДИСЕНКО

Одеський Державний Академічний театр

ДІЙОВІ ОСОБИ ТА ВИКОНАВЦІ: (за алфавітом)

Отелло, мавр, полководець	С. Давченко, заслужений артист УРСР
Яго, мічман	П. Дума З. Козлов, народний артист Каз. РСР М. Савченко, заслужений артист УРСР
Кассіо—начальник ескадри	Д. Константинов В. Яковченко
Родріго—Венеціанський патрицій	Д. Зорін В. Яковченко
Людвіко—посол Венеціанської республіки	П. Матюшков З. Сакатанюк
Монтано—полкоредактор Отелло в управлінні острова Кіпр	М. Патлянь П. Сибірський
Герольд	С. Станков
Дездемона—дружина Отелло	П. Василенська Т. Пономаренко З. Седюкова
Емілія—дружина Яго	К. Глазунова М. Лозинська

Дія відбувається в приморському місті острова Кіпр.
(Кінець XV сторіччя)

Одеський Державний Академічний театр

Одеський Державний Академічний театр

До міста Фамагуста на острові Кіпр прибуває корабель. Це повернувся з бою славлений полководець Отелло. Його зустрічає і славний народ та патріції з купцями. Тут і найближчі помічники Отелло — Кассіо і Монтано та Яго з ренегатським натинням Родріго. Приїзд Отелло вітає його дружина Дездемона.

Яго вітає закоханого в Дездемону Родріго і признається у своїй ненависті до мавра Отелло. На бенкеті у Отелло Яго підколює Кассіо і намовляє Родріго вчинити з Кассіо сварку, видаючи його за суперника Родріго. Це йому вдається, але Монтано затримує Кассіо. Бійку перериває поява Отелло. Він позбавляє Кассіо чину капітана. Яго тріумфує і радить Кассіо звернутися до Дездемони просити заступництва. З'являється Дездемона з дружиною Яго, Емілією. Кассіо починає розмову з Дездемоною. Виходить Отелло. Яго викликає підпоріччя Отелло, натякуючи на можливість близьких стосунків Кассіо і Дездемони. Необречена просьба Дездемони за Кассіо збуджує ревності Отелло. Він вимагає від Яго явних доказів зради своєї дружини. Яго вигадує, ніби він відслушав під час сну Кассіо мовлення про його зв'язок з Дездемоною. Як доказ, Яго згадує, що він нібито бачив у Кассіо хустину Дездемони, подарунок Отелло. У гніві Отелло дає клятву помститися.

Герольд сповіщає Отелло про наближення посла Венеціанської республіки. Його клячуть до Венеції і Отелло передає владу на Кіпрі Кассіо.

Вночі Дездемона, сповнена тяжкого горю, просить Емілію поховати її, якщо вона вимре, в шлюбному одязі. Емілія виходить і Дездемона засипає. З'являється Отелло. Дездемона прокидається. Отелло вимагає від дружини, щоб вона приготувалась до смерті. І, не слухаючи кляти Дездемони, душить її. Вбита Емілія і полкомляє, що вбито Родріго і що Кассіо жалий. Вона бачить мертву Дездемону і кличе на допомогу. Вбігають Яго, Людвіко, Кассіо і Монтано. Емілія викриває зрадницьку поведінку Яго. Монтано говорить, що Родріго перед смертю зізнався у злочині. Яго тікає. Отелло тільки тепер усе зрозумів і в розпачі убиває себе.

Українське Театральне Товариство

Ціна 75 коп.

Одеський Державний Академічний театр

БР 12940 Тип. «Миротис» 8286—2000

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР
ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ

Понеділок
27
березня
1961 р.

В И С Т А В А
ОПЕРНОЇ СТУДІЇ

Понеділок
27
березня
1961 р.

ОДЕСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ ім. А. В. НЕЖДАНОВОЇ

Д. Чимароза

Лібретто Д. Бертагі

ТАЄМНИЙ ШЛЮБ

(Комічна опера на 3 дії)

ДІЙОВІ ОСОБИ ТА ВИКОНАВЦІ:

Джеронімо, багатий купець	студ. Мошков
Лізета	студ. Ткачова
Кароліна	студ. Олейнікова
Фідальма, сестра Джеронімо, багата	
вдова	студ. Рудес
Граф Робінсон	студ. Зайцев
Паоліно, син купця	студ. Склема

ОРКЕСТР ОПЕРНОЇ СТУДІЇ ОГК

Диригент—п.о. професора, нар. арт. УРСР М. Покровський

Режисер—засл. арт. УРСР М. Зайцев

Художник—О. Зосімович

Балетмейстер—А. Середа

Концертмейстери—М. Мельничук, В. Сухорукова

Виставу веде—В. Демідчук

Початок о 8 год. вечора

Одеське відділення Українського театрального товариства

Ціна 3 коп.

Тип. «Моряк», Одесса, Ленина, 26. 1458—21.3-61—300

НКО ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УССР
ТЕАТР ОПЕРИ та БАЛЕТУ
Сезон 1934-35 року

Музика ОБЕРА Опера на 3 дії

ФРА-ДІАВОЛО

ДІЄВІ ОСОБИ:

Фра-Діаволо	Філін
Джакомо	Ільїн (засл. арт. респ.) Кадніков, Дорош
Бенпо	Константінов, Дерюгін
Мілорд	Тріфонов, Щербаков
Помела	Снагівська, Лозінська
Церліна	Салій, Іванова, Бем
Лоренцо	Щавелев, Дерюгін
Маттео	Сокил, Дорош, Головін
Франческо	Курілов
Селянин	Заріцький

Постава гол. режисера
Я. О. Гречнєва

Диригент Н. А. Гольдман

Художник постанови
П. О. Злочевський

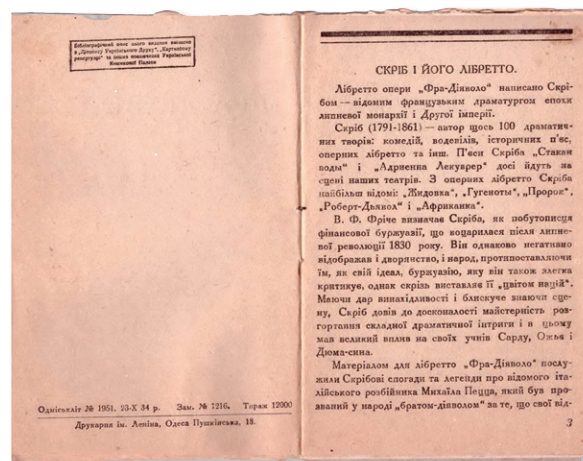
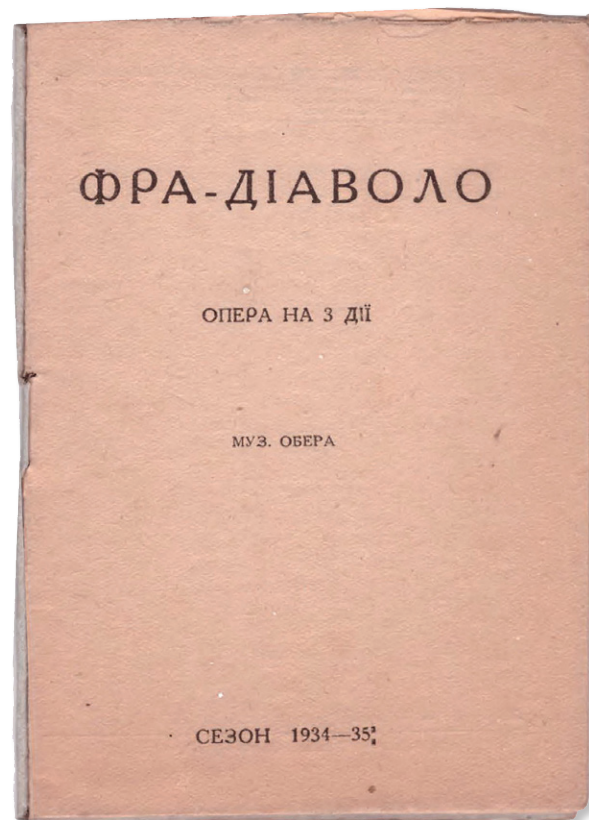
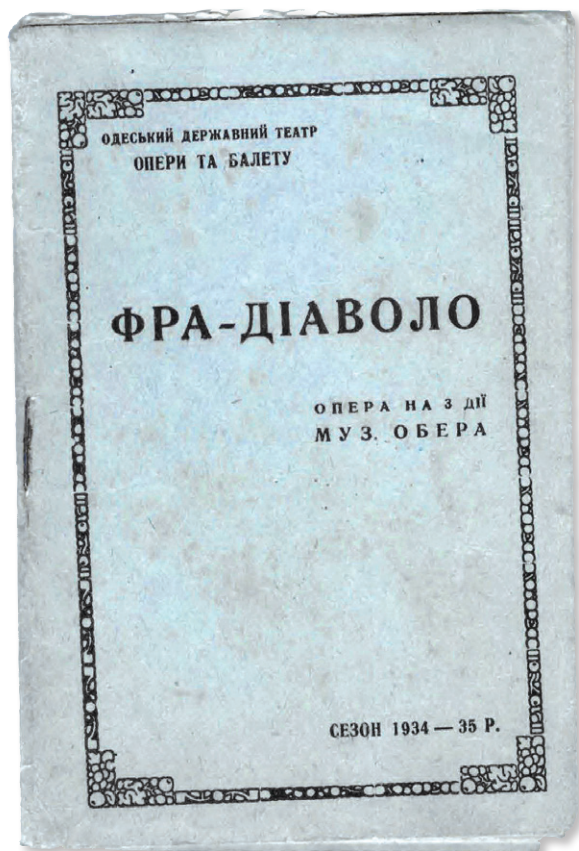
Декораций виконані художником
Й. О. Садовніковим

Хори в постанові гол.
хормайстра П. Н. Толстякова
(композитор)

Хормайстер І. Л. Співакова

Виставу веде режисер
М. П. Лисиця

Режисер-адміністратор
С. А. Шимановський

Список літератури:

1. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). Ф. 59 Оп. 1. Спр. 136. 86 арк.

2. ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 1804. 108 арк.

3. ДАОО. Ф. 895. Оп. 1. Спр. 1. 1 арк.

4. ДАОО. Ф. 895. Оп. 1. Спр. 2. 1 арк.

5. ДАОО. Ф. 895. Оп. 1. Спр. 3. 1 арк.

6. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 13. 95 арк.

7. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 14. 97 арк.

8. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 15. 33 арк.

9. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 16. 141 арк.

10. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 19. 91 арк.

11. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 23. 31 арк.

12. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 29. 16 арк.

13. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 44. 157 арк.

14. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 58. 243 арк.

15. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 102. 16 арк.

16. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 103. 17 арк.

17. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 104. 6 арк.

18. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 105. 102 арк.

19. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 108. 22 арк.

20. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 130. 8 арк.

21. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 131. 46 арк.

22. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 153. 36 арк.

23. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 154. 15 арк.

24. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 159. 199 арк.

25. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 176. 22 арк.

26. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 209. 32 арк.

27. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 210. 17 арк.

28. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 211. 27 арк.

29. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 213. 50 арк.

30. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 220. 20 арк.

31. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 221. 17 арк.

32. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 222. 22 арк.

33. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 223. 22 арк.

34. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 224. 22 арк.

35. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 254. 7 арк.

36. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 257. 14 арк.

37. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 378. 13 арк.

38. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 379. 11 арк.

39. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 380. 12 арк.

40. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 390. 12 арк.

41. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 407. 9 арк.

42. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 420. 101 арк.

43. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 424. 14 арк.

44. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 428. 7 арк.

45. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 593. 79 арк.

46. ДАОО. Ф. Р-8268. Оп. 1. Спр. 602. 25 арк.

47. ДАОО. Ф. Р-8349. Оп. 1 (здавальний). Спр. 11.

48. Історія та символи. 135 років Одеському оперному театру. URL: <https://usionline.com/istoriia-ta-symvoly-135-rokiv-odeskomu-opernomu-teatru-foto/>

49. Президент відкрив Одеський оперний театр після реставрації і надав йому статус національного. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/969975.html>

Володимир Левчук,
голова громадської організації
«Спілка митців «Берег Овідія»

Фотолітописець Одеси

Леонід Семенович Сидорський
(22.01.1942 – 27.01.2022) **фотохудожник,**
журналіст, член Національної спілки
журналістів України, Національної спілки
фотохудожників України, Гільдії власних
кореспондентів.

Трудову діяльність Леонід Сидорський почав в газеті «Слава хлібороба», а далі працював фотокореспондентом в газетах «Комсомольська іскра», «Вечірня Одеса», «Ділова Одеса», був фотографом-художником фільмів золотого фонду Одеської кіностудії – «Д'Артаньян і три мушкетера», «Двадцять років по тому», «Скарби королеви Ганни, аби тридцять років по тому», «Місце зустрічі змінити не можна» та інших.

Більше 50 років створював фотолітопис Одеси. Рідне місто – головне джерело його натхнення. Прагнув передати через об'єктив камери його атмосферу, будь-то архітектуру, життя одеських двориків, морські пейзажі або колоритних місцевих жителів.

У будь-яку погоду Леонід Сидорський з фотоапаратом виходив «на полювання за сюжетами, які запозичував у самого життя». Ілюстрації талановитого одесита прикрашали буклети і книги, поетичні збірники, настільні і настінні календарі, виставки.

Автор сорока тематичних персональних фотовиставок «Ах, Одеса!», «Одеса, яку ми любимо», «Одеса уві сні і наяву», «Край Овідія», «Одеса у калюжах», «Моцарт і Одеса» та інші. Випустив десять DVD-дисків, електронних фотоальбомів, авторських фільмів.

В останньому фотоальбомі «Одеса на хвилях моєї пам'яті» чотириста фотографій

відтворюють Одесу п'ятдесятих-шістдесятих років. В планах залишились ще багато експозицій, електронних фотоальбомів, присвячених Приморському бульвару і Ланжерону, одеським дворикам і одеським котам.

Ретельно працював Леонід Семенович над перлиною міста – Одеським національним академічним театром опери та балету. Нажаль, і ця робота не була завершена. Маленька частка фотографій різних періодів представлена в книзі-альбомі.

Творчі здобутки фотомайстра зберігаються в Державному архіві Одеської області –

двадцять три тисячі експонатів (з них двадцять дві тисячі – фотографії, правда, частина ще не описані).

Час – ключове слово для розуміння творчості та унікальності художника. Фотохудожник був впевнений, що його роботи не будуть припадати пилом на полицях архіву, а будуть в нагоді нащадкам: можливо років через сто архітектори і художники зроблять спробу відновити Одесу, якою вона була на перетині тисячоліть.

По фотографіям Леоніда Сидорського...

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
ТВОРЧІ СИМПОЗИУМИ 2024-2025 РОКІВ «МЕЛОДІЇ СТЕПУ І МОРЯ»	5
Марія Тертична Творчий портрет художниці Марії Тертичної	28
Інна Іщук Дмитро Станіславчук: Живопис – мій шлях.....	32
Інна Іщук Творчі пошуки та відображення сьогодення Валентина Співака	36
НАУКОВІ СТАТТІ ТА АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ	41
Віктор Савченко Одеський театр, перші кроки	42
Наталія Остроухова Одеський оперний театр як історичний феномен та осередок національної культури	49
Петро Лук'янчук, Людмила Лісунець, Галина Успенська Одеський оперний театр пам'ятка архітектури крізь призму часу та архівних документів.....	84
Додаток. Програми і репертуар Одеського оперного театру з фонду Смирнова В. А. (Р-8241).....	91
Володимир Левчук Леонід Сидорський. Фотолітописець Одеси	101

Науково-популярне видання

Серія заснована у 2017 р.

Випуск 5

ПЕРЛИНА ОДЕСИ

Книжка – альбом

Автори укладачі:

Володимир Левчук, Михайло Пархоменко

Українською мовою

Дизайн і верстка – Костянтин Іванов

Фотозйомка – Андрій Ясносекірський, Володимир Джежера.

Підписано до друку 30.05.25 р.

Формат 84x108/16 Друк офсетний. Гарнітура Helvetica Neue Cyr.

Ум. друк. арк. 11,34. Наклад 120 прим.

Замовлення № 3005/1

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні «Апрель»

ФОП Бондаренко М. О.

65045, м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60

тел.: +38 048 7001155

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.

